

Вовед

Кога некој во Македонија ќе се определи професионално да се занимава со политика, тогаш тој плови низ море кое нема ниту граници ниту дно. Доколку таквиот поединец нема некое основно предзнаење за политиката и демократијата, реалноста ќе ја гледа не онаква каква што е, туку преку превезот на предрасуди, стравови и претпоставки. Кога вака се согледува реалноста, во исто време ѝ се дава и такво значење, односно објаснување. Кога, пак, од теоретски аспект ќе ги анализираме согледувањата на ваквите поединци и партии, неопходно е, пред сè, да ги разоткриваме прво предрасудите и претпоставките. Од нивното проучување ги откриваме политичките убедувања кои претставуваат посебни парадигми. Со ваквите апстрактни „системи на мислење“, односно збир на идеи со кои се објаснува она што никако не може да се сфати, најчесто се искривува сликата за политичката реалност. Да се добие „чиста слика“ неопходен е вредносен систем насочен кон акција, односно меѓусебно поврзан збир на идеи кои на некој начин го насочуваат или

инспирираат политичкото дејствување.

Главната тема на овој број на „Политичка мисла“ ја посветуваме токму на она што се нарекува политички вредности. Тоа се еден вид мапи за ориентација низ спомнатата политика како море без граници и без дно. Ваквите мапи, односно вредности, влегуваат во нашиот живот и го обликуваат. Според нив се ориентираме и дејствуваме. Според нив нè препознаваат дека сме она што сме.

Новите процеси сè повеќе ги отфрлаат „старите мапи“. Самата комплексност на денешните општества предизвикува сè поголеми блокади и парализа на „политичкиот пазар“. Парализа која, пак, ги маргинализира сите неусогласени очекувања. Политичкиот натпревар на партиите останува без способноста за иновации кога се соочува со сè поголемата комплексност и непостојаност на социјалното опкружување. Политичките системи, насекаде низ светот, не можат да обавуваат никаква друга функција освен да ја намалуваат несигурноста, ставајќи ги под директен надзор социјалните ризици,

заборавајќи ги притоа довчерашните стратегии за поголема еднаквост.

Се шират глобални транснационални мрежи на врски и комуникации, кои создаваат нов транснационален идентитет. Идентитет кој се храни од новите дигитални услуги. Се создаваат нови мапи, односно нови вредности со кои постојните политички институции не се снаоѓаат баш најдобро. Дури и најсилните држави имаат само ограничено влијание врз сето тоа што денес ни се случува.

Сведоци сме и на огромниот подем на меѓународни организации и структури кои можат да го ограничат обемот на дејствување на речиси сите држави во секој домен. Се создава и глобален воен поредок со средства за „тотално“ војување како трајна карактеристика на современиот свет, со што се намалува обемот на политичко дејствување на владите и граѓаните. Целиот свет заличува на една огромна касарна во која никој не носи автономни одлуки, туку само ги следи на-

лозите на авторитетите. Од „невидливи“ политички и финансиски елити се воздигнува кражбата на морален пиедестал и се промовира за виста спрема поуспешните како нова вредност.

Реакциите на сиве овие процеси не се сведуваат на наметнување на нови глобални вредности од страна на антиглобалистите, туку проширување на слободата и автономијата на поединецот, со намалување на арбитражната моќ на новите елити. Во тек е процес за изградба на свет во чиј центар ќе биде поединецот со својата слобода, свет на слободна конкуренција и соработка која нема да биде блокирана од вештачките рестрикции, свет без дискриминација но и без гаранции за успех по секоја цена.

Отворени се огромен број нови прашања и дилеми за тој нов свет. Многу прашања сè уште немаат добиено јасен одговор. Веројатно во догледно време и нема да можат да добијат одговор. Проблемот не е во одговорите, туку во прашањата.

Abstract

When an individual enters politics, without a basic pre-knowledge of politics and democracy, then that person judges reality not as it is, but through a veil of prejudices, fears and hypothesis. Such irrational “systems of knowledge” provide a distorted picture of the political reality. For a “bright and clear” picture an action oriented value system is necessary, a mutually interconnected set of ideas that in a way guide or inspire the political actions. The topic of this volume of “Political Thought” is dedicated to what is known as political values. They are a kind of maps for orientation through the afore mentioned politics as a sea without limits and bottom.

СОДРЖИНА / CONTENTS

Вовед

Ѓорге Иванов

Introduction

Gjorge Ivanov

Политички вредности и процеси / POLITICAL VALUES AND PROCESSES

Новите морални вредности во современите политички процеси _____ 9

Дејан Донеv

The New Moral Values in the Contemporary Political Processes

Dejan Donev

Инсеминација на Западниот Балкан _____ 15

Тихомир Топузовски

Insemination of the West Balkan

Tihomir Topuzovski

Европските вредности и транснационалната соработка како камен темелник на нашата идна Европска Унија _____ 25

Јан Петер Балкененде

The European Values and the Transnational Cooperation as the Corner Stone of Our Future EU

Jan Peter Balkenende

Реформа на јавната администрација во Македонија и создавање јавна вредност _____ 33

Марија Ристеска

The Reform of the Public Administration in Macedonia and the Creation of Public Values

Marija Risteska

Човековите права како политички вредности во Република Македонија? _____ 39

Жарко Трајаноски

Human Rights as Political Values in the Republic of Macedonia?

Zarko Trajanoski

Актуелно / CURRENT

Трага од барут за големиот конфликт _____ 47

Штефан Вопел

The Gun Powder Mark of the Big Conflict

Stefan Vopel

**Политичките процеси во Босна и Херцеговина
по неизгласувањето на измените на Уставот** _____ 51

Александар Спасеновски

Political Processes in Bosnia and Herzegovina

After the Failure of the Constitutional Changes

Aleksandar Spasenovski

Меѓународни организации /
INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

G8: Историјата и иднината и студија на случај _____ 55

Кирил Нејков

G8: The History and the Future and a Case Study

Kiril Nejkov

Предизвици и перспективи /
CHALLENGES AND PERSPECTIVES

**Актуализирање на едно општество, што се бори
за ориентација** _____ 67

Херман Куес

Popularization of One Society Struggling for Orientation

Hermann Kues

Теорија / THEORY

Политичките вредности на левицата и десницата _____ 75

Ѓорге Иванов

The Political Values of the Left and Right

Gjorge Ivanov

Портрети / PORTRAITS

**Гинтер Грас – Демонтажа на еден од најпризнатите
„морални авторитети“ на повоената Германија? _____ 87**

Мачеј Качоровски

**Gunter Grass and the Reconstruction of One of the
Most Distinguished “Moral Authorities” of Post-War Germany**

Maciej Kaczorowski

Рецензии / RECENSIONS

„Македонски катахрезис“, книга на Бранислав Саркањац _____ 93

Анастасија Ѓурчинова

“Macedonian Katahrezis”, by Branislav Sarkanjac

Anastasija Gjurchinova

Документи / DOCUMENTS

Економски манифест _____ 97
Economic Manifest

За авторите /

ABOUT THE AUTHORS

101

Година 4
Бр. 15
септември
Скопје, 2006
ISSN 1409-9853

ПОЛИТИЧКА МИСЛА

Year 4
N° 15
September
Skopje, 2006
ISSN 1409-9853

Списание за политичко-општествени теми

Magazine for Political-Societal Subjects

Издавачи:
д-р Ѓорѓе Иванов
Улрих Клепман
Уредници:
м-р Дане Талески
м-р Сандра Кољачкова
м-р Ненад Марковиќ
м-р Иван Дамјановски
м-р Владимир Божиновски
Гоце Дртковски
д-р Жидас Даскаловски

PUBLISHERS:
Dr. Gjorge Ivanov
Ulrich Kleppmann
EDITORS:
Dane Taleski M.A.
Sandra Koljackova M.A.
Nenad Markovic M.A.
Ivan Damjanovski M.A.
Vladimir Bozinovski M.A.
Goce Drtkovski
Dr. Zidas Daskalovski

Адреса:
Фондација „Конрад Аденауер“
ул. Максим Горки 16, кат 3
МК-1000 Скопје
Тел.: 02 32 31 122
Факс: 02 31 35 290
E-mail: kas@kas.com.mk
Internet: www.kas.de

ADDRESS:
Konrad-Adenauer-Stiftung
ul. Maksim Gorki 16/3
MK-1000 Skopje
Phone: 02 32 31 122
Fax: 02 31 35 290
E-mail: kas@kas.com.mk
Internet: www.kas.de

Институт за демократија,
солидарност и цивилно општество
ул. Митрополит Теодосиј Гологанов 59/1/6-13
МК-1000 Скопје
Тел. / Факс: 02 32 17 080
E-mail: contact@idsco.org.mk
Интернет: www.idsco.org.mk

Institute for Democracy, Solidarity
and Civil Society
ul. Mitropolit Teodosij Gologanov 59/1/6-13
MK-1000 Skopje
Phone/fax: 02 32 17 080
E-mail: contact@idsco.org.mk
Internet: www.idsco.org.mk

Печат:
Винсент графика
Дизајн:
Натали Николовска
Организација:
Даниела Трајковиќ
Техничка подготовка:
Пепа Дамјановски
Превод:
Марија Мицевска-Кокаланова,
Перица Сарџовски, Ања Шнабел
Лектура:
Михаил Лопарски

PRINTING:
Vinsent Grafika
DESIGN:
Natali Nikolovska
ORGANIZATION:
Daniela Trajkovic
TECHNICAL PREPARATION:
Pepi Damjanovski
TRANSLATION:
Marija Micevska-Kokalanova
Perica Sardzovski, Anja Schnabel
PROOF-READING:
Mihail Loparski

Ставовите изнесени во списанието не се ставови на Фондацијата „Конрад Аденауер“ и Институтот за демократија, солидарност и цивилно општество, туку се лични гледања на авторите. Издавачите не одговараат за грешки направени при преводот.

The viewpoints expressed in the magazine are not the viewpoints of the Foundation „Konrad Adenauer“ and the Institute for Democracy, Solidarity and Civil Society. They are personal views of the authors. The publishers are not liable for the translation errors.

Списанието се издава 4 пати годишно и им се доставува на политичките субјекти, државните институции, универзитетите, странските претставништва во Република Македонија.

The magazine is published 4 times a year and it is distributed to political subjects, state institutions, universities and foreign representatives in the Republic of Macedonia.

Konrad
Adenauer
Stiftung

Новите морални вредности во современите политички процеси

Дејан Донеv

Низ историјата на човековата мисла и дејство, етиката и политиката не биле секогаш раздвоени. Историски, во западната мисла, со појавата на Сократ и софистите, во античката философија е започнат т.н. антрополошки период каде главен интерес е човекот, т.е. политичките и етичките работи. Но, анализата на судбината која ги зафати пријателството, етиката и политиката по Аристотел, е анализа на она што го зафати целото човештво. Ова особено се однесува на новиот век и современиот свет во кој веќе од Хобс до денес се доведуваат во прашање пријателството и природата на човекот. Тука политиката се одвојува од етиката (примерот на Макијавели, Хобс, Вебер и други), каде политиката се сфаќа како моќ, а државата како апарат за владеење. Имено, Макијавели во „Владетелот“ им препорача на владетелите да бидат силни животни, стрвни и итри во користењето на сите методи и средства за да се реализира целта. Од конструкцијата на природната состојба како војна меѓу сите се разви теоријата за општествениот договор, при што се создаде нова политичка состојба во која државата е однос, договор меѓу владетелот и поданиците. Преку неа, во новиот век се развива националната држава и мислата за сувереноста,

а паралелно со тоа и правната држава и делбата на власта, како и проблематиката на човековите права. Притоа, политиката започна да се сфаќа како техника на владеење, а политичкото дејствување како инструментално ширење и зголемување на човековата моќ во сите подрачја на животот.¹ Подоцна, во модерното индустриско општество сè повеќе се бара слободен развој на нововековната индивидуална и автономна субјективност, како и јавната политичка и правна одговорност од оние на кои им е пренесено одредено право и на кои во одредено време им е доверено политичкото владеење. Со тоа се дојде до сознанието дека е неопходно повторно поврзување на етиката со политиката, па така, некаде од првата половина на XX век започна процесот на рехабилитација на Аристотеловата практична философија од страна на Јоаким Ритер, а со тоа, во самото средиште на тој процес и интерес на современата философија, и односот на етиката и политичката проблематика. На тој начин, во модерната уставна демократија која ја имаме денес, остана зачувана смислата од изворната античка демократија како вистин-

¹ Cehok, Ivan i Ivan Koprek. 1996. „Etika“. Zagreb: Školska knjiga, стр. 151.

ски темел и умен развиен политички живот, како и општото добро на по-лисот.²

Универзалната етика како мост на поврзување на етиката со политиката

Во модерниот свет потребата од повторно поврзување на етиката и политиката најчито се гледа низ новите политички процеси и дејствија, како и преку нејзината нова аксиологија која се јавува како нужен дејствен императив на современото човеково практикување. Уште повеќе, етиката сфатена како морална философија денес е можна само на основа на постоечкиот „ethos“ и неговите правила на заеднички живот, односно најмногу преку политичкото живеење сфатено како збир од односи на граѓаните или државјаните на еден град, општина, држава, спрема чие дејствување и самата политика добива свое значење и смисла. Всушност, така денес се обнови античкиот модел на „ојкос“ што означува „домаќинлук“. Една симбиоза на етиката, политиката, економијата и екологијата, т.е. правилата, обичаите и законите на етосот кои се однесуваат на однесувањето и дејствувањето на луѓето во некоја заедница, со цел не само да се преживее туку и да се има добар и среќен живот. Притоа, повторно завладува мислењето (барем во развиените демократски уредувања) дека политиката не треба секогаш да биде лошо етички оценувана, туку поврзана и инспирирана од етиката. Политичката

практика не значи „да се брцаат рачете во калта“ наспроти идеалната насоченост на моралот.³ Тие две бараат блискост и координација. Ако во општеството владее добра етичка ситуација, тоа ќе влијае и врз квалитетот на политиката, како што и добрата политика го крепи општествениот морал. Од двете добрини животот има корист!

Во денешно време факт е дека политиката стана блиска, сплотена со етиката. Основата за ваквата поврзаност се наоѓа во суштината на новата политика и нејзините процеси и, во основната социјална насока на современиот свет, т.е. во обврската дека имаме наши заеднички напори и придонеси кон подобар свет. Во денешниот свет со многу држави, основна политичка ориентација е демократијата, т.е. ангажирање на сите да размислуваат и дејствуваат политички. Процесите се проширија на секого и врз секое подрачје, при што демократијата стана поим и синоним за граѓанскиот живот и етика.⁴ Иако изворно истата значи власт на народот, денес таа има пошироко значење, опфаќајќи ја еднаквоста на луѓето, нивната независност во погледите за општеството, нивната слобода на живеење, дејствување и на решавање на сите прашања, па и на општествените. Таа ја претставува слободата на современата личност и на денешните народи, ја изразува вербата дека човечките индивидуи се умни за да си ги определат добро целите и да го водат успешно општеството.

³ Темков, Кирил. 2004. „Етика“. Скопје: Просветно дело, стр. 276.

⁴ Подетално види кај Tokvil, de Aleksis. 1999. „О демократији u Americi“. Sremski Karlovci: Jovan Stojanović.

² Pazanin, Ante. 2001. „Etika i politika“. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, стр. 82.

Тоа значи увереност дека луѓето имаат добри намери во однос на другите индивидуи и на човештвото воопшто. Притоа, плуралноста на човечките светови е проследена со плуралност на политичките ставови и процеси.⁵ Немањето еднозначно определен модел на спроведување на власта донесе богатство од политички процеси проследени со нови морални вредности, преку чие практикување процесите правилно и добро се спроведуваат. Во таа смисла, борбата во политиката најмногу се изразува како споредување и натпревар на идеи и норми. Така демократијата ја измени политиката кон една широка социјална етика на заедничко дејствување на сите во една заедница и кон зближување и разбирање на сите луѓе на светот, како политичка цел и пат на современото човештво. Тоа е многу важно во ситуација кога целиот свет е обземен и се поврзува во една целост – глобализација или мондијализација. Сè стана светски проблем! И етиката станува општа за сите. Со политичко сознание, со идејата на ООН почна да се создава единствена светска универзална етика, која колку е морален, толку е и политички феномен, бидејќи ги поврзува луѓето во една добра заедничка целина и судбина.⁶

Етички цели на денешниот политички систем

Бидејќи, како дејност, политика значи грижа на сите во заедни-

цата да им биде добро, нејзината цел и задача (на секоја добра политика денес) е унапредување на животот, прогрес, постигнување успех на сите полиња и напредување во сите елементи на живеачката, што, преведено во практиката, значи економска иницијативност, отворање работа за сите, добро работење, добро образование, стекнување имот... Притоа, основната концепција за политиката и за државата денес е дека тие се сервис на граѓаните, во служба на населението, чија должност е да се обезбеди унапредување на целото општество и прогрес во светот.

Во тој дух се и новите основни морални вредности на општествено-политичкиот систем. Општоводечки се: демократијата, прогресот, разбирањето меѓу луѓето, етиката ..., при што основна вредност која нужно мора да се почитува во животот е вистината. Затоа етиката има големо значење во политиката. Во неа, *вистината* од основна сознајна (гносеолошка) вредност, стана основна животна и етичка вредност. Имено, општите цели на животот велат дека треба да се осознае што е реално, што навистина е, што треба да се прави, што може да се стори и што не повредува никого, а придонесува за секого и за најголем број луѓе. Се работи за едно утилитаристичко правило за најголема среќа за сите, земено како смисла на современата политика. Измамата веќе не е валиден политички метод, манипулацијата не е политичка цел, а лажењето не е политичка норма.⁷

⁵ Темков, Кирил. оп. цит., стр. 277.

⁶ Денес за овие проблеми се говори многу. Меѓу најзначајните идеи се заложбите на германскиот етичар и теолог Ханс Кинг и неговиот проект за Глобална етика.

⁷ Темков, Кирил. оп. цит., стр. 278.

Моралните вредности во новите политички процеси

Денес, генерално насекаде, за-
 владеа духот на демократијата.
 Луѓето се стремат кон мир и сора-
 ботка, се зголемуваат разбирањето
 и толеранцијата, а поимот „одго-
 ворност“, заедно со човековите
 права, е најважен етичко-политички
 аспект на овие промени.⁸ Тоа е така
 затоа што појавата на „етичката
 политика“ не значи само однос на
 политичарите кон своите обврски и
 кон народот, туку и низа свои етички
 дострели кои го унапредуваат поли-
 тичкиот морал, а еден од нив се
 однесува на значајното прашање –
 на правата на човекот, како цен-
 трална политичка вредност на
 светот. Притоа, во надминувањето
 на состојбите на животот и поли-
 тиката се бара да во философско-
 политичко-етичкото разгледување
 се постави прашање не само за
 прокламирањето на универзалните
 човекови права и за слободниот
 разумски дискурс, туку и особено за
 етичкото втемелување на човеко-
 вите слободи и права како ната-
 мошно проширување на слободата
 на луѓето во државата согласно
 историскиот живот. Посебен акцент
 се става на прашањето на човеко-
 вите права затоа што се осозна дека
 неговите основи произлегуваат од
 сознанието дека истите се однесу-
 ваат на целиот човечки род, од
 напорот за надминување на разли-
 ките кои постојат меѓу луѓето на
 културен, социјален и економски

план, како и од нивната загаран-
 тираност со меѓународното право за
 човековите права.⁹ Се работи за
 систем од животни вредности и
 норми кои треба да им овозможат
 достоинство живеење на луѓето, нивно
 поврзување во една целина, нивна
 еднаквост и блискост, разбирање и
 соработка, заедничка борба за по-
 добар свет. Затоа правата на чове-
 кот не се само философска идеја,
 туку и правна, етичка, политичка и
 конкретна основа на животната
 реалност на современиот човек.
 Правата ја имаат философско-етич-
 ката основа за ослободувањето и
 облагородувањето на човековиот
 живот, на унапредувањето на него-
 вите сфаќања и постапувања. Затоа
 се вели дека развивањето на чове-
 ковите права, всушност, претста-
 вува изградба на нова етика и поли-
 тика на човештвото која сите суш-
 тества ќе ги мери еднакво.

Согласно општите морални нор-
 ми и утилитаристичката аксиоло-
 гија, во политиката, согласно со
 духот на времето, покрај човековите
 права, низа други етички вредности
 станаа базично политички вред-
 ности и норми: слобода, разбирање,
 мир, соработка, солидарност, про-
 грес, еднаквост ..., а речиси сите
 произлезени токму од почитувањето
 на правата на човекот. Тие се
 зародени низ основната наука на
 современата епоха (еволуционис-
 тичката) која покажува дека чове-
 кот и човештвото се развиваат.¹⁰
 Согласно нивното почитување во
 политиката, денес се појави „морал-

⁸ За овие проблеми се зборува круцијално во познатото дело на Рихард Висер за одговорноста во епохата на промените (1967) – Wisser, Richard. 1988. „Odgovornost u mijeni vremena“. Sarajevo: Svjetlost.

⁹ Поопширно види кај Matulović, Miomir. 1996. „Ljudska prava: Uvod u teoriju ljudskih prava“. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, стр. 342.

¹⁰ Cassese, Antonio. 1990. „Human Rights in a Changing World“. Philadelphia: Temple University Press, p.p. 2.

на политика“ во која високата етичка цел и доброто однесување се над сите други социјални и технички вредности на политичкото дејствување. Тоа значи дека се воспостави специфична моралност на политиката која значи грижа за народот, неповредување на етичките стандарди, правење напори за прогрес, како и планирање и овозможување на идниот развој. Во спротивно, доколку во политиката и нејзините процеси не се практикуваат овие вредности, нужно се доаѓа до инклинација на дејството и губење на довербата, а со тоа и до ограничување на слободата.¹¹ Од политиката и нејзините учесници се бараат вредности и норми кои ќе ги допираат искрените чувства на луѓето, но истите нема да се потпираат врз нивните страсти, туку врз нивниот разум и добра волја. Тоа е израз на новото поврзување на политиката со етиката, израз на умереноста и рационалноста, на моралната возвишеност и строгост. Во оваа смисла, како што Ернст Блох има кажано: „Homo homini homino!“, т.е. „Човек на човека треба да му биде човек“.

* * *

Да заклучиме! Односот на политиката и етиката е траен човеков проблем што, едновремено, освен што значи неможност за меѓусебно исклучување на етиката и политиката, значи и формулирање и практикување на еден нов вид политичка етика – етика на одговорноста, согласно која секој мора да води сметка за последиците од

своите постапки во политичкото дејствување бидејќи располага со средства на моќта. Во нашата современост, сега и овде, во транзицијата, по паѓањето на недемократската, авторитарната, еднопартиската, социјалистичката парадигма, демократијата значи враќање на политиката на народот. Тоа подразбира одговорност (морал), знаење, способност, критичност на неговите избрани претставници, но и Кантовски кажано: „демократска полнлетност на народот“, вистинско застапување на политичарите за општото добро и хуманите вредности: слобода, мир, праведност, еднаквост, без привилегии, авто-афирмација, групна себичност, манипулација, без злоупотреба на богатството на народот.¹² Притоа, значењето и важноста на етиката за секого и секоја професија, вклучувајќи ја и политиката, се состои во тоа да секогаш одново се промислува важноста на професијата, како и одговорното водење сметка за последиците од човековото професионално дејствување, за неговата човечка вредност и хуман ангажман.

Клучни зборови:

Вистина – основна сознајна вредност која стана основна животна и етичка вредност врз која почиваат новата политичка тенденција и процесите.

Морална политика – специфична моралност на политиката која значи грижа за народот, неповредување на етичките стандарди, правење напори за прогрес, како и планирање и овозможување на идниот развој.

Етика на одговорноста – нужно прифаќање на ставот дека секој мора да води сметка за последиците од своите постапки.

¹¹ Ravlić, Slaven. 2001. „Poredak slobode: Politička misao Johna Stuarda Milla“. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, стр. 80.

¹² Barišić, Pavo. 2005. „Demokracija i etika“. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, стр. 141.

Abstract

The relation between politics and ethics is persistent human problem that beside meaning disability for mutual exclusion, means also an formulation and practice of a new kind of political ethics – ethics of responsibility according to which every body must take care for the consequences of his own steps in political.

In our time, here and now, in transition, after the fall of undemocratic, authoritative, one party, socialistic paradigm, the democracy means getting back the politics to the people. In another words it means responsibility (moral), knowledge, ability, criticism of the elected representatives, and also, as Cant said, “democratic age of the people”, true representation of the politicians for the common wealth and human values: Freedom, Peace, Justice, Equality, Human rights, with no privileges, self-affirmation, group egoism, manipulation, with no misuse of the peoples welt fare. In the same time, the meaning and the importance of the ethics for every body and any profession, including politics, is consist of repeatedly consideration of the importance of the profession, as from responsible taking care for the consequences of human professional acting and his human value and human acting.

Инсеминација на Западниот Балкан

Тихомир Топузовски

Местата, регионите, географските сектори, како што тврди Едвард Саид (Edward W. Said) се човекова творба.¹ Образувањето на Западниот Балкан, како и процесите кои се спроведуваат од страна на Европската Унија над овој регион, се основните проблеми на овој текст. Моето внимание е сосредоточено на процесите кои подразбираат суспендирање на сите облици на политички и вредносен континуитет кој не е во хетерономија со одребите на Унијата. Со оглед на фактот што Западниот Балкан е творба на ЕУ, популацијата на Западниот Балкан автономно не поседува ниту егзистенцијална ниту семантичка густина, следствено, неопходно е да се прифати процесот на инсеминација (инсеминација е мојот клучен термин, за кој сметам дека е адекватен на процесите кои се спроведуваат во овој регион) кој треба да го обликува овој регион. Западниот Балкан е резултат на таксиолошки пристап на Унијата, кој подразбира исцртување на топографска контура која опфаќа држави со релативно сличен стадиум. Оваа творба добива име, територија и свои задачи, тоа

е проект како артикулација за еден регион.

Нативитетот на Западниот Балкан започнува на Самитот на Европската Унија во Виена 1998 година, стекнувајќи ја популарноста на Самитот во Солун 2003 година. Западниот Балкан за Европската Унија е творба произлезена од калкулирањето на новите состојби, како геополитичка резултанта за еден нејасен регион кој се протега на 264.256км², вклучувајќи ги Хрватска, Македонија, Босна, Србија, Црна Гора, Косово и Албанија, или, пак, на 207.718 км² доколку ја изземеме Хрватска.

Самиот термин „Балкан“ (етимолошки Стара Планина) во некои значајни енциклопедиски изданија како што е „Wikipedia the Free Encyclopedia“ се споменува главно во пејоративно значење, конотиран со насилство, религиозни и етнички судири, трендови кои се спротивни на нациите и политичките елити на ЕУ. Во текстот „European Union and the Western Balkans“ на Přemysl Rosůlek, под балканизација се споменува состојба која е блиска на Хобсовиот модел на борба, сите против сите, каде државите не препознаваат друг легитимитет освен сопствениот. Сите овие значења про-

¹ Едвард В. Саид, „Ориентализам“, Магар, Скопје, 2003, 16

излегуваат споменувајќи го Балканот. Балканизација како геополитички термин изворно се користи за да се опише процес на фрагментизација или делба на помали региони кои секогаш остануваат во некооперација еден кон друг. Овие одредби, описи, значења, се репрезентации за еден регион, создавајќи слика за состојбата, како и утврдувајќи ги политичките вредности. Нивната веродостојност се овозможува од моќта на западниот дискурс. Сите овие низови на репрезентативни значења ги преплавуваат печатот и јавното мислење. Овие претстави не мораат секогаш да се поклопуваат со нивното референтно поле, едноставно можеме да ги прифатиме како Западна проекција, по примерот на Марковата славна теза: „Тие не можат самите да се претстават, туку мораат да бидат претставени. Репрезентациите се потпираат врз институции, традиции, конвенции, взаемно договорени кодови за разбирање на нивните ефекти, а не врз некој далечен и аморфен регион.“² Според овие констатации, на државите од Европската Унија останува согласноста околу реалитетот.

Оттаму Балкан како интенција кон делба, за Европската Унија прераспределување на својот предмет на изучување, без притоа да го промени своето мислење за предметот на проучувањето, Балканот за неа останува дивергенција. Особено е интересен податокот кој го сретнав во „Wikipedia, the Free Encyclopedia“, дека терминот *балканизација* добива поширока примена, употребувајќи се за дивергенции во

јазикот, компјутерските програми, како и поделби во енклавите на датирањето на фајл форматите. Балканизацијата како термин станува експликативен за различни референтни полиња во кои се случуваат дивергенции, следствено, доколку треба да се опишат такви состојби треба да се стави во употреба овој термин.

Што е Западниот Балкан?

Тоа е класична илустрација за формирање на објект, творба која произлегува како остаток од сите пресметувања, остаток од сите остатоци, уште еден потесен круг во чиј обем е опфатена нејасноста на самиот Балкан. Системот на Европската Унија распределува, хиерархизира, набљудува, утврдувајќи ги оние кои не можат да влезат во системот на распоредување, накратко, ќе бидат остаток, несводливи, некласификувани и неприлагодени.³ Тоа е линија помеѓу субјектот и објектот. Оттаму, под синтагмата „Западен Балкан“ се наоѓа токму овој остаток, нередуцибилен композит на држави. Како профилактиска игра, ЕУ ги внесува овие држави во една творба, затоа што тие се остаток кој се карактеризира како неприфатлив за хомогеноста на Европската Унија. Би сакал да напоменам дека неприлагодливоста постои од моментот кога постои одредбата на Европската Унија за Западниот Балкан, таа одредба нужно го произведува својот корелатив кој се должи на моќта, оттаму целокупна-

² Оп. cit. 31

³ Мишел Фуко, „Психијатриска моќ“, Светови, Нови Сад, 2005, 79

та популација од Западниот Балкан е како неприлагодена маса, како нескротлива група. Овој остаток сега треба да стане предмет на системите на ЕУ кои треба да изведат аксиолошка компатибилност со себе. Самиот чин на конструирање е знак на империјалната моќ врз тврдоглавите феномени, како и потврда на доминантната култура и нејзината натурализација.⁴ Доколку, споменувајќи го Балканот, подразбираме конфликт, после 1998 година, споменувајќи го Западниот Балкан, би требало да подразбираме хипер конфликт, доколку Балканот е насилен, тогаш Западниот Балкан би бил хипер насилен. Оваа творба на Европската Унија за едно ниво повеќе ги засили значењата на терминот Балкан, како и насочувајќи ги овие значења на помал обем на територија. Во 1998 година, всушност, Европската Унија ја создаде оваа разлика од самиот Балкан. Доколку зборуваме за вредностите, тогаш за Европската Унија Западниот Балкан би бил една аморфна аксиолошка маса, која треба да се обликува под туторство на Европската Унија, да се отстранат пречката, нередот, пореметувањето, антиподот на политичките вредности кои се практикуваат во Европската Унија.

Сметам дека тоа е процес на инсеминација, подразбирајќи оплодување или осеменување на регионот со нови вредности кои ќе ги супституираат рецидивите на минатото. Преку овие процеси локалните политички вредности кои не коре-

спондираат со оние на ЕУ се маргинализирани, девалоризирани и забранети. Интегративниот процес кон Унијата, всушност, е политичка ортопедија, оттаму најважната функција на Европската Унија над овој регион е да биде оператор на реалноста. Да се биде прилагоден на реалноста е да се прифати статусот „жител на Западниот Балкан“, да се препознаете во идентитетот кој за вас е обликуван од надмоќниот дискурс. Ние мора да научиме како да прифатиме едно огромно поле со неопределени димензии и со бесконечна способност за потподелби.⁵

Присуствувајќи на обраќање на Дорис Пак во 2005 година во Парламентот на Европа, при една моја посета на Стразбур која беше овозможена од Школата за политика на Форум центарот, добив впечаток дека земјите на Западниот Балкан се објектот на кој е ставен во погон инструменталниот апарат на Европската Унија во функција на поправање и тренирање. Целокупниот процес треба да ги репродуцира политичките вредности на Унијата. За сето време имав чувство дека, кога се споменува Балканот, повеќе се употребува како теориска илустрација отколку како идентитети во даден регион кои навистина постојат. Формата на обраќање беше целосно дидактичка, од позиција на претставник на Унијата кој има легитимитет да зборува за разлики „Ние (ЕУ) – Вие (Западен Балкан)“, во некои моменти помислувајќи дека таа разлика е можеби атемпорална, дека Западниот Балкан

⁴ Едвард В. Саид, „Ориентализам“, Маргор, Скопје, 2003, 142

⁵ Op. cit., 57

можеби ќе остане конечен терминал за одредени држави, посочувајќи одредени земји кои се политички непослушни.

Крајните консеквенци на овој однос се поставувањето на ЕУ како инстанца која ги поседува критериумите на вистината, како и критериумите за верификација на вистината. Во однос на оваа поставеност, Западниот Балкан е место каде треба да се инсеминараат вистинските политички вредности. Сè додека не се валоризира тој процес, се поставува една целокупна популација во состојба на недостаток, која грижливо се одржува испод средната линија на нивната егзистенција. Низ стратегија на потреби ќе се наметне реалност на она што е потребно, потребата за светот на Унијата како стварен свет и Западниот Балкан како припрема за него. Функцијата на инсемирањето е да се даде забрзување кон стварноста. Стварноста е пропорционална со процесот на инсеминација, колку е процесот повеќе реализиран, толку државите стекнуваат повеќе стварност.

Документот и вистината

Во регистарот на ЕУ многу објекти се именувани, одбележани, анализирани, потоа исправени, одново дефинирани, оспорувани, бришени. Задачата со документирањето е да се обработува, да се организира самиот документ, да се крои, распределува, распоредува по степени, да се утврдат низови, да се разликува она што е значајно и она што не е, да се идентификуваат елементи, да се дефинираат единиците и да се

опишат односите. Европската Унија спроведува активност преку мониторинг мисиите, посети, форми на испитување и документирање. Документот, како што тврди Фуко (Michel Foucault), не е за историјата неподвижна материја преку која таа се обидува да реконструира она што луѓето го сториле или кажале, она кое поминало и од кое останало само трага: се настојува во самото документарно ткиво да се одредат единиците, збирите, низовите и односите.⁶ Инстанците како ЕУ имаат активен пристап обликувајќи го самиот документ. Следствено, можам да констатирам дека епистемата не е непокретен лик, туку е покретлив збир на разделби, растојанија, совпаѓања кои настануваат и престануваат. Така, на крајот се доаѓа до типологија – базирана на вистинска специфичност сфатена како недопирлива, суштинска – која од проучуваниот „објект“ прави друго битие, во однос на кое субјектот кој проучува е трансцедентен.⁷ Тие одредби не можеме да ги сметаме за збирови на знаци (означувачки елементи кои упатуваат на содржините и на претставите), туку како практики кои систематски ги образуваат објектите за кои зборуваат.⁸ Чинот на документирање е чин на произведување. Самите документи во форми на извештаи се репрезентации на определен регион. Вистинско прашање е дали може да има вистинска репрезентација од што и да е, или најпрво, дали не-

⁶ Мишел Фуко, „Археологија знања“, Плато, Београд, 1998, 11

⁷ Едвард В. Саид, „Ориентализам“, Магор, Скопје, 2003, 98

⁸ Мишел Фуко, „Археологија знања“, Плато, Београд, 1998, 54

која или сите репрезентации, бидејќи тие се репрезентации, се вметнати најпрвин во јазикот, а потоа и во културата, институциите и политичкиот амбиент на оној што ја врши репрезентацијата.⁹ Во секој пишуван јазик, макар и во најмал облик, не постои такво нешто како пренесено присуство, туку репрезентност, или репрезентација. Затоа вредноста не се базира на самото референтно поле, запишаниот извештај е презентен, присутен за читателот само на начин што го исклучува, го разместува, го прави одвишно секое вистинско нешто какво што е, во случајот, Западниот Балкан. Преку системите се презентираат човечки типови врз научни идиоми и методологии, припишувајќи стварност и референтност на објектите (во случајов со други зборови) кои самите ги создава. Проучувањето, разбирањето, знаењето, оцената, маскирани како ласкање на хармонија, всушност се инструменти на освојување. Доколку ги поедноставиме нештата, ќе сфатиме дека Западниот Балкан е само нивна идеја. Опширните описи кои се однесуваат на популацијата од овој регион, изгледаат денатурализирани, без човечки потенцијал, иако тие исти описи поседуваат полнотија и длабочина во својата целосна моќ врз предметот на проучување. Ова изгледа како безлично убедување дека описите на општи, колективни феномени се можни, како и во тенденција да се создаваат стварности, не толку од самиот регион колку од опсервациите за него. Може ли да

се утврди правилото на кое се подредува неговото појавување? Збор е за системите според кои се раздвојуваат државите, се приспособуваат, групираат, класификуваат. Начинот на кој се појавува објектот (во случајот, Западен Балкан), е осигуран со збирот на односи помеѓу инстанците на појавување на ЕУ. Ќе споменам дека една дискурзивна творба се дефинира ако може да се утврди еден таков збир; во случајот со Западен Балкан низот на државите кои се неприлагоден остаток го формира тој збир кој е податлив како дискурзивна творба. Објектите на тој дискурс го наоѓаат во него своето место и својот закон на појавување доколку може да се покаже дека тој истовремено и сукцесивно ги раѓа објектите кои се исклучуваат, а при тоа тој самиот не се менува.¹⁰ Западниот Балкан како објект постои под условите на сложен сплет на односи. Дискурзивната практика на Европската Унија одредува една правилност која е својствена на временските процеси, поставувајќи го начелото на артикулација помеѓу еден низ на дискурзивни случувања и други низови на случувања, преобразувања, мутации и процеси. Таа не е безвременски облик, туку шема на кореспондирање помеѓу повеќе временски низови. Оваа дискурзивна практика на Европската Унија е дефинирана за одредено време како и за некоја заедница, економска, географска област, при прецизно одредени услови на спроведување. Доколку објектот се утврдува помеѓу институ-

⁹ Едвард В. Саид, „Ориентализам“, Магар, Скопје, 2003, 258

¹⁰ Мишел Фуко, „Археологија знања“, Плато, Београд, 1998, 47-49

циите на ЕУ, оттаму се припишуваат облиците на политичко однесување, системи на норми, техники, типови на класификации, начин на карактеризација како и една аксиоматска агенда. Европската Унија, која има целосен суверенитет врз историјата, времето и географијата, институционализира нови области за специјализација, образувајќи нови објекти; со моќ да раздели, подреди, шематизира, табелира, индексира, забележувајќи сè што се гледа, обопштувајќи го секој детаљ, а секое обопштување да стане непроменлив закон (во овој случај, за Западниот Балкан), негов менталитет, обичај или тип; и, над сè, да се претвори живата стварност во изобилство текстови, поседувајќи ја (или барем да се мисли дека се поседува) стварноста.¹¹ Да се поседува такво знаење за таков предмет, значи со него да се владее, да се има авторитет. Авторитетот овде значи „ние“ да ја одречеме на одредена земја нејзината автономија, бидејќи „ние“ ја знаеме и бидејќи таа постои, во извесна смисла, како што „ние“ ја знаеме. Доколку ја прифатиме оваа констатација, тогаш постоењето на Западниот Балкан се оправдува со тоа што произлегува како репрезентација на ЕУ за нас.

Дали Западниот Балкан е територија на која живеат неколку милиони луѓе, или, пак, само монументализиран објект? Ова прашање укажува на региони чии жители се во концептуална кастрација, сведени на ставови, трендови, статистики, накусо – дехуманизирани.¹²

Доколку се обидеме самите да се претставиме себеси независно од одредбите на Унијата, тогаш резултатот би бил отсуство, односно целиот Западен Балкан е отсуство, додека она што го кажуваат експертите на Европската Унија е присуство поради валидност на нивните одредби. Дистинкциите кои ги утврдува Европската Унија зад себе ја имаат силата на онтолошките, емпириските вистини, заедно со убедливите демонстрации на таквите вистини во студите за потеклото, развојот, карактерот и судбината. Оттаму, жителот на Западниот Балкан не може да побегне од оваа утврдена сегашна стварност, во која се наоѓа понижен и исклучен, освен во дидактичка презентација на истражувачот од Европската Унија. Тоа е супституирање и поместување. Зошто? Затоа што Европеецот знае. Поседува инструменти за откривање, неопходни категории за нејзиното промислување и одговорачки говор за таа да може да се формулира во ставови. Како што тврди Саид, тука се сретнуваме со одредена филозофско-научна положба, а вистината која е поврзана со одредена конструкција или констатација по универзално право на вистината, со технологија и докажување. Исто така, вистина која има не само географија и календар, туку и свои повластени и ексклузивни гласници или извршувачи.¹³ Власта е продуктивна: таа ја произведува реалноста, ги произведува посебните подрачја на објектите и ритуалите со кои се доаѓа до вистината.¹⁴

¹¹ Едвард В. Саид, „Ориентализам“, Магор, Скопје, 2003, 88

¹² Op. cit., 275

¹³ Op. cit., 318-319

¹⁴ Мишел Фуко, „Надзор и казна“, Слово, Скопје, 2004, 200

Распределување на ознаките на знаењето кое би овозможило тимовите на Европската Унија да функционираат како експерти, е Западниот Балкан непрекинато да се надгледува. Да се врши мониторинг на процесите кои треба да бидат своевиден тренинг и припрема за партиципација во Европската Унија, да се спроведуваат реформи, цела низа на прописи кои како своја цел го имаат преобликувањето на еден регион. Практицирањето на политички вредности кои се валидни за Европската Унија е процес на инсеминација. Сега овој регион се става под туторство на Европската Унија која во перспектива ќе ги изгради вистинските политички вредности. Во илустративен смисол, целокупната програма создадена за овој регион е терапија која е препишана од експертска инстанца. Тие импланти нужно мораат да бидат прифатени, со оглед на фактот дека државите од Западниот Балкан во однос кон ЕУ се во позиција на невоедначеност, без реципроцитет, однос каде нема размена, туку разлика и нерамнотежа. Моќта е само на една страна од каде се продуцира императивна форма на зборување.

Паноптикон

За проблематиката на опсервирање од страна на Европската Унија како и мониторинг мисиите, особено податлив за мене е моделот на паноптиконот. Сметам дека Македонија, како и земјите од Западниот Балкан, е предмет на паноптичка перспектива. Паноптиконот е апарат на знаење и моќ. Мојата идеја е да посочам дека токму овој модел,

преку целокупното туторство на тимовите од Европската Унија, се спроведува над Западниот Балкан. Со оглед на значењето на паноптиконот, ќе направам екскурс во однос на него.

Технички, паноптиконот е составен од централно поставена кула која овозможува опсервациска моќ над определен заграден простор. Тој заграден простор, отсечен, надгледуван од сите точки, каде што се запишани сите случувања, каде што има хиерархиско устројство, каде што секоја индивидуа (во случајот со Западниот Балкан, секоја држава) постојано се посматра, проверува и испитува.¹⁵ Паноптиконот е креација на Џереми Бентам (Jeremy Bentham) од 1787, како модел на затвор, кој е применет со извесен број модификации, во одреден број европски затвори. Во суштина, Бентамовиот паноптикон не е модел на затвор, или не е само модел на затвор, тоа е модел, Бентам јасно кажува дека, покрај тоа што паноптиконот е модел за затвор, исто така, тој е модел за болница, школо, работилница, сиропиталиште итн. Тоа е форма, за секоја институција; или, да поедноставиме, за цела низа институции, скица за целокупна низа на можни институции.

Бентам не укажува дека тоа е скица на институција, туку дека тоа е механизам, скица која дава моќ на секоја институција, некој вид механизам со кој моќта која делува, или која треба да делува во некоја институција, ќе може да стекне максимум сила. Паноптиконот е помножувач; тој ја појачува моќта внатре,

¹⁵ Мишел Фуко, „Надзор и казна“, Слово, Скопје, 2004, 203

во целокупната низа на институции. Се работи за тоа што силата на моќта може да се направи најинтензивна, нејзината распределба најдобра, метата на применување најточна.¹⁶ Сакам особено да ја нагласам одредбата на Бентам дека тоа е, пред сè, модел кој историски се применувал во низа институции, како затворите, школите, болниците, но, со одредени модификации, сметам дека тој повторно наоѓа нова примена. Целокупната територија, за која е продуцирана синтагмата Западен Балкан, претставува паноптички објект. Тука се работи за монументален паноптикон на ЕУ, кој ги задржува истите функции како оние паноптикони во затворите, школите, болниците и сиропиталиштата. Сега имаме метастаза на паноптиконот, потполно истата функција која сега не се спроведува на местата кои ги истражуваше Фуко, туку на еден цел регион. Сите компоненти на еден паноптикон се застапени, но сега нивниот облик е трансформиран. Особено е значајно тврдењето дека паноптиконот е способен да го реформира моралот, да го зачува здравјето, да ја закрепи индустријата, да го шири образованието, да ги намали јавните давачки, да ја гради економијата врз цврста основа и сето тоа со помош на една едноставна архитектонска замисла.¹⁷

Она што важи за Бентамовиот паноптикон, како механизам кој делува во повеќе институции кои се под надзор, тоа се места на кои се манифестира моќ и места на кои се

создава одредено знаење за човекот. Аналогно на тој принцип, ЕУ спроведува моќ обидувајќи се да конституира политички вредности во регионот Западен Балкан, кои не треба да бидат ништо друго освен нејзина реплика. Доколку има практикување на политика и политички вредности независни од оние на ЕУ, тогаш тоа може да го предизвикува казниот апарат на Унијата.

Како илустрација на оваа констатација можам да посочам на примерот со Србија, чија некомпатибилност со ЕУ предизвика низа санкции. Најнапред целосно отфрлена, за потоа повторно да започне да партиципира во дисциплинските системи кои ѝ се наменети, враќајќи се во процес на нормализација, потчинување и учествување во реалноста која е создадена од страна на Европската Унија. Единствено на таков начин се добива политички реалитет, се станува корелат во дискурсот на вистината. За да се одржи односот на суверенитетот, секогаш постои потреба за одреден додаток на насилство или одредување со закана на насилство. Ке се послужам со пример кој го споменува Фуко во едно свое предавање, опишувајќи ги дисциплинските апаратури колку е можно повеќе хомеостатични; односно, тоа се такви апарати на кои колку човекот помалку им се спротивставува, помалку ги чувствува, но доколку се обиде да се отргне од нив, со тоа предизвикува повеќе болка, тоа е системот на огрлица со челични шилци доколку не ја спуштите главата. Доколку ја спуштите главата нема да ја осетите, но колку повеќе се обидува да ја отргнете, толку повеќе

¹⁶ Мишел Фуко, „Психијатриска моќ“, Светови, Нови Сад, 2005, 105-106

¹⁷ Мишел Фуко, „Надзор и казна“, Слово, Скопје, 2004, 213

ја чувствуваат.¹⁸ Односно, чувствувањето на болка се зголемува пропорционално со обидите да се отргнете од апаратурата која е наменета за вас. Овој пример ја претставува состојбата во која државите од Западниот Балкан, кои најмногу се спротивставуваат да се подвргнат под апаратурите на ЕУ, најмногу на себе навлекуваат санкции од различен карактер, спротивно од оние кои се кооперативни со Унијата.

Со прифаќањето, согласноста на политичките процеси и вредности на ЕУ од страна на државите кои се референтно поле на творбата Западен Балкан, во ист момент ја прави реална оваа творба, на таков начин задобивајќи ги нејзините нужни кореспонденти. Оваа творба е просторно-временско фиксирање на еден регион со примена на прописи кои се однесуваат на севкупниот корпус вредности, како и востановување на постојан надзор и наредбодатна моќ.

Моето тврдење е дека ние, односно, државите од овој регион се наоѓаат во генерализиран паноптикон. Монументализиран паноптикон чија територија на која се однесува е 264.256 км² со Хрватска или 207.718 км² без Хрватска. Државите кои се под овој Паноптикон треба да поминат процес, односно идејата е дека нештата можат да се научат само поминувајќи низ одреден број обврзни и нужни степени, овие степени временски нужно следат еден за друг, државите во истиот тек кој ги води низ времето, покажуваат напредување во мерка на

поминатите етапи. Извесен број на терапевтски дејства: режим на изолација, правилност, временски распоред, систем на одмерени недостатоци, обврзна работа на пропишаните активности.¹⁹ Овде се доаѓа до спојување на времето и напредувањето, следствено, проектот Западен Балкан може да биде децениски или повеќедецениски, но другата варијанта е тој да стане атемпорален, постојана маргина на Европската Унија, или нејзина симулација. Поради овие констатации, Западниот Балкан не поседува ниту егзистенцијална ниту, пак, семантичка густина. Во една темпорална еквилибристика се наоѓаат земјите од Западниот Балкан. Прашањето кое се наметнува е дали Западниот Балкан ќе остане асимптотата на Европската Унија?

Сепак, Западниот Балкан не е еднаш засекогаш даден, констатирањето на прогрес од страна на Европската Унија во Хрватска и Македонија е особено значајно, со оглед што ова вреднување е поврзано во циркуларна релација со системите на моќта кои можат да ја променат топографијата, што би можело да претставува почеток на декомпозирањето на зданието Западен Балкан.

Ниту еден од овие трендови не се родил од ништо, се разбира; ниту, пак, некој од нив се здобил со статус на целосно етаблирано знаење и практика. Контекстите на овие конструкции понекогаш се збунувачки, немирни, идеолошки преоптоварени, напнати и, што е најважно, променливи.

¹⁸ Мишел Фуко, „Психијатриска моќ“, Светови, Нови Сад, 2005, 148

¹⁹ Op. cit., 234

Abstract

This content of the following text is about the European Union towards the West Balkans. Precisely this text is aimed at indicating the relation between the EU countries as a constituted subject that produces episteme, and on the other hand the West Balkan as a constitution which is distanced and differentiated from European Union. The determination of the west Balkan by the EU that has inviolable legitimacy to produce meaning. If Europe (or to be more precise the European Union) is a paradigm than we could say that Europe is constituted as a contemporary subject by defining the other. The knowledge and the meaning cross with their powers. Hence, the West Balkan could be understood as a subordinate.

European Union moved to a more ambitious project for the region's development this region through the process which I named insemination. The article will focus on the EU strategy towards the political values development to the region of the West Balkans. It is comprehensive conditions under which the population of the west Balkan live and work. In the second part of the text I mentioned and explicated panoptikon like model, which I mean is used by EU above this region.

Европските вредности и транснационалната соработка како камен темелник на нашата идна Европска Унија

Јан Петер Балкененде

За релативно кратко време Европската Унија претрпе огромни промени и се соочи со нови за неа предизвици. Од влегувањето во новиот милениум па навака, Унијата значително се прошири (сега, веќе, опфаќа повеќе од четвртина од светскиот БНП) и постигна огромен успех во повторното обединување на Европскиот Континент. Таа, исто така, ги смени својата улога и ставот на променливата светска арена, каде земјите како Кина и Индија се во подем, а енергетските резерви се претстојна потешкотија. Истовремено, неодамна мораше да се соочи со терористички напади и растечки внатрешни несогласувања, а и не успеа да ги убеди своите граѓани да го преземат следниот чекор кон поблиска унија преку прифаќањето на Уставниот договор.

По неприфаќањето на Уставот од страна на Франција и Холандија, земјите-членки договорија период за размислување, при што сите разлики и разновидните случувања ќе бидат внимателно разгледани, со цел европските граѓани да добијат цврст и задоволителен одговор. Веќе е јасно дека овој одговор нема да се однесува само на традиционалната политичка ориентираност и примарните политички иницијативи, туку ќе биде и нов начин на

„комуницирање за Европа“ каде народот ќе има поголема улога во дебатата. „Народот“ често беше исклучен од европскиот елитистички процес на одлучување во изминативе децении. Тоа повеќе нема да се случи.

Сегашниот корсокак на Унијата и не е крај, ами нов почеток. Некои луѓе заклучија дека француското и холандското „не“ на гласањето значи дека европската интеграција е во застој. Јас, лично, не верувам во тоа. Мнозинството Европејци – вклучувајќи ги и оние што гласаа против – ја поддржуваат европската интеграција. Анкетите покажаа дека во многу области граѓаните на Европската Унија сакаат дури и поблиско ниво на соработка од она на кое нивните влади се подготвени – на пример во борбата против меѓународниот тероризам. Не постои сомневање дека, дури и без Устав, Европската Унија ќе продолжи да постои и да бара решенија кои им служат на интересите, како на сопствениот народ, така и на остатокот од светот. За среќа, ние сè уште успеваме да напредуваме околу клучните прашања, како што се договорот за новите финансиски перспективи во следните седум години и почнувањето на преговорите за прием на Турција.

Европската Унија ќе излезе од овој период на размислување уште посилен, доколку имаме храброст за поотворена и поискрена меѓусебна комуникација. Нашата идна Европа ќе се оформува преку граѓанското општество, деловните односи, НВО-и, културните и академските ентитети, а не само преку политичарите и кројачите на политиката во европските главни градови и институциите во Брисел. Европските вредности и транснационалната соработка ќе станат централна тема.

Сегашна состојба

На почетокот од 21-от век, сосем јасно се покажа дека концептот на делумно споделување на суверенитетот со наднационалната организација (Европската комисија) се покажа како успешен, во комбинација со принципот на давање предност на засебните влади во други сфери. Дури и најострите критичари на ЕУ мора да признаат дека семето на мирот, слободата, просперитетот и стабилноста пуштија корен ширум Европскиот Континент. Всушност, наспроти сегашната политичка дебата во рамките на ЕУ, ветриштата на промени го носат ова семе понатака, на исток, во Турција и Балканот.

Неодамна видовме позитивни резултати во Украина и Грузија, исто така. Можете да ја наречете пост-модерна европска динамика: разликите на сите нивоа се надминаа на преговарачка маса, а не на бојно поле. Таму веќе бевме и не сакаме да се вратиме никогаш. Овој принцип е веќе одобрен од дваесет и петте земји-членки, со мешано насе-

ление од преку 455 милиони – и уште повеќе земји кои допрва доаѓаат. Заедно тие го сочинуваат не само економскиот туку и демократскиот простор во кој луѓето можат да се движат и да тргуваат слободно. За мене лично, ова е најголемото достигнување на Европа.

Меѓутоа, ова не треба да доведе до самозадоволство и пасивен пристап кон европските прашања. Француските и холандските негативни гласови беа јасен сигнал за продолжување и интензивирање на нашата јавна дебата за иднината на Европа. И двете ја истакнаа промената во односот на јавноста кон Европа. Желбата за мир и стабилност повеќе не претставува убедлив аргумент за понатамошната европска интеграција. Очигледно, овие шесет години се чинат толку долги што сме почнале мирот и просперитетот да ги земаме здраво за готово. Слични процеси, но во помал степен, може да се посведочат и во Централна и Источна Европа, иако сеќавањата на угнетувањата се сè уште свежи. Јасно е дека овој пристап повеќе не е доволен. Тука Унијата се соочува со дилема. Во некоја рака, ЕУ стана жртва на сопствениот успех: луѓето навистина ја препознаваат зголемената придобивка од поблиската европска соработка во светот на глобализацијата, но одбиваат да го прифатат начинот на кој Европскиот проект им се презентира.

Слична е ситуацијата и во Холандија. Наспроти резултатите од холандскиот референдум, повеќе од три четвртини од населението во Холандија одговара потврдно на прашањето за поддршка на член-

ството во ЕУ. Прашањето за холандските граѓани не е во тоа дали Европската Унија треба да се проширува и продлабочува, ами како тоа да се направи. Тука се важни две различни дебати.

Првата се однесува на самиот начин на кој политичките носители на одлуки комуницираа со јавноста во последните неколку децении на темата европска интеграција, а кој начин беше премногу политички ориентиран. Постојаниот подем на влијанието на одлуките и законодавството на ЕУ се признаени во јавноста; но, политичко-елитистичкиот метод при постигнувањето согласност мора да се поправи во новата ера: народот бара поголема вклученост и информирање на јавноста.

Другата расправа се води околу поделбата на моќта и суверенитетот во рамките на самата Унија. Европската Унија не е „над-држава“. Таа се базира на принципот на супсидијарност. Ова значи дека одлуките се донесуваат на колку што е можно поблиско владино ниво до јавноста: кога и да е можно на локално или национално ниво, а единствено на интернационално ниво кога проблемот е од таков вид што бара заедничко делување. Така, Европската Унија не мора да се занимава со содржини поврзани со образованието, социјалното осигурување и даночната политика. Но, таа постои за да се справува со државната помош за бизниси и еколошките стандарди за автомобили. На заедничкиот пазар овие проблеми ги надминуваат националните граници. Доколку може да се преземе ефективно делување на локално или

национално ниво, Европската Унија не мора да биде вклучена. Таа треба да делува само ако транснационалниот пристап е единственото решение. Земјите-членки мораат да формулираат јасен преглед на моменталната поделба на моќ, вклучувајќи ја и можноста за „ренициализирање“ на некои делови од традиционалната „европска“ политика.

Релативно позитивниот резултат од Евробарометарот и другите анкети по холандското негативно изјаснување се една од причините зошто сум убеден дека овие негативни резултати од референдумот потекнуваат од подлабоки збиднувања, кои беа предолго занемарувани од премногу носители на одлуки. Доживеавме непријатно будење, но сепак, можеби, се работи само за неопходен повик за осветување. Од оваа позитивна почетна точка не мора да се обвинуваме еден со друг, или да ги принудуваме земјите-членки да заземат одреден став, туку да размислиме како можеме да извлечеме најмногу од оваа можност за размислување и реформа. Во следните пасуси би сакал да дадам краток преглед на моите сопствени ставови за тоа каде Унијата моментално се наоѓа.

Кој е ризикот?

Во време на брза глобализација, со цел да останат успешни, нациите мораат да делуваат заедно, дури многу поинтензивно од порано. Борбата со тероризмот и меѓународниот криминал може да се води само со здружени сили. Можеме да обезбедиме работа и просперитет

само преку економска соработка и со поставување правила кои создаваат исти можности за сите. Можеме да се справиме со загадувањето на воздухот и водата само преку заедничко делување. Земјите не можат да ги решат овие проблеми самостојно: транснационалните промени бараат транснационални решенија.

Во наш заеднички интерес е да ја водиме Европа преку границите на едноставно консолидирање на национално стекнатите интереси. Мораме да ги извршуваме потребните интереси, да покажеме солидарност кон понеуспешните народи во и надвор од ЕУ и да ги слушаме подобро и да комуницираме потранспарентно со нашите граѓани. Унијата треба да го прави ова долж две линии.

ЕУ мора да ја интензивира и подобри својата имплементација на политиката што ќе не води во периодот што доаѓа. Ова е политиката во областите на истражувањето, иновациите, меѓународните еколошки прашања, имиграцијата, енергетските набавки и резерви и борбата против транснационалниот криминал – навистина, сите области кои произлегуваат од глобализирачкиот свет по своја природа бараат транснационален пристап. Потполно сум сигурен дека актуелната дебата околу иднината на Европа оди и подлабоко.

Огромниот економски развој на Европската Унија овозможи и ширење на просперитетот и стабилноста кон новите земји-членки. Истовремено доведе до зголемување на културната, политичката и социјалната разновидност. Како што растеше оваа разновидност, така се будеше

и чувството на луѓето на припадност кон поголема целина. Последните неколку децении беа време на спектакуларен развој за ЕУ, од шест земји-членки на дваесет и пет. Но, колку Холанѓани или Британци можат да ја најдат Словенија на картата? И колкав процент на Словаци знаат каде се наоѓа Белгија? Освен тоа, 10% од населението на Холандија се имигранти. Во градовите, половина од младото население се деца на новодојденци. Истата етничка и културна разновидност ја гледаме и во Франција, Белгија, Германија, балтичките земји и на други места. Со други зборови, луѓето не се чувствуваат како Европејци. На Европа се гледа како на апстрактна идеја која е далечна и не ги претставува желбите на народот.

Разновидноста е добра, таа го збогатува општеството. Меѓутоа, истата има и маана: може да доведе до несигурност и спротивставени идеи. Понекогаш може да доведе до недоверба и до насилство, на што, за жал, бевме сведоци. И не порасна само разновидноста на земјите во рамките на Унијата. Разновидноста и во самите земји-членки е во драматичен пораст. Како што реков на Collège d'Europe во Бриж во април минатата година, нашиот предизвик не е во спречувањето на распадот на земјите, ами на луѓето.

Интересно е да се напомене дека еден од основачите на ЕУ, Жан Моне, го напоменал овој важен елемент за успешна интеграција. Јасно е дека мирот бара постојано внимание дури и во време на мир и просперитет. Поради оваа идеја Моне е често цитиран и фален. Меѓутоа, тој нагласи и еден друг многу важен

елемент, исто така: конфликтите и насилството можат да се разрешат само ако нациите го надминат национализмот. Трајниот мир има шанса само ако земјите-членки и нациите имаат волја и се способни да соработуваат и да изградат нешто што ги надминува границите: транснационална соработка како камен темелник за трајна европска интеграција. Неговите зборови се онолку вистинити и денес, колку што беа и пред половина век.

Постои и друг фактор во мешаницата. Мојата генерација – генерацијата со зголемен наталитет – растеше со претставата за Европа како економски потфат: деловно партнерство. Многу помалку беше кажано за другата страна на европската интеграција: Европа како политички проект со намера за одржување на заедничките вредности и нивна примена. Брзото проширување на Унијата, зголемената разновидност и претставата за Европа како економски потфат: овие три фактори помогнаа во ослабнувањето на посветеноста на луѓето на Европскиот проект. Ризикуваме да останеме со европска куќа која се чини дека е стабилна однадвор, но се распаѓа однатре.

За време на холандското претседателство со ЕУ во 2004 год., ние го свртевме вниманието кон европските вредности и што тие значат за нашата иднина. Холандија организираше серија меѓународни конференции каде оваа тема беше дебатирана од страна на низа мислители од цел свет. Постоеше општа согласност дека, дури и на овој разновиден континент, одредени вредности нè држат заедно. Слободата,

почитувањето на човековите права и законското право, солидарноста и еднаквоста – овие вредности се универзални. И токму овие вредности го овозможуваат живеењето во Европа која обединува толку многу разлики. Од овие конференции произлегоа некои директиви за делување:

- Европските влади и Европската Унија мораат да заземат цврст став против било која личност или група која ги напаѓа нашите права и вредности на кои истите се базираат.
- Мораме да ја зајакнеме виталната улога на образованието во пренесување на вредностите и подобрување на мобилноста во Европа. Луѓето, идеите и културите сè уште не се движат доволно.
- Сè уште постои итна потреба од „комуницирање за Европа“ со нашите граѓани.

Сите овие прашања моментално се наоѓаат високо на европската агенда. Би сакал да презентирам еден општ важен пристап, како основа за нашите здружени делувања во иднина.

Од унија во разновидност кон разновидност во унијата?

Поранешниот полски премиер и сегашен член на Европскиот парламент, Бронислав Геремек, еднаш рече: „Ние ја имаме Европа. Сега ни требаат Европејци“. Разбравме дека за ова е потребно време. Не може да се очекува 450 милиони Европејци од 25 различни земји со преку 20 различни јазици да се чувствуваат тесно поврзани еден со друг.

Уште полошо е тоа што многу луѓе се плашат дека Унијата има преголемо влијание врз нивното секојдневие. На многумина им е тешко да се идентификуваат со проширената Европска Унија, еврото и, потенцијално, новите земји-членки. Овие фактори можат добро да ја поткопаат Унијата однатре. Токму затоа ние Европејците мораме да продолжиме со внимателно разгледување на тоа што нè врзува заедно. Мора да сме способни да водиме дебата ширум ЕУ за суштинските вредности на европската интеграција. Овие суштествени европски вредности се основата на сè што правиме во Европа – од нашата стратегија за безбедност до Лисабонската агенда. Доколку овие вредности не бидат експлицитни, како можеме да очекуваме луѓето да ги понесе Европа? Мораме да ги сметаме вредностите како наша инспирација. Доколку не зборуваме за нашата заедничка инспирација, никогаш нема да можеме да делуваме храбро во врска со главните прашања на денешницата: сигурноста, одржливиот економски развој и интеграцијата на новоодојденците. И никогаш нема да се чувствуваме како Европејци!

Луѓето не се ентузијастички кога има комплексни објаснувања за меѓуинституционални договори помеѓу политичарите. Луѓето не почнуваат да се чувствуваат како Европејци само затоа што европските носители на одлуки им го велат тоа. Луѓето сакаат да бидат инспирирани од новите концепти за соработка. Луѓето бараат европски решенија за прекуграничните проблеми. Луѓето сакаат европско политичко лидерство.

Каде понатака? Како оваа нова динамика да стане секојдневна практика? Максимата на Европската Унија е „единство во разновидноста“. Ова подразбира дека Европејците се обединети во заедничката работа на мирот и просперитетот и покрај многуте свои различни култури, традиции и јазици. Академикот Амитаи Етциони, со чии идеи цврсто се согласувам, ја споредува со мозаик со многу различни бои во единствена рамка. Оваа рамка се состои од споделени суштински вредности. Вредностите се елементот што поврзува. Вредностите се директиви кои не смеат да се земат здраво за готово. Демократијата, слободата, солидарноста, почитта, еднаквоста и толеранцијата се с’ржта на моето гледање на нашата идна Европа: европско општество со малцинства во мирен соживот кои споделуваат заеднички збир на суштински вредности.

Со други зборови, за да се поддржат овие заеднички вредности, ние мораме сериозно да инвестираме во градењето на заедницата. Мораме активно да ги пренесеме овие вредности во конкретни предлози и активности. Овие предлози и активности ќе ја создадат потребната рамнотежа. ЕУ треба „разновидноста во самата Унија“ да ја направи главна тема во својата комуникативна стратегија за граѓаните на ЕУ. Европа ќе биде кохерентна и обединета во дваесет и првиот век само ако сите засегнати страни – политичарите, компаниите, НВО-и, граѓанското општество и академците – инвестираат и ги индо-

сираат европските вредности. Како што кажа Етзиони, доколку сакаме да спречиме ЕУ да се сведе на нешто повеќе од слободна трговска зона, од суштинско значење се сериозните мерки за градење на заедницата. Овие мерки за своја крајна цел ќе ги имаат обичните луѓе, пренесувајќи им на Европската Заедница и својот регион онаква посветеност, лојалност и чувство на идентитет кои сега ги имаат за својата нација. Додека ова не се направи, сегашната структура не ќе може да го носи тешкиот товар што ѝ е наметнат.¹

Тука стапува во игра транснационалната соработка. Европските граѓани сè повеќе се соочени со транснационалните промени. Прекуграничната соработка може да се забележи во сè поголем број политички области. Европската интеграција им овозможи на луѓето пространо преминување на внатрешните граници. Сепак, нивните вредности не се менуваат кога тие ја преминуваат границата.

Европските граѓани бараат нов вид претставување кое се совпаѓа со нивните интереси и барања. Националните партии повеќе немаат монопол или авторитет да делуваат како единствен извор на претставување. Од друга страна, луѓето

сè уште не се чувствуваат како Европејци. Европските политички партии сè уште се сметаат за далечни – наспроти одличната работа на нашата Европска народна партија, во и надвор од Европскиот парламент. Со други зборови, луѓето делумно го свртеа својот фокус од регионално врз прекугранично ниво. Националните граници бледнеат, а европските концепти се смета дека се отидени барем еден чекор предалеку. Оваа ситуација влијаеше, како врз националните, така и врз европските политички партии. Совршен пример: комитетот кој ќе ја пишува изборната програма на ХДА за следните годишни национални избори не се состои повеќе само од холандски христијански демократи. Многу се гордееме со фактот што г-дин Петер Алтмајер од германската ХДУ ќе земе активно учество во нацртот и е постојан член на нашиот изборен комитет. Ова не е само пример, за мене ова е обелоденувачки пример. Ова е патот напред во Европа: споделени вредности во рамките на транснационалните групирања, базирани на суштински вредности заеднички со другите малцинства, а сите ги имаат прифатено европските вредности како своја заедничка основа.

¹ Амитаи Етзиони, „Како да се изгради Европска заедница“, САД – Серија на европски анализи, јули 2005 год.

Abstract

In a very short period of time, the European Union has been confronted with many challenges in- and outside its borders. Among the most discussed items are the growing internal differences manifested in the French and Dutch rejection of the Constitutional Treaty. What was seen as impasse or even standstill interprets the author as a wake-up call and starting point for continuing and intensifying the efforts done by now. The question to focus on in the future is not whether, but how the EU should continue its work. After having built up the institutional framework it is time to give the people a more central role. The dilemma turns around the fact that the citizens do support the European integration but do not feel European. As a way out, the author proposes the maxim "unity in diversity", which means transnational cooperation within a single frame. This framework consists of certain values that might bind together this diverse continent and have to be promoted in the future.

Реформа на јавната администрација во Македонија и создавање јавна вредност

Марија Ристеска

Вовед

Јавната администрација и услугите треба да достигнат доверба и легитимност преку правилно користење на јавните ресурси и процеси. Тие треба да покажат дека имаат јавна вредност за граѓаните, исто како што приватните компании треба да покажат приватна вредност за сопствениците и акционерите. Јавната вредност не е само економски концепт туку го опфаќа придонесот што, за општеството, администрацијата и јавните услуги го нудат на економски, социјален и политички план. Концептот за создавање јавна вредност претставува промена во односот на јавната администрација и на работата на државните службеници кои себеси се сметаат дека се над системот, а не дека се сервис на граѓаните.

Довербата во Владата и институциите во Македонија е многу мала, скоро 52% од граѓаните немаат никаква доверба во Владата.¹ Затоа концептот за создавање јавна вредност од страна на јавните институции, администрацијата и јавните услуги претставува промена во однос на тоа како јавната админис-

трација се перципира од јавноста (во моментот, корупцијата се смета за нормална појава²) и во однос на работата на државните службеници кои сè уште се сметаат себеси дека се над системот, а не дека се таму за да ѝ служат на јавноста.

Нов јавен менаџмент

Овој концепт се поклопува со најприфатениот модел на јавен менаџмент префериран во земјите членки на Организацијата за економска соработка и развој – новиот јавен менаџмент – НЈМ. Главните карактеристики на моделот на НЈМ се следниве:

1. поголема фокусираност кон резултатите и нивната јавна вредност;
2. децентрализација на власта и зголемена флексибилност;
3. зголемена одговорност и контрола;
4. ориентација кон клиентите и услугите;
5. зголемен капацитет за развивање стратегии и политики;
6. воведување конкуренција и други пазарни елементи и

¹ УНДП, Извештај за рано предупредување, март 2006 година (UNDP, Early Warning Report, March 2006).

² УНДП, Извештај за рано предупредување, март 2006 година – 90% од граѓаните веруваат дека има корупција и злоупотреба на државните/јавните фондови на Македонија.

7. промена на односите со останатите нивоа на Владата.

Во средината на 50-тите од минатиот век, во Македонија и останатите земји членки на СФР Југославија се вовеле моделот на самоуправање и моделот на децентрализирана администрација. Теоретски гледано, овој модел требал да ѝ помогне на македонската јавна управа, по воведувањето на пазарната економија да воведи управување за резултати (performance management), да биде блиска до граѓаните и, со тоа, да нуди услуги кои имаат поголема јавна вредност за целото општество. Но, за жал, работењето во јавниот сектор останало класично – бирократско, хиерархиски подредено, а главниот метод на контрола на работењето останал да биде буџетот.

Водена од желбата да пристапи кон ЕУ, Македонија мора да одреди јасна визија за тоа како јавната администрација и јавните услуги ќе му помогнат на општеството, да создаде јавна вредност и да го достигне не само сегашното средно ниво на квалитет на јавната администрација во земјите-членки туку и да има капацитет да го постигне она ниво на јавна администрација и јавни услуги коешто ќе биде постигнато во државите членки на ЕУ кога Македонија и ефективно ќе се вклучи во Унијата.

Зачетоци на ваквата визија веќе постојат, експлицитно и имплицитно изразени во реформата и развојот на јавната администрација и услугите во земјата во последниот период. Основите за реформата на јавната администрација се поставени

во Стратегијата за реформи во јавната администрација, усвоена во 1999 година. Во неа се положени и основните принципи на македонскиот административен систем: владеење на правото, транспарентност, компетентност, стабилност, одговорност, предвидливост, еднаков третман за сите, ефикасност и етичност. И покрај тоа што не треба да се сомневаме во овие принципи, тие, сепак, не се однесуваат на главните административни принципи кои ЕУ ги бара, а кои ќе треба да се постигнат во процесот на европската интеграција. Тие се: сигурност, предвидливост, одговорност, транспарентност, ефикасност и ефективност.

Јавната администрација и македонскиот граѓанин

Зошто македонските граѓани треба да ја поддржуваат јавната администрација на земјата? Зошто треба да ги прифатат решенијата на административните тела или да плаќаат даноци за поддршка на јавните услуги? Единствената причина заради која тие тоа би го правеле е ако администрацијата и услугите се од корист за општеството и граѓаните.

Јавната администрација и услугите се од корист кога го подобруваат животот на граѓаните. Подобрувањето на животот на граѓаните не се врши само со обезбедување на добра и услуги туку и со начинот на кој тоа се прави. Граѓаните ги оценуваат не само јавните услуги туку и „процедуралните“ аспекти преку кои тие се остваруваат – посебно во врска со учеството на граѓаните во процесот, чесноста на

службениците од јавната администрација, како и правилноста и справедливоста при работењето. Исто така, пазарите ефикасно функционираат само во земји каде што владата гарантира владеење на правото и постоење на законски регулативи кои се широко прифатени.

Различни демократии имаат различни идеи за тоа колкав треба да биде јавниот сектор (иако тој никаде не е занемарлив), за тоа колку јавната администрација и услугите треба да бидат централизирани или децентрализирани и за тоа до кој степен тие треба да бидат национални или локални. Постојат разни идеи и за тоа што јавниот сектор треба и што може да нуди како јавна услуга на доброволна или пазарна основа, за тоа што и во колкав степен треба да биде базирано на законска основа и каква јавна услуга да се нуди. Иако постои некоја широка рамка во демократскиот пристап кон јавната администрација и услугите, сепак од нив се очекува да покажат:

- политичка неутралност, легитимитет и одговорност пред демократската влада и луѓето; да остварат соработка со граѓаните и да ја стекнат нивната доверба
- совесно, коректно и неподмитливо управување со јавните ресурси
- фер односи во нивната работа; отвореност за критики и предизвици; ефикасност во користењето на ресурсите при пружањето јавни услуги
- висок квалитет и соодветен обем на услугите кои ги пружаат; како и истите да одговараат на вистинските потреби на граѓаните

- дека услугите кои ги нудат навистина водат кон долгорочни бенефиции на општеството во целина, поголеми отколку што можат да се постигнат на други начини (на пр. преку приватни или доброволни активности)

Ако јавната администрација и услугите можат да ги задоволат сите овие пет области на критериуми, тогаш може да се каже дека тие се од корист на општеството – создаваат јавна вредност. Премногу потенцирање или запоставување на било која област придонесува за намалување на јавната вредност на долгорочен план, без оглед на краткотрајните бенефиции. Сите пет области си влијаат помеѓу себе, или во стимулативна или во дестимулативна смисла.

Иднината на реформите во јавната администрација во Македонија е условена од три процеси: (i) новото демократско управување и пазарната економија, востановени по независноста; (ii) имплементацијата на Охридскиот рамковен договор и неговото влијание врз реформите во јавната администрација и процесот на децентрализација и (iii) интеграцијата во Европа како крајна цел на Македонија.

Демократската влада треба да се основа на доверба, легитимитет и соработка со своите граѓани. Услугите кои се предвидени за задоволување на потребите на граѓаните и ефикасното користење на јавните ресурси придонесуваат за создавање јавна вредност во општеството.

Имплементацијата на Охридскиот рамковен договор вклучува модернизација на јавната администрација, промена на организационата структура и реформа на процедурите за пружање јавни услуги. Оваа иницијатива води кон поголема власт на општествените групи – етничките заедници, создава можности граѓаните да ги изразат своите потреби, активно ги вклучува граѓаните во процесот на донесување одлуки, нуди услуги кои ја вклучуваат целата популација и услугите ги насочува кон потребите на клиентите.

Процесот на европска интеграција го одредува приоритетот на Македонија да ја развие јавната администрација да биде способна да го достигне нивото на сигурност на европскиот административен простор и да одреди соодветен праг на прифатливост на принципите, процедурите и административните структурни договори на Унијата. Сепак, Македонија како земја-кандидат за членство во Унијата мора да постигне еден стандарден минимум на квалитет и сигурност на јавната администрација.

Заклучок и идни чекори

Постигнати се значајни резултати во реформите на јавниот сектор од 1999 година кога Владата ја одреди Стратегијата за реформи во јавната администрација, која ги содржи главните принципи и приоритети. Така, на пример, напредок се постигна во следниве области:

- воведување на институциите Омбудсман, државна ревизија, вна-

трешна ревизија и нови процедури за јавните набавки;

- усвојување на Законот за спречување на корупцијата и Законот за пристап до информациите;
- Apply on Line проектот за вработување во државната служба во рамките на иницијативата за e-government иницијативата;³
- воведување генерални колегиуми на државни секретари за координација на реформските процеси на национално ниво, што се покажа за особено успешно во процесот на одговарање на прашалникот на Европската комисија;
- воведување на секторите за стратешко планирање, координација на политиките, анализа и мониторинг во рамките на Генералниот секретаријат на Владата.

Меѓутоа, сега е време да се сврти вниманието од правните, институционалните и системските промени, кои сè уште се потребни предуслови, кон развивање на визија и програма за промени во управувањето што ќе бидат насочени кон реструктурирање на културата и однесувањето на граѓанските и јавните услуги во согласност со новите демократски вредности во Македонија. Па така, на листата на задачи се:

- воведување систем на одговорност⁴;
- воведување оддели за стратешко планирање, анализа на

³ Во декември 2005 од 619 апликации, 502 (74 проценти) беа поднесени on-line.

⁴ Во Македонија постоечкиот систем не предвидува одговорност на јавните службеници. Законот за државни службеници (Службен весник бр. 59/2000, бр. 112/2000, бр. 34/2001) дефинира одговорност само на Директорот на Агенцијата за државни службеници.

- политики и влијание на легислативата врз економијата и општеството во рамките на министерствата, а не само во Генералниот секретаријат;
- процесот на децентрализација ги доближува јавниот сектор и услугите поблиску до граѓаните, но не предвидува мерки за следење на јавното задоволство од услугите;
 - воведување стандарди за јавни услуги;
 - развој на систематски прегледи на мислења и очекувања на граѓаните како потрошувачи на јавни услуги преку квантитавни и квалитативни мерки;
 - развој на политики за прибирање жалби и поплаки од граѓаните/потрошувачите;
 - пилотирање на решенија за промоција на професионалноста на јавните услуги како што се, на пример, „учител на годината“, „доктор на годината“, „настан на годината“ и друго.

Воведувањето на овие мерки ќе придонесе кон зголемување на довербата и легитимитетот на јавната администрација и услугите и ќе доведе до попрофесионално и ефикасно раководење со јавните сектори, што директно влијае кон создавање јавни вредности.

Клучни зборови: Јавна администрација, јавни услуги, јавна вредност

Abstract

Public administration and services in Macedonia need a degree of trust and legitimacy using their resources, processes, and services to create beneficial social outcomes for society. They have to demonstrate they are creating Public Value for Citizens, rather as private companies have to demonstrate the creation of private value to their shareholders and investors. Public Value is not just an economic concept – it is also about the overall contribution to society in economic, social and political terms which public administration and services make.

Човековите права како политички вредности во Република Македонија?

Жарко Трајаноски

На прв поглед, идејата дека човековите права се едни од најглобализираните политички вредности на нашето време¹ остава впечаток на идеја која тешко би можела да се доведе под прашање. Дотолку повеќе, доколку не губиме предвид дека (на глобален план) политиката на ОН е заснована токму врз идеологијата на човековите права, и дека (на регионален план) „човековите права“ се срцевина на политичките критериуми на ЕУ и репер на секоја политика на „интегрирање“.

Меѓутоа, животот веројатно би бил помалку интересен без парадоксални ситуации. Иако Република Македонија е земја кандидат за членка на ЕУ и членка на ОН која декларативно ја споделува идеологијата на човековите права, човековите права не се котираат како примарни политички вредности во нашиот специфичен општествено-политички контекст. Во овој кус осврт ќе изнесеме неколку согледби, зошто во нашата политичка ситуација човековите права потфрлаат во својата идеолошка мисија, како при оправдувањето на правилата на политичката игра така и при оправ-

дувањето на политичките одлуки и политичката акција.

Модел за идеологијата на човековите права

За да ја разбереме природата на „политичкото“, не е доволно да изградиме успешен теоретски модел кој ќе може да ги објасни основните претпоставки и процеси во современата политика. Сепак, се чини дека таквиот модел е неопходен, иако не и доволен услов, за да може да отпочне теоретското соочување со предизвиците на „политичкото“.

Во овој кус напис ќе се обидеме да тестираме еден груб теоретски модел на политиката сфатена како игра – со свои играчи (политичките субјекти и политичките објекти), правила (дефиниторни и стратемиски) и дозволени потези (политички акции засновани на „рационални“ процеси на донесување одлуки) – применет на конкретната политичка ситуација во Република Македонија после нејзиното осамостојување. Една од основните претпоставки на овој модел е дека во „играта на моќ“ на модерната политика не е доволно да бидеш играч (политичар или гласач), да управуваш или да бидеш управуван од правила, да донесуваш одлуки и да деј-

¹ Магистерската програма за човекови права на Универзитетот во Сасекс (2005) е заснована токму врз оваа идеја.

ствувааш согласно нив. Конститутивно правило на политичката игра е дека политичките субјекти (политичарите) се обврзани да докажат дека нивните одлуки и нивните акции се „оправдани“ за да обезбедат експлицитна или имплицитна легитимација од политичките објекти (електоратот). Имено, оправдувањето на политичката акција (спроведувано преку посебни „јазички игри“ во кои „разумните“ идеи играат специјална улога) можеме да го сметаме како конститутивен дел на модерната политичка игра. Следствено, за идеологијата воопшто (и за идеологијата на човековите права конкретно) можеме да зборуваме како за систем на идеи коишто се користат во процесот на оправдување на политичките (јазички) игри.

Во овој контекст, од перспектива на една политичка философија на човековите права (која би требало да понуди задоволително објаснување на политичките дискурси и стратегии кои се повикуваат на човековите права) интересно е да се постават следниве прашања: Во која мерка идеологијата на државните и политичките институции во Република Македонија е идеологија на човековите права? Во која мерка човековите права претставуваат уставна и политичка основа на нашиот специфичен либерално-демократски поредок? Во која мерка човековите права се (зло)употребуваат за да се оправда одредена политичка игра, за да се сочуваат одредени односи на моќ, или истите да се изменат? Најпосле, кои се последиците за постојниот систем на политички вредности од (зло)употребата на човековите права како

„морална артилерија“ за оправдување на конфликтот од 2001 год.?

Човековите права како идеологија

Основна претпоставка на политичката философија на човековите права, што се обидуваме овде да ја зацртаме, е дека јазикот на човековите права е секогаш веќе израз на некаква идеологија на човековите права. Имено, човековите права не се само „адути“ во рацете на граѓаните туку и инструмент за легитимирање на моќта, нешто што припаѓа на сферата на политичкото и што образува извесна форма на политика. Оттаму, илузорно е да се очекува дека јазикот на фундаменталните права и слободи може да биде идеолошки неутрален, имајќи предвид дека тие постојано се привидуваат за да оправдаат некоја стратегија на моќ во некоја политичка или „правно-дискурзивна игра“.

Навистина, колку јазикот на човековите права се привидува кај нас за да се оправдаат политичките потези, како од страна на политичките субјекти (политичарите) така и од страна на политичките објекти (граѓаните), во оправдувањето на политичките потези (политичките одлуки и политичките акции)?

Оправдувањето на политичките потези со помош на човековите права обично настојува да докаже дека стратешките политички потези се во согласност со дефиниторните правила на играта. Во таа смисла, човековите права се конститутивен дел од дефиниторните правила на политичката игра како компоненти на уставната рамка на речиси сите

држави во светот. И во нашиот Устав „основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати со меѓународното право и утврдени со Уставот“ се промовирани како „темелни вредности на уставниот поредок на Република Македонија“ (чл. 8), а постои и посебна глава во која тие се промовираат, со посебни одредби со кои се гарантираат и заштитуваат.

Она што посебно зачудува во нашиот, инаку конфликтен, политички контекст е отсуството на политичка и теориска дебата во однос на човековите права како темелни уставни и политички вредности. Отсуството на јавна дебата може да наведе на погрешниот впечаток дека постои консензус за човековите права, за начинот на кој се дефинирани и за постојните механизми за нивна заштита. Меѓутоа, ако се земат предвид досегашните барања за промена на правилата на политичката игра од името на човековите права, кои беа проследени само со незначителни уставни измени во делот „Основни слободи и права на човекот и граѓанинот“, тогаш за отсуството на јавна дебата мораат да се побараат други причини.

Инфлација на човековите права?

Дали за инфлацијата на човековите права како политички вредности можеме да ја обвиниме (зло)употребата на човековите права како „морална артилерија“ за оправдување на воените акции од 2001 год.? За таквиот процес несомнено придонесе и воената „хуманитарна“ интервенција во Косово, неколку години претходно, каде што човеко-

вите права беа злоупотребени за легитимирање на масовното бомбардирање не само врз воени туку и врз цивилни цели.

Од друга страна, пак, инфлацијата на човековите права како политички вредности може да се објасни и со опаѓањето на елементарната демократска и политичка култура на човековите права, како резултат на многубројни фактори: нереструктурираното образование како резултат на долгогодишните етнички конфликти токму околу правото на образование; недостатокот на институционална култура и традиција за промоција и заштита на човековите права; губењето на доверба во судството како основен столб за заштита на човековите права; маргинализирањето на институцијата Народен правобранител; необразованоста на медиумите; неорганизираноста на граѓанското општество во насока на мобилизирање на граѓаните за реформа на постоечкиот систем за заштита на човековите права; недостатокот од капацитети за унапредување на културата на човековите права итн.

Како и да е, особено по конфликтот од 2001 год., во Република Македонија почна да се создава јавна атмосфера дека самото привидување на „човековите права“ во политички контекст веќе мириса на хипокризија и свирепост. За жал, таквата атмосфера ја подгреваа(т) и познати јавни личности – парадоксално, некои од нив се професори по право и државни претставници во меѓународни тела за заштита на човековите права. Наместо да се јават во улога на бранители и промотори на концептот на човековите права,

тие, заедно со нечистата вода (т.н. „борци за човековите права“), се обидоа да го исфрлат и детето (концептот на човековите права како основна политичка вредност).

Како резултат на сите споменати фактори, тешко би можело да се зборува за идеологија на човековите права во услови кога најголем дел од политичките субјекти не ги користат човековите права за оправдување на политичките идеи што ги застапуваат, или, пак, кога на оние што ги користат, тие им служат само како „морална артилерија“ за оправдување на насилството или како инструменти за политичка уцена.

Заштитата на индивидуалните човекови права

Јазикот на човековите права беше првобитно создаден како моќен инструмент во рацете на индивидуите против актуелните – и секогаш можни – злоупотреби на моќ од страна на властите. Идејата дека секоја индивидуа има извесни права само врз основа на тоа што е човек, е инкорпорирана во дефиниторните правила на модерната политичка игра и е институционално отелотворена во современиот режим на човековите права. Едно од основните правила на играта е дека индивидуата има право на обештетување, во рамките на националниот систем на заштита, ако таа може да докаже дека нејзините права биле повредени од некој државен агент, или дека државата не ги заштитила нејзините права во случај на повреда од некој не-

државен агент. Во таа насока, за идеологија на човековите права може да се зборува и кога јазикот на човековите права е експлоатиран за оправдување на некој посебен потег во рамките на специфичната правно-дискурзивна игра на индивидуална заштита на човековите права.

Досега, повеќе групи граѓани јавно ги изразуваа своите ургентни барања за елиминирање на дискриминацијата и воведување посебни мерки за воспоставување еднаквост, користејќи ја реториката на човековите права. За жал, ретки се случаите кога барањата за промена во дефиниторните правила на игра (законски промени) се проследени и со посебни потези (судски тужби, претставки до Народниот правобранител, иницијативи пред Уставниот суд) во рамките на нашата правно-дискурзивна игра на индивидуална заштита на човековите права. На пример, иако барањата за елиминирање на половата/родовата дискриминација се ургентни барања на мноштво „женски“ невладини организации, речиси и да не постои случај за половоа/родова дискриминација пред редовните судови ниту, пак, се забележани претставки пред Народниот правобранител.

Општо земено, иако зборот „дискриминација“ е составен дел од политичкиот вокабулар на повеќе групи за притисок и значително се користи во оправдувањето на одредени политички барања, забележливо е дека, притоа, не се користат постоечките механизми за заштита од дискриминација (илустративен случај), како дополнителен аргу-

мент за оправдување и за политички притисок. Особено е парадоксален примерот со политичките барања за елиминирање на дискриминацијата врз основа на етничката припадност. И пред конфликтот во 2001 год. имаше многу малку судски случаи, претставки и иницијативи за заштита од дискриминација врз основа на етничката припадност. И по уставните измени од 2001 год., откако беше воспоставена нова темелна вредност – „соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа“ – не се забележува зголемување на бројот на претставки пред Народниот правобранител, кој доби посебна законска надлежност за заштита на оваа уставна вредност. Така, ако во 2004 год. пред Народниот правобранител имало 11 претставки од областа „права на заедниците кои не се мнозинство“,² во 2005 год. имало само 4 такви претставки. Бројката од само 6 претставки за „права од областа на дискриминацијата“ (изразот е своевиден теоретски новитет) е показател како за инфлацијата на човековите права во својство на „адути“ во специфичната правно-дискурзивна игра на индивидуална заштита така и за правната импотентност на политичката реторика која се оправдува со повикување на дискриминација.

Системски грешки?

Човековите права не се ниту само-остварливи пророштва ниту желби што сами се исполнуваат, туку се темелни уставни и политички вредности кои се здобиваат со смисла само во рамките на еден правен систем за нивна заштита.

Што му недостига на нашиот правен систем за заштита на човековите права? Едноставните прашања заслужуваат едноставен одговор: Основниот правен акт на нашата држава не овозможува ефективни механизми за заштита на сите човекови права за сите. Токму затоа, постојниот Устав претставува кочница на нашиот пат кон ЕУ, каде што ефективната заштита на човековите права од страна на стабилни институции претставува нужен предуслов за едно демократско општество.

Веќе наслушувам како бранителите на нашиот Устав го упатуваат следниов ноторен противаргумент: Една од основните цели на Уставот е „да се гарантираат човековите права“ и затоа најголем дел од Уставот го опфаќа токму поглавјето за „Основни слободи и права на човекот и граѓанинот“ (од чл. 9 до чл. 60). Оттаму, тврдењето дека Уставот не овозможува ефективни механизми за заштита на човековите права потекнува или од незнаење или од несериозност. Имено, Уставот дава гаранции на основните слободи и права, и „Секој граѓанин може да се повика на заштита на слободите и правата утврдени со Уставот пред судовите и пред Уставниот суд на Република Македонија во постапка заснована

² Иако во Уставот не станува збор за никакво групно право во кое носители се „заедниците кои не се мнозинство“, туку за индивидуално право во кое носители се „граѓаните кои припаѓаат на сите заедници“ (Амандман VI).

врз начелата на приоритет и итнос³“ (чл. 50 ст. 1).

Сепак, аргументот ја промашува метата. И не само тоа, туку бранителите на Уставот лесно можат да станат жртви на „бумеранг ефект“. Фактот дека само „секој граѓанин“, а не секој човек, може да се повика на заштита на слободите и правата утврдени со Уставот, говори токму во прилог на тезата дека Уставот не гарантира судска заштита на човековите права (воопшто), туку само на слободите и правата на граѓаните (утврдени со Уставот). Имено, можеме ли да зборуваме за уставна заштита на човековите права ако, според Уставот, само граѓаните можат да поведуваат постапки пред судовите, пред Уставниот суд и пред Народниот правобранител? Ако на оние кои не се граѓани на Република Македонија им е оневозможено правото на уставна заштита на нивните човекови права, тогаш дефинитивно нашата држава не обезбедува почитување и заштита на правата на сите индивидуи кои се во рамките на нејзината територија.³ Притоа, и самите граѓани се оневозможени да се заштитат од дискриминација по било која основа. На пример, ако некој ги ограничи моите слободи и права по основ на изглед (затоа што му изгледам сомнителен), затоа што по политичко убедување сум либерал, анархист или комунист, или врз основа на тоа што сум по националност/ државјанство Македонец, јас како граѓанин немам можност да побарам

уставна заштита заради дискриминација во вакви случаи. Ако направиме една мала паралела со Уставот на ЕУ, најдобро ќе можеме да согледаме колку, всушност, нашиот Устав е рестриктивен во однос на човековите права. Повелбата за фундаменталните права на Унијата започнува со гаранција на човековото достоинство како основна претпоставка на концептот на човековите права: „Човековото достоинство е неповредливо. Тоа мора да биде почитувано и заштитено“. Во нашиот Устав, достоинството е маргинализирано како „приврзок“ на граѓанското право на приватност: „На секој граѓанин му се гарантира почитување и заштита на приватноста на неговиот личен и семеен живот, на достоинството и угледот.“ Тоа значи дека Република Македонија уставно не им го гарантира на странците ниту достоинството, ниту угледот, ниту, пак, правото на приватност.

Бранителите на Уставот можат да возвратат со следниов противаргумент: Дури и сите човекови права да не се конкретно наведени во Уставот, факт е дека темелна вредност на нашиот уставен поредок се и „основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати со меѓународното право“. Судовите не судат само според Уставот и законите туку и според ратификуваните конвенции за човековите права, така што Уставот посредно овозможува заштита на сите човекови права на сите индивидуи.

За жал, и овој противаргумент практично ја промашува метата. Заштитата на човековите права не смее да остане само на декларатив-

³ Кај нас правото на еднаквост пред Уставот и законите, како и правото на еднаквост во слободите и правата (чл. 9), е редуцирано на граѓанско право. Покрај тоа, Уставот ги редуцира и основите за дискриминација експлицитно наведени во пактот.

но и теоретско ниво. За заштита на човековите права можеме да зборуваме само кога постојат непосредни институционални механизми кои обезбедуваат ефикасна примена на одредбите од ратификуваните конвенции. На пример, нашите судови имаат обврска непосредно да ги применуваат сите одредби од Европската конвенција за човековите права и да ги применуваат домашните закони во духот на Конвенцијата. Самиот факт што не го прават тоа, претставува прекршување на Конвенцијата.

Така, на пример, нашите судови ја прекршија Конвенцијата со тоа што не ги зедеа предвид одлуките на Европскиот суд за човековите права, релевантни за слободата на религијата, во судскиот процес против Јован Вранишковски за предизвикување национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост. Судовите не ја зедеа предвид оценката на Судот во Стразбур дека улогата на властите во ситуација на конфликт помеѓу религиозни групи „не е да ја отстранат причината за тензијата елиминирајќи го плурализмот, туку да овозможат толеранција помеѓу соперничките групи“.⁴

Накусо, за да преминеме од декларативно на практично ниво, неопходно е да се воспостават не-

двосмислени уставни механизми за заштита на сите човекови права и да се создадат институционални претпоставки за непосредна примена на ратификуваните конвенции за човековите права.

Наместо заклучок: што да се прави без човековите права?

Инфлацијата на „човековите права“ како политички вредности во Република Македонија е симптом за длабоката политичка криза што ја преживува младата македонска држава.

Иако најголем дел од политичките критериуми на ЕУ отпаѓаат токму на човековите права и владењето на правото, иако постои граѓански и меѓупартиски консензус за интегрирање во ЕУ, овие примарни европски вредности не се приоритет ниту на владината ниту на собраниската агенда, а сосем се маргинализирани и во програмите на политичките партии.

Ако ги земеме предвид имплицитните правила на политичката игра по конфликтот од 2001 год., оправдуван со реториката на „човековите права“, за Република Македонија поскоро можеме да зборуваме како за „рамковна етнократија“ отколку за уставна демократија. Во услови кога политичките одлуки беа првенствено оправдувани со повикување на политички акт („Рамковниот договор“) наместо со повикување на Уставот и законите,⁵ тешко би можело да се зборува за почи-

⁴ Апелациониот суд Битола утврди дека во „случајот Јован“ „преземени се дејствија спротивни на Уставот, кои што значат воспоставување на паралелен свет Архијерејски синод, кој што не може како таков да постои, бидејќи постапувањето на обвинетиот е спротивно на уставните одредби за постоење на една Македонска православна црква на територијата на РМ, на кој начин е предизвикан револтот кај граѓаните, односно верниците“. Со тоа, Судот не само што фаворизираше одредена религиозна заедница (што претставува ограничување на религиозните слободи, според Судот во Стразбур) туку погрешно се повика на Уставот, каде што нема конкретна одредба за „постоење на една Македонска православна црква на територијата на РМ“.

⁵ На интернет страницата на Владата на Република Македонија, „Рамковниот договор“ е вметнат дури и како глава X од Уставот?! (видете <http://www.vlada.mk/ustav-ramkoven.htm>).

тување на принципот на владеење на правото – а единствено во тој контекст може да се зборува за заштита на човековите права.

Истиснувањето на реториката на индивидуалните права со колективните права на „заедниците“, како и истиснувањето на граѓанскиот од страна на етничкиот принцип, се показатели за доминацијата на етничкиот национализам во однос на граѓанскиот национализам. Сите овие фактори создаваат атмосфера во која човековите права ја губат вредноста не само како идеолошки „адути“ во политичката игра (политички вредности со кои се оправдуваат политичките одлуки и акции) туку и како „адути“ во рацете на секоја индивидуа во борбата против самоволието на власта.

За жал, иако Уставот на Република Македонија претрпе измени во

т.н. „реформи во правосудството“, пратениците немаа слух за сериозните аргументи на некои невладини организации изнесени при јавната дебата.⁶ Да се надеваме дека пратениците од новиот состав ќе ја согледаат приоритетната потреба за зајакнување на механизмите и институциите за промоција и заштита на човековите права, и дека со тоа ќе придонесат за целосно исполнување на политичките критериуми на кои се темели Европската Унија.

⁶ На пример, аргументите на Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија, за „селективен пристап во однос на заложбите и образложението на предлагачот за ефикасна примена на ЕКЧП“, за „селективен пристап во однос на заштитата на сите човекови права“, за „игнорирање на праксата на Европскиот суд за човекови права“, како и за немањето „орган кој ќе ја оценува согласноста на законите и прописите со ратификуваните конвенции за човекови права, што е неопходен услов ако сакаме да зборуваме за заштита на човековите права“ (видете „Сите права за сите“, прилог кон јавната расправа за текстот на Нацрт амандманите на Уставот, http://www.mhc.org.mk/mkd/analizi/092005_ustavni_amandmani.htm).

Abstract

The idea that human rights are one of the most globalized political values is questioned in Macedonian political context.

The autor is opening up possibilities for several promising answers to an urgent question “What are the causes of the inflation of human rights as political values in Republic of Macedonia, especially after the conflict in 2001?”

De-evaluation of human rights as ideological “trumps” in the political game and as available personal legal instruments in the fight against the abuse of political power is analysed employing the model of ideology of human rights - as a system of ideas (values) used in the process of justification of rules and moves of political (language)-games.

Трага од барут за големиот конфликт

Штефан Вепел

Кога во Бејрут паѓаат бомби, тогаш се тресе целиот Блиски и Среден Исток. Либан повторно стана место на блискоисточни војни, како замена на војната меѓу САД и Иран, како протагонисти. Со прекилот на огнот меѓу Израел и Хезболах борбата, за почеток, заврши. Но, опасноста од разгорување сè уште не е надмината.

Штефан Вепел

На 12 јули започна „Шестата војна“ на арапскиот свет против Израел, како што ја нарече телевизискиот канал Ал Џазира. По 34 дена таа заврши утрото на 14 август со прекин на огнот и без воен победник. Сепак, потенцијалот за конфликт во никој случај не е надминат и војната може во секое време повторно да се разгори. Хезболах, која во Западниот Свет важи како терористичка организација, со својата високоопремена воена сила финансирана од странство, пред сè од Иран и од Сирија (годишно 100 милиони долари од Техеран), успешно ѝ се спротивстави на модерната израелска армија во Либан. Притоа, таа се послужи со асиметрично водење на војната, се бореше во заштита на цивилната инфраструктура и користеше систем на позиции конструиран со подземни гробови и со бункери, за да испалува ракети на Северен Израел и да ги привлече израелските трупи во заседи со

многу загуби. Израел, пак, од своја страна, најпрво на повредата на границата од 12 јули реагираше со бомбардирања од воздух и со артилериско пукање на места во Либан во кои се наоѓаа борци на Хезболах или, пак, претпоставуваше дека се таму; подоцна се вклучија масивни копнени сили, кои до моментот на прекилот на огнот стигнаа до реката Литани, 30 километри во внатрешноста на земјата.

Хезболах („Партија на Бог“), во својот идеолошки поглед на светот, исходот од војната го слави како „историска победа“. Во многу делови од муслиманската заедница, нејзиниот водач, Хасан Назралах, стана најпопуларниот арапски водач од кога тоа беше египетскиот државен шеф Гамал Абдел Насер. Израел, во Тел Авив, за едномесечната војна разумно резимира дека не е постигната ниту целта на трајно ослабување, ниту воено уништување на Хезболах, ниту, пак, нејзино разоружување. Во секој случај, во недостиг на сериозни извори не може да се провери вистинската воена состојба на шиитските воени сили по израелската офанзива. Но, според Тел Авив, со прекилот на оружјето и со резолуцијата на ОН е отворена шансата за создавање нова политичка реалност во Либан со меѓународна поддршка.

Војната меѓу Израел и Хезболах имаше, пред сè, цивилни жртви.

Покрај 118 војници, на израелската страна беа убиени и 43 цивили. Околу еден милион жители на северот живеат во бункери и во простории за заштита од воздушни напади, под закана на стотици ракети дневно. Сто илјади луѓе бегаа во внатрешноста на земјата. Стотици станбени згради беа уништени или оштетени. Израелското стопанство претпре загуби во висина од 1,2 милијарди долари. Во Либан, за време на израелските напади умреа повеќе од илјада цивили, речиси еден милион луѓе, околу четвртината од населението привремено е во бегство. Хезболах даде бројка од 68 убиени борци, но се претпоставува дека таа бројка во суштина е поголема. И во Либан се огромни економските штети. Размерот на уништувањето на цивилната инфраструктура се одредува на околу три милијарди долари. Водачот на Хезболах, Назралах, најави дека неговата организација ќе ги репарира оштетените куќи од израелските воздушни напади. Освен тоа, таа една година ќе ги преземе трошоците за киријата и, на луѓето чијашто покуќнина е уништена, ќе им го плати, на пример, новиот мебел.

Стратегијата на шиитската организација следи една јасна калкулација. Таа сака на своја страна да ги придобие луѓето во претежно умереното, мултирелигиозно либанско население, со тоа што воено го предизвикува Израел и го провоцира на несразмерни контрареакции, што сигурно би ги погодиле цивилите. Потоа, таа може да се позиционира како единствената сила во државата што, со својата борба, ги заштитува Либанците од еврејскиот „агресор“ и, на тој начин, сè повеќе ќе ста-

нува фактор на моќ во земјата. Конечно, објаснетата цел на Хезболах гласи: не само „уништување на Израел“ туку и создавање на исламска република во Либан.

Колку лесно „партијата на Бога“ може да го дестабилизира Либан, а со него и целиот Блиски Исток, таа демонстрираше на 12 јули кога го нападна јужен Израел со ракети, истовремено нападна една гранична стража, киднапираше двајца војници и уби шестмина. Заради тоа Израел навистина ѝ објави војна на Хезболах, со намера да го докаже својот стратешки потенцијал за заплашување, својата гаранција за преживување со децении меѓу непријателското арапско опкружување. Исто така, владата во Тел Авив со масивната воена реакција сакаше да ја покаже својата способност дека може да ја заштити земјата од нападите од пространите области (овде јужен Либан), предуслов за да се придобие израелското население за можно повлекување на армијата од покорената западнојорданска земја.

Од овие причини Израел ја ризикуваше масовната ескалација. Дури и либанското население, искористено од страна на Хезболах како заштитен штит за сопствената воена инфраструктура, сега не претставуваше никаква причина за пречка. Израелската армија се обиде да избегне цивилни жртви. Но, сепак, напаѓаше воени цели дури тие да беа во центар на станбени простори. Ова грубо однесување, поврзано со телевизиските слики на невини мртви луѓе (пред сè деца), одново ја разбуди омразата кај арапскиот свет кон Израел и го доведе блискиот партнер на Запад до потреба од објаснување.

Во борбите учествуваа илјадници израелски војници, многу од нив мобилизирани резервисти во најкусо време. Почетната претстава за чисто воздушна војна, во која Хезболах ќе биде отстранета со хируршки зафати, не соодветствуваше на реалноста. Во копнената борба Израел ја изгуби стратешката предност и се изложи на опасност да се впушти во герилска борба. Хезболах, од последното поголемо соочување со Израел во 1996 година, се подготвува на најдобар можен начин за „денот x“. Таа не само што ги засили постоечките позиции од претходните војни туку изгради одредени тунели и гробови со цел да ја намами израелската армија на директна војна, пред сè, во тие места. Опремена од Иран, Хезболах на почетокот на војната располагаше со воен арсенал од повеќе од 13.000 ракети, неподвижни „катјуши“ со околу 30 километри дострел, но и со ракети и со летечки ракети со дострел до 200 километри. Во копнените борби таа употреби, меѓу другото, модерни руски одбранбени оружја од тенкови, кои претставуваа опасност и за тешките тенкови „меркава“.

Уште еднаш војната меѓу Израел и Хезболах ги отслика големите проблеми на Блискиот и на Средниот Исток на мал план во Либан. Земјата што излегува на Средоземно Море е сцената на која се одвива соочувањето на „големите играчи“ во блискоисточната игра, САД и Западот, од една страна и, Иран, Сирија и делови од арапскиот свет, од друга страна. Притоа станува збор за тероризам, предност, атомско оружје, пролиферација и за

прашањето за единствената вистинска религија. Едната страна сака да ѝ ги покаже на другата нејзините граници во религијата. И обратно. Сè земено, тоа е супстанција за конфликт, чијашто експлозија масивно би се одразила надвор од границите на регионот.

Конфликтот меѓу Израел и Палестинците претставува плодно тло и голем потенцијал за мобилизација во блискоисточната драма. Според барањето на Палестинците, со децении засновано на терор и на насилство, Израел требал да се повлече од незаконски заземените области по шестдневната војна во 1967 година и да овозможи создавање на палестинска држава во западнојорданската земја и во појасот околу Газа. Но, радикалите во арапскиот свет, и Хамас меѓу нив, сакаат повеќе: бришење на еврејската држава.

Многу работи зборуваат за тоа дека Хезболах го презел на сопствена иницијатива нападот на Израел на 12 јули за, преку успешна операција, да собере бодови во арапскиот свет. Но, се претпоставува дека тоа се случило со одобрение на водството во Дамаск и во Техеран, кои политички се изложени на притисок.

Од една страна, Сирија е политички и воено маргинализирана со „Зедерн револуцијата“ во Либан на почетокот на годината, инкримилирана од Комисијата за истражување на ОН поради убиството на либанскиот премиер Харири и бојкотирана од САД од 2003 година поради поддршка на „тероризмот“. Земјата во минатото еднаш веќе профитираше од војна во Либан. Во граѓанската војна од 1975 до 1990 година му излезе во пресрет на

соседот како „пожарникар кој пали“, и така можеше да ја обезбеди својата позиција во регионот. Денес Дамаск следи две политички цели. Тој бара повторно воспоставување на хегемонијата во Либан, бидејќи земјата ја гледа како дел од Голема Сирија и не ја признава како автономна држава. Од друга страна, бара Израел да ја врати Голанската Висорамнина. Во моментот одвај да може да се постигне ваква согласност, сè додека тој во регионот смета на понатамошен успех во вооружената борба против Израел.

За Техеран Либанската војна дојде многу поволно, затоа што државната заедница прво се бавеше со ставање на нејзин крај, сега е посветена на совладувањето на последиците и, притоа, настрана е ставено соочувањето со иранската програма за збогатување на ураниумот. Доказ за тоа е Самитот на Г-8 во средината на јули во Санкт Петербург, на којшто блискоисточната криза го потисна проблемот со Иран од дневниот ред.

Во „големата игра“ за превласт на Блискиот и на Средниот Исток, покрај САД и Иран има уште еден играч: умерениот арапски режим. На

почетокот, Саудиска Арабија, Египет и Јордан ја осудија израелската стратегија во Либан само про форма, а повеќе со пристрасност. Затоа што растечкото влијание на екстремните движења во регионот, како Хезболах, го поткопува и нивниот авторитет во земјата. Но, во текот на војната и во однос на цивилните жртви, владите во Риад, Каиро и во Аман, кои размислуваа за спогодба, наидоа на притисок од своето население, остро да го осудат Израел. Притисок, на кој на крајот му се покорија.

Влијанието на екстремните сили во арапскиот свет повеќе се зголеми, отколку што се намали со најновата војна. Оттука и огромното значење на брзото и трајно решение на конфликтите во целиот Блиски Исток. Затоа и стабилизацијата и ослободувањето на Либан се неопходни, како и разоружувањето на Хезболах и решавањето на израелско-палестинското прашање. Со сегашниот прекин на огнот во Либан, сè уште не е постигнато овој регионален конфликт да не се прошири во целиот Блиски и Среден Исток. Трагата од барут за голем конфликт постои. За експлозија е потребна само една единствена искра.

Abstract

In the article the author analyses the reasons and consequences of the 34-day war between Israel and the Lebanon. As after every military conflict, the world is frightened facing all the human victims, the destruction and economic harm. But this time even greater dimensions have been reached. Apparently, this war is a reflection of the big conflict between the United States on the one hand and the Iran on the other. The tragedy deals with topics like predominance, atomic weapons, border lines and religion in the Near and Middle East. The actual ground on which all conflicts are growing is the confrontation between Israeli and Palestinians. It is only when a resolution to that problem will be found, when the Hezbollah will be disarmed and the Lebanon will be stabilized that we will witness a somewhat peace in the region. The current armistice does not guarantee that the regional conflict won't spread out.

Политичките процеси во Босна и Херцеговина по неизгласувањето на измените на Уставот

Александар Спасеновски

Во предвечерието на кампањата за изборите, кои треба да се одржат во октомври 2006 година, членовите на Претставничкиот дом на Парламентарното собрание на Босна и Херцеговина (БиХ) не ги изгласаа амандманите на Уставот. За измената на Уставот на БиХ гласаа 26 пратеници, а 4 беа против, односно недостасуваа само два гласа за да се постигне потребното двотретинско мнозинство.

На предлогот за уставните измени се спротивставија пратениците од новоформираната Хрватска демократска заедница 1990 (HDZ 1990), пратениците од партиите членки на бошњачкиот т.н. „Патриотски блок“, чиј стожер беше Партијата за БиХ (SBiH), како и еден пратеник на Српската радикална партија на Република Српска „д-р Воислав Шешељ“ (СРС-РС).

Претставниците на Партијата за демократска акција (SDA), на Српската демократска партија (СДС), на Социјалдемократската партија (SDP), на Хрватската демократска заедница на БиХ (HDZ-BiH), на Партијата за демократски прогрес на Република Српска (ГДП-РС) и на Сојузот на независните социјалдемократи (СНСД), на 18 март 2006 година потпишаа Спогодба за уставните измени, со која беше предвидено на државата да ѝ се делегираат извор-

ни надлежности во одбраната, безбедноста, надворешната политика и царините, додека останатите надлежности требаше да бидат поделени помеѓу ентитетите. Исто така, државата требаше да биде надлежна и за сите прашања кои се однесуваат на интеграцијата на БиХ во Европската Унија (ЕУ). Наместо Претседателството на БиХ, требаше да се воведат функцијата Претседател на БиХ, кој ќе има двајца Потпретседатели. Со Спогодбата се јакнеа и се прошируваа надлежностите на Советот на министрите на БиХ, на чие чело ќе биде Премиер, како и надлежностите на Парламентот.

Наспроти позициите на партиите потписнички на Спогодбата за измена на Дејтонскиот устав, претставниците од бошњачкиот „Патриотски блок“ се спротивставија на уставните измени раководејќи се од два става. Според нив:

- Со Спогодбата се потврдува постоењето на Република Српска, која е геноцидна творба;
- Договорените решенија за измена на Уставот имаат козметички карактер, бидејќи сè уште се задржува националниот, а не граѓанскиот концепт на организацијата на власта.

Хрватските членови на Претставничкиот дом од „HDZ 1990“, пак,

како причина за противење на уставните измени истакнаа дополнителни три тврдења. Според нив:

- Со Спогодбата не се понудени гаранции за формирање трет хрватски ентитет, ниту за натамошно опстојување на жупаниите во Федерацијата БиХ, што, всушност, ќе го сведе хрватскиот народ во БиХ на ниво на национално малцинство;
- Со Спогодбата се отвора можност за укинување на „правото на витален национален интерес“, од што најголема штета ќе претрпат Хрватите во БиХ;
- Решението, хрватскиот член во Претседателството на БиХ да биде биран со мнозинство од членовите на Парламентот на Федерацијата БиХ, ќе им овозможи на бошњачките претставници да ги надгласуваат хрватските, а тоа ќе доведе до немање хрватски член во Претседателството.

Пратеникот од СРС-РС, пак, своето противење на уставните измени го аргументираше со две тврдења. Имено, според СРС-РС:

- Со уставните измени дополнително се одземаат надлежностите на Република Српска, со што овој ентитет неповратно го губи атрибутот на држава;
- Во договорените уставни измени не е содржано правото на ентитетите на самопоределување до отцепување, што треба да биде врвен приоритет на политичките елити од Република Српска.

Претставниците на меѓународната заедница изразија разочарување од неусвојувањето на устав-

ните измени, укажувајќи на можните последици од таквиот чин врз иднината на БиХ.

1. Ефектите од неизгласувањето на уставните измени

Отфрлањето на уставните измени ќе има негативен одраз врз процесот на интеграција на БиХ во ЕУ и во НАТО, извесен е застој во преговорите за реформа на полицијата, јакнење на меѓународниот углед на Република Српска, како и отворање на прашањето за легитимноста на трговијата со пратеничките мандати во БиХ.

1.1. Уназадување на евроатлантските интеграциски процеси

Високиот претставник на меѓународната заедница во БиХ, Шварц Кристијан Шилинг, по повод неусвојувањето на амандманите на Уставот на БиХ, изјави дека сите политички партии кои гласаа против, треба добро да размислат за ваквиот чекор, бидејќи со тоа е доведена во прашање европската иднина на БиХ. Во тој контекст, пак, од американскиот Стејт департамент изјавија дека неусвојувањето на уставните измени претставува поддршка на status quo позицијата во БиХ, односно одлагање на интеграцијата на државата во НАТО и во ЕУ. Ваквите позиции на меѓународната заедница упатуваат на заклучокот дека извесно е дека ќе се случи застој во преговорите помеѓу БиХ и ЕУ за склучување Спогодба за стабилизација и асоцијација (ССА), како и одлагање на приемот на БиХ во

„Партнерството за мир“, иако властите успеаја да го заокружат концептот за реформа на одбраната уште во средината на 2005.

1.2. Застој во реформа на полицијата

Промената на Уставот заедно со реформата на полицијата се двете клучни прашања од кои зависи потпишувањето на ССА помеѓу БиХ и ЕУ. Во таа смисла, неусвојувањето на уставните измени, извесно е дека ќе има негативен одраз врз темпото на разговорите помеѓу политичките претставници на трите конститутивни народи и меѓународната заедница за реформа на полицијата. Со оглед на фактот дека неусвојувањето на Уставот се должеше на противењето на значаен дел на бошњачките и особено на хрватските пратеници, може да се очекува дека, во периодот што следува, српските претставници во разговорите за реформа на полицијата ќе заземат поцврсти позиции, со оглед на фактот што, веќе една година, оваа реформа не беше заокружена, најмногу заради противењето на политичките партии од Република Српска.

1.3. Јакнење на меѓународниот углед на Република Српска

Претставниците на меѓународната заедница, по повод исходот од гласањето за уставните измени, меѓу другото, изразија и благодарност до лидерите на политичките партии заради нивниот ангажман за промена на Дејтонскиот устав. Со оглед на фактот дека, од 13 српски

пратеници, 12 гласаа за уставните измени, додека кај бошњачките и особено кај хрватските пратеници беше уочлива сериозна подвоеност, може да се заклучи дека ваквиот исход доведе до извесно подобрување на угледот на политичарите од Република Српска кај претставниците на меѓународната заедница.

1.4. Отворање на прашањето за легитимноста на трговијата со пратеничките мандати

На почетокот од расправата, на партиите потписнички на Спогодбата за уставните измени им недостасуваше поддршка од еден пратеник за да го обезбедат потребното двотретинско мнозинство. Меѓутоа, во паузите за време на расправата, еден од пратениците на SDA, Мехмет Жилиќ го смени ставот застанувајќи на страната на опозициските партии. Раководството на SDA донесе одлука да го исклучи Жилиќ од членството во партијата, при што тој беше повикан да ѝ го врати мандатот на SDA. Меѓутоа, Жилиќ одби да го стори тоа, повикувајќи се на одредбите од Изборниот закон на БиХ, според кои мандатот им припаѓа на пратениците, а не на партиите. Ваквиот исход ја потегна дебатата за сè почестите преминувања на пратениците од една во друга пратеничка група, што резултирало со иницијатива на дел од позначајните партии во Федерацијата БиХ и во Република Српска за измена на Изборниот закон, со која ќе се предвидат одредби што ќе го санкционираат преминувањето на пратениците од една во друга партија за време на мандатот.

Заклучок

Неусвојувањето на уставните измени извесно е дека ќе предизвика серија ефекти за БиХ на внатрешен и на меѓународен план. Извесно е дека ќе се случи уназадување на интеграцијата на БиХ во ЕУ и во НАТО, можен е застој во преговорите за реформа на полицијата, можно е отворање на прашањето за измена на Изборниот закон на БиХ за да се спречи трговијата

со пратеничките мандати, како и извесно е дека ќе зајакне меѓународниот углед на Република Српска заради фактот што пратениците од овој ентитет покажаа најголема хомогеност во поддршката на измените на Дејтонскиот устав, зад кој застана меѓународната заедница.

Клучни зборови: Босна и Херцеговина, Република Српска, Дејтонски мировен договор, Измена на Уставот

Abstract

Constitutional reform in Bosnia and Herzegovina (B&H) is the reform being negotiated over that country's complicated and pricey government structure established by the Dayton Peace Accords.

Dayton established a rotating presidency of three presidents elected by the country's Bosniaks, Croats and Serbs. While this has led to a sort of power-sharing among ethnic groups it has made government less stable, with a new president every eight months.

Dayton also established the position of High Representative. This UN position was given wide-ranging powers together with the skill to dismiss high ranking members of government.

The agreement also solidified the existence of two divide war-time entities in the state: the then Muslim-Croat Federation and the Republic Srpska.

New talks began for the duration of the tenth anniversary celebration of the accord at the end of 2005. Members of the presidency did agree to increase the powers of the prime minister and add two ministries to the central government, but this fell far short of expectations. A second round of talks also failed to turn out any outcome.

A sticking spot has been the creation of a integrated presidency.

These reforms are key to B&H satisfying their obligations to the European Union's Stabilization and Association Agreement.

In recent times, B&H was often described as a shining example of successful international effort in post-conflict reconstruction and nation building. Since the war ended eleven years ago, hardly a shot was fired, towns and villages were repaired, and many refugees have returned to their homes. But now, ethnic tension spurred by local political leaders is running so high that Bosnia's relapse into war no longer seems unthinkable.

Г8: Историјата и иднината и студија на случај

Кирил Нејков

Што е Г8?

Групата 8 е составена од САД, Велика Британија, Германија, Франција, Италија, Канада, Јапонија и Русија.

Дефинициите вообичаено постојат за да го определат најмалиот заеднички содржател преку кого непознатите под-поими ќе се квалификуваат да станат составен дел на предметот на дефинирање. Во случајот на Г8, целта на дефиницијата е обратна. Познати се членките на Групата, а дефиницијата треба да посочи што ги обединува овие осум држави во единствена целина.

Најмалку точни, но најилустративни се дефинициите кои ја определуваат, повеќе колоквијално, Г8 како Светска влада или Светско министерство за економија.

Дел од дефинициите на Г8 се изразени во суперлативи, како на пример дека тоа е група на најмоќните нации на светот,¹ на водечките држави во светот,² на водечките индустријализирани држави на светот.³

Други дефиниции, поради современата зголемена чувствителност на политичката коректност, се поумерени, но суштински исти во определувањето на „осумката“ како велики и богати нации,⁴ богати држави,⁵ велики индустријализирани држави,⁶ или како некои од најпросперитетните и најмоќни држави на светот.⁷

Трета е групата дефиниции кои се базираат на историскиот развој, но и намерно прават дистинкција со издвојување на најмладиот член, и ја определуваат Г8 како група на 7 побогати или водечки индустриски⁸ држави на светот и Русија⁹.

Последна е групата дефиниции кои гравитираат кон вклучување и на вон-економски определувања на заедничките карактеристики на членките, разбирајќи ја Г8 како група на најголемите индустријализирани држави кои се приврзани на демократските вредности,¹⁰ или на слично мислечки индустриски демократии,¹¹ или, пак, пазарно ориентирани демократии.

⁴ The Economist, 15 July 2006

⁵ Sebastian Mallaby, Moscow Times, 4 July 2006

⁶ Le Monde, 17.07.2006

⁷ Tony Blair, The World in 2005

⁸ The Economist, January 23rd, 2003

⁹ The Economist, July 15th, 2006

¹⁰ Вальтер Јурген, Власть, 17 июля 2006; исто така и Paul Martin

¹¹ Canada and the G-7: Notes for Remarks by the Honourable Paul Martin, Minister of Finance, to the University of Toronto G8 Research Group, <http://www.g8.utoronto.ca/governmental/martin.htm> [Martin]

¹ Красавцы и Чудовище, Русский Newsweek, 10-16 июля 2006; Nicholas Bayne, New Perspectives; Россия и вопросы содействия Африке в деятельности „группы восьми“, 30.12.2005, МИД РФ

² Итоги, 24 июля 2006

³ Россия в „группе восьми“: оглядываясь на пройденный путь на старте председательства, Вадим Луиков, Журнал „Международная жизнь“, № 1-2, 2006

Недостасува усогласена дефиниција, пред сè поради неформалната природа на Клубот и недостатокот на основачки документи кои би понудиле авторитетно толкување на називот и мисијата на Групата, но и поради промената на целите на Клубот со промената на светскиот економски поредок, како и поради различните политички преференции на оние кои ги формулираат дефинициите.¹²

Корените на потребата од состаноци во формат од кој произлезе Г8 се во 1973 година, во времето на нафтената криза, следена со глобална рецесија. Изнаоѓањето на координирани начини на соочувањето со економските проблеми на пошироко ниво ги наведе САД да ја оформат Библиотечната група, која името го доби според Библиотеката на Белата куќа во која се одржуваа состаноците, како собир на министрите за финансии на своите најважни сојузници – Велика Британија, Франција, Германија и Јапонија, на кои ќе се расправа за актуелни економски теми.

Од 1975 година, клучни во работата на тогаш Г6 (со вклучувањето на Италија), а потоа и Г7 (со вклучувањето на Канада), станаа редовните годишни самити со ротирачко претседателство.

Самитите на Г7/Г8 во исто време се и институција и анти-институција. Со тоа дополнително се отежнува дефинирањето, но, во исто време, веројатно во тоа е и тајната на досегашниот опстанок на Групата. Самитите имаат голем број атрибути на средби на лидери на воспоставени

меѓународни организации, како што се НАТО, ЕУ, па дури и ООН. Но, самитот оригинерно требаше да биде различен од другите слични средби, зашто и беше создаден како „бунт против формалноста на големите меѓународни состаноци... и со цел да биде небирокуратски форум за размена на мислења на лидери, кои нема да бидат базирани на напишани говори...“¹³

Г8 не ужива статус под меѓународното право, нема посебни наднационални овластувања, и не е поддржан од транснационална администрација. Клучни во подготовката на работата се националните „шерпаси“, како лични претставници на лидерите на членките на Групата.

Форматот на работа и опсегот на прашања кои се разгледуваат со текот на годините се менуваат, според промената на клучните фактори кои имаат глобално влијание врз економијата. Денес, во текот на секоја година се организираат средби на министрите за здравство, правда, внатрешни работи, труд и социјална политика, развој, енергија, животна средина, надворешни работи, трговија. Учесниците во средбите варираат. На пример, се организираат средби на министрите за финансии во форматот Г7, односно „Г8 минус Русија плус Европската Унија“, но и во формат „Г7+5“, на кои учествуваат и министрите на Русија, Кина, Индија, Бразил и Јужна Африка.

Самитите во периодот до средината на 90-тите беа насочени кон промоција на глобализацијата и кон наоѓање одговори на економските

¹² CSIS Commentary, 14th July 2006

¹³ The G7 Summit and the Reform of Global Institutions, Nicholas Bayne, <http://www.g8.utoronto.ca/scholar/bayne1995/bayne2a1.htm>

предизвици. Од средината на 90-тите натаму, тие се фокусираа на ефективно менаџирање на остварената глобализација¹⁴ и, со влегувањето на Русија во Групата, во агендите на самитите генерално доминираа повеќе политички отколку чисто економски теми.

Оваа генерална оценка може да се расчлени понатаму на самитски циклуси. Во првиот циклус на самити (1975-1980) се формулираат амбициозни, дури и преамбициозни економски политики, вториот циклус (1981-1988) е посветен на надворешно-политички прашања, во третиот циклус (1989-1994) доминираат транснационалните прашања, а во четвртиот циклус (1995-1999) во фокус се прашањата на реформи на меѓународните институции.¹⁵ Во новиот милениум, развојните цели и борбата против новите глобални закани за безбедноста добиваат примат во дискусиите на самитите.

Русија во Г8

Во 2006 година, Русија за прв пат претседава со Г8. Успешното организирање на Самитот на Г8 во Санкт-Петербург беше определено како еден од највисоките надворешно-политички приоритети на Москва во тековната година.

За да се разбере правилно содржината на агендата на Самитот и начинот на организирањето потребно е да се разгледаат четири претходни прашања: генералниот осврт кон фактичката и историската положба на Русија во меѓународната поли-

тика, „векторите на руската надворешна политика“, значењето на енергенсите во руската надворешна политика и историјата на интегрирањето на Русија во Г8.

Фактичка и историска положба на Русија

За определувањето на постојната и историска позиција на Русија во меѓународната политика, илустративни се опсервациите на американскиот сенатор Гордон Смит за време на расправата „Новата улога на Русија во Светот“, организирана од страна на ЦСИС, во април 2006:

„...[Русија] е понекогаш тешко да биде разбрана целосно, и да се восприемат нејзината историја и влијанието што го има во светот... Сумарно тоа Винстон Черчил го има убаво формулирано кога вели дека Русија е загатка која е обвиткана во мистерија која е вгнездена во енигма.

Таа е држава која се простира на 10% од вкупната копнена маса на Земјата, и која има граници со 14 држави. (Таа поседува повеќе од 1/5 од светските суровински ресурси, безмалу 1/2 од резервите на светскиот гас, близу 1/6 од светските резерви на нафта, безмалу четвртина од светските резерви на јаглен.)¹⁶

Набљудувачите на руските прилики често си го поставуваат прашањето, дали Русија е премногу голема; дали е премногу мала; дали удира повеќе одошто е нејзината категорија. Дали е таа категорија сама за себе, неспоредлива по империјалната традиција и духовното и поли-

¹⁴ [Martin]

¹⁵ Changing Patterns at the G7 Summits, Nicholas Bayne, G8 Governance, No. 1, May 1997 [Bayne]

¹⁶ Россия и европейский союз, Василий Лихачев, Журнал „Международная жизнь“, № 1, 2006

тичкото наследство со било која друга современа држава?

Погледнато од воена, политичка или економска перспектива, во последните 100 години Русија има екстрахирано огромно влијание врз светските собитија. Нејзината политика, без разлика дали ја сакате или ја мразите, имала длабоко влијание врз планетата во последниот век. Нејзините граѓани водеа револуции, имаа клучна улога во двете светски војни и го спроведоа грандиозниот експеримент на економијата на централно планирање, кој беше видно неуспешен.

Русија е и нуклеарна сила и постојана членка на Советот за безбедност на ООН.

„Векторите“ на руската современа надворешна политика

Современата надворешната политика на Русија се води од принципите на прагматизам, мулти-векторизам и доминација на националните интереси кои не се спротивставени на колективните интереси на меѓународната заедница. Надворешната политика цели кон остварување на вистинските интереси на руските граѓани и на дијаспората. Целите на руската надворешна политика се создавање поволни услови за остварување на националните задачи, засилување на безбедноста на државата, подигнување на компетитивноста на руската економија и обезбедување на соодветно место на Русија во светската поделба на трудот.

Во оформувањето на современата надворешна политика, Русија тргнува од премисата дека посто-

јаните алијанси заминаа во историјата заедно со Студената војна, и дека денес во светот доминира дипломатија на променлива геометрија, во која сојузниците се дефинираат според суштината на секое одделно прашање.

Значењето на енергенсите во руската надворешна политика

Прашањето на еманирање на влијанието преку достава на енергенси се провлекува во надворешната политика на Русија и, уште повеќе, во перцепциите за истата, долги години наназад. Две основни рути на такво можно влијание пошироко се дискутираат – она кон Западна Европа, и она кон поранешните членки на СССР.

Уште во почетокот на 1980-тата се отвори сериозна дискусија, дали нивоата на користење руски гас и нафта во членките на европските заедници се на ниво на зависност што може директно да се вканални во советско политичко влијание.¹⁷ Овие проценти денеска се 30% од потребите за нафта и близу 50% од потребите за гас на членките на Европската Унија. Проценките на ЕУ се дека, во наредните 15 години, таа ќе мора да увезува 70% од потребите за енергија, а дека Русија, и при најоптимистички услови, ќе може да задоволи само 1/4 од потребите за гас на Унијата.¹⁸ Оттаму, Брисел тврди дека политички се залага за отворен и транспарентен енергетски пазар за сите учесници, но под услов

¹⁷ The Recurring Fear of Russian Gas Dependency, RFE/RL Russian Political Weekly, Vol. 6, № 10, 12 May 2006

¹⁸ EU Maintains Codependent Energy Relationship with Russia, RFE/RL Russian Political Weekly, Vol. 6, №. 10, 12 May 2006

државите кои влегуваат на тој пазар да гарантираат иста таква отвореност за европските компании на својот пазар.¹⁹ Внатрешните руски проценки, пак, укажуваат дека национален интерес на Русија е да работи на задоволување, пред сè, на домашните потреби за гас, кои растат побрзо од претходно предвиденото, и да „дозволи“ влез на другите извозници од Централна Азија на европскиот пазар, но да не дозволи нарушување на државниот монопол во екстрахирањето на гас.²⁰

Втората линија на расправа се однесува на, во последната година, појасно дефинираната и конкретно реализирана определба на Русија да не ги испорачува енергенсите кон поранешните членки на СССР (и сегашни членки на Заедницата на независни држави, во кои Москва има доминанта улога) по сериозно субсидирани цени, туку по цени поблиски до пазарните. Дебатата е теориски бескрајна – затоа што, од една страна, постои консензус на сите вклучени за потребата од пазарно работење во поглед на експортот на енергенсите, но постојат и оценки дека зголемувањето на цената е политичко оружје кое, темпирано и строго насочено, се користи од страна на Русија.²¹

Историја на интегрирање на Русија во Г8

Русија го започна дијалогот со членките на Г8 во ситуација на „асиметрично партнерство“ за да ја

достигне положбата на полноправен член на Групата. Дијалогот за вклучување на Русија во Клубот на големите се одвиваше во многу неблагоприятни услови за Русија. Дијалогот со Г7 во почетокот на 1990-тите се водеше на фонот на криза во економската и финансиската сфера, тажни резултати од социјалните реформи, сложени состојби во демократското општество, голем дефицит на ресурси за водење ефективна надворешна политика.

Руското раководство и дипломатијата во тој период имаа пред себе двојна задача: да ја искористат соработката во Г7, а потоа и членството во Г8, за создавање поволни кредитно-финансиски и трговско-економски услови за реформи во државата, но, во исто време, и да ја зачуваат самостојноста на Русија во Клубот.²²

Подолу е даден краток персонализиран историски пресек на активностите на клучните актери во воведувањето на Русија на „високата маса“.

Во јули 1990 година, Џорџ Буш-Постариот претседаваше со Самитот на Г7 во Хјустон, Тексас. Главна тема на разговор беа потребата и нивото на поддршката на Советскиот Сојуз. Разговорите се водеа во нумерички термини – колкави се вистинските потреби на СССР за да може да ги надмине внатрешните кризи. Очекувањата на СССР беа дека ќе добие три годишни транши од по 20 милијарди долари секоја година. Кол и Митеран се залагаа за вкупна помош од 15 до најмногу 20 милијарди.²³

¹⁹ Жозе Мануел Бароззу: Энергия для Европы, Российская Газета, 18 июля 2006

²⁰ A New Russian Gas Strategy Emerges, RFE/RL Russian Political Weekly, Vol. 6.

²¹ The Gas Impasse, RFE/RL Russian Political Weekly, Vol. 5, No. 34, 7 December 2005

²² Луков, стр. 1

²³ Большая восьмерка: сцена вихождения, А.И. Уткин, Алгоритам, 2006 [Уткин], стр. 263

Другите лидери во Г7 се спротивставуваа на ваквите проценки.

Во пролетта 1991, Горбачов очекуваше повторно отворање на прашањето на поддршката од Г7 на неговата земја, особено земајќи ги во предвид финансиските средства кои беа наменети за Кувајт по првата Заливска војна. Во таков контекст, неговите очекувања беа дека 30 милијарди долари, кои се толку неопходни за заздравување на СССР, а се лесно издржлива сума за големите 7, ќе бидат алоцирани на Самитот на Групата во Лондон.²⁴

Во таа насока беше и отвореното писмо кое го подготвија Примаков и Јавлински до лидерите на Г7, во кое замолуваа за економска помош. Тие ја повикуваа аналогијата со помошта која Германија и Јапонија (членки на Г7) ја добија по Втората светска војна, а поставуваа и кроки-нацрти на можните негативни ефекти доколку таква помош не биде дадена на СССР – дека ќе има наплив на имигранти во западните држави, можност од граѓанска војна, судир меѓу републиките кои имаат нуклеарно оружје. Или, како што накратко ќе напише Уткин – порано Западот беше заплашуван со силата на СССР, а сега со неговата слабост.²⁵

На маргините на Самитот во Лондон се оствари првата средба меѓу СССР и Г7, на 11 јули 1991 година. Горбачов самиот побара да добие покана за Самитот и очекуваше дека ќе биде рамноправен учесник на високата средба на која сметаше дека ќе се потврдат претходно индицираните подготвености

на членките на Групата за финансиска помош на СССР.²⁶ Разочарувањето беше големо кога тема на разговор беа глобални прашања, кога средбата се случи на маргините наместо во официјалната агенда, и кога секоја од членките на Клубот не само што посочи сопствени внатрешни причини зошто не е во позиција да ја даде таквата поддршка, туку беше укажано и дека апсорпциониот капацитет на СССР за посериозна финансиска инјекција е многу мал, и дека е потребна целосна внатрешна реформа, затоа што, во спротивно, би се вложувале средства само во вештачко одржување во живот на и онака мртвиот систем.²⁷

Од наредната година, во согласност со воспоставениот преседан, кој тешко дека можеше да биде прекршен без притоа да не биде испратена сериозна негативна порака,²⁸ Русија продолжи да разговара со членките на Г7 по официјалното завршување на самитите. Од 1994 година, овој формат на разговори се именува како П8, односно „Политички 8“, затоа што темите на разговор беа во доменот на политиката. Во 1998 година, Русија за првпат суштински учествуваше во работата на Самитот, со што и формално се формираше Г8, но остана исклучена, што е случај и до денес, од состаноците на министрите за финансии и на директорите на централни

²⁶ Уткин, стр. 334

²⁷ На пример, САД се повикуваа на големиот финансиски дефицит, Германија на обврските кои произлегуваат од феноменалните последици од економското присоединување на ГДР, Јапонија се повикуваше на политички причини кои се поврзани со враќањето на Курилските Острови. Уткин, стр. 331

²⁸ Вауне; Строуб Тлбот, Рыцари печатного образа, Русски Newsweek, 10-16 июля 2006

²⁴ Уткин, стр. 323

²⁵ Уткин, стр. 326

банки, со претекст на нејзината недоволна финансиска сила. Во 2002-та, на самитот во Кананаскис, Канада, беше донесена одлука Русија да го преземе во 2006-тата ротирачкото претседателствување со Г8.

Самитот во Петербург

Клучни теми на Самитот во Петербург, воведени од земјата-претседавач, беа енергетската безбедност, образованието и борбата против заразните болести. Наследени теми од претходните претседателства, на кои исто така се расправаше, беа борбата против тероризмот, непролиферацијата на оружјата за масовно уништување, борбата против организираниот криминал и недозволената трговија со дрога, заштитата на животната средина, глобалната економија и трговија, и регионалните конфликти. Најинтересни за медиумите беа исчекувањата за тоа, дали и официјално ќе се отвори прашањето за нивото на внатрешна демократија во Русија и постигнување договор (со САД) за влегување на Русија во СТО.

Пред анализата на клучните теми на Самитот и иницијативите што произлегуваат од нив, треба да се набележи оценката на голем број набљудувачи на работата на Г8, кои заклучуваат дека повеќето иницијативи на Клубот имаат краток здив, најмногу поради намалувањето на политичката поддршка, со што прераснуваат во големи ветувања, со амбициозни цели, но несоодветен тек на натамошната имплементација.²⁹ Друг вообичаен проблем за недостиг на истрајност во спрове-

дувањето на иницијативите се релативно брзото менување на претседателствата и обидот на секоја наредна земја претседавач да остави белег преку воведување нови иницијативи.

Со достигнатите астрономски цени на нафтата, 2006-тата се чини совршен тајминг, а Г8, во кој членуваат најголемите земји извозници и увозници на енергија, се чини за совршен форум за расправа по прашањето на енергетската безбедност.

Заклучокот на политичкиот документ за енергетската безбедност беше потполно во согласност со двете линии на современите анализи: прво, дека, во денешно време, енергетската безбедност подразбира оставање на страна на сонот за потполна енергетска независност и прегрнување на фактот на енергетска меѓузависност и, второ, дека енергетската безбедност е функција од интересите и на земјите извозници и на земјите увозници.³⁰

На Самитот се усвои и Петербуршки акционен план за засилување на глобалната енергетска безбедност преку подигнување на транспарентноста, предвидливоста и стабилноста на глобалните енергетски пазари, промовирање на зачувувањето на енергијата и диверсификација на различните комбинации на енергија, обезбедување на физичката сигурност на енергетската инфраструктура, намалување на енергетската сиромаштија и

²⁹ Assessing the G8 Global Partnership: From Kananaskis to St. Petersburg, Strengthening Global Partnership Project, CSIS, 2006 [Assessing the G8 Global Partnership], p. 7

³⁰ Види: What „Energy Security“ Really Means?, Sebastina Mallaby, Moscow Times, 4 July 2006

земање предвид климатските промени и одржливиот развој. Во Акциониот план не беше постигнат консензус за оправданоста на имплементацијата на Протоколот од Кјото и на оправданоста од користењето на нуклеарната енергија. Акциониот план потврдува дека јагленохидратните енергенси ќе останат доминантни во наредната половина столетие, но дека алтернативните извори на енергија мора постојано и поагресивно да го заземаат нивното место.

Целта на Самитот, во поглед на темата на образованието, беше да се постават основи на светски пазар на образованието, преку кој секој поединец ќе се чувствува професионално самоуверен во која било држава.³¹ Беше постигната согласност за неопходноста од меѓународна соработка во градењето таленти и знаења, а ќе биде формирана и експертска група за определување на критериуми и процедури за евалуација на образовните постигања и квалификации.

Со оглед дека инфекциите од пандемични размери по својата природа немаат граници, ширењето на СИДА-та, маларијата, туберкулозата, птичиот грип, има политички импликации, и за нив треба да се бараат политички одговори.³² Беа поддржани иницијативите за отворање Центар на СЗО за птичи грип за Евроазија и Централна Азија, како и за вклучување на источно-европските експерти во проектите

за изнаоѓање на вакцина против СИДА-та.

Постоеја сомневања во можноста за потполн успех на Самитот во Петербург, поради најавите дека некои од западните лидери може да изнесат, во официјалниот дел на дискусиите, теми кои би биле неприфатливи за домаќинот, како што е прашањето за одржувањето на демократскиот курс на државата, или оценката дека, од сите земји членки на Г8, Русија во најмал степен ги има исполнето обврските преземени од претходниот самит.³³

Иако дебатата, особено во САД, во врска со нивото и форматот на демократијата во Русија беше вжештена, во пресрет на состанокот, до тој степен што имаше повици до американскиот претседател да го бојкотира Самитот, а постоеја и барања за исклучување на Русија од Г8, истата не стана дел од официјалната агенда на излагањата на гостите.

Претекст на овие дискусии даде концептот на „суверена демократија“, кој, иако критикуван и од дел од највисокиот естаблишмент на Руската држава,³⁴ зема корен како автохтон идеолошки производ на руската политикологија. Според овој концепт, суверена држава не дозволува мешање во внатрешните прашања и надворешно оценување на стандардите на демократијата; како и обврска за земање предвид на на-

³¹ „Смена акцентова“ по-литерски, Известия, 18 јула 2006; Красавцы и Чудовице, Русски Newsweek, 10-16 јула 2006

³² Саммит: Кофи-Брејк, Российская Газета, 18 јула 2006; Красавцы и Чудовице, Русски Newsweek, 10-16 јула 2006

³³ Красавцы и Чудовице, Русски Newsweek, 10-16 јула 2006

³⁴ Воведувањето на квалификација на концептот на демократија не беше прифатен од некои од високите претставници на Русија, со објаснување дека демократијата е категорија која не може да биде степенивана, и дека со вакиот пристап се нарушува вкупниот имиџ на државата и се даваат аргументи на оние кои држат до оценката дека Русија застранила од демократскиот курс.

ционалните интереси на државата од страна на сите носители на суверенитетот.

За време на одржувањето на Самитот во Петербург, беа организирани, исто така, веќе традиционални манифестации – анти-самити: првиот, како Социјален форум – средба на анти-глобалистите, кои расправаат за истите теми, но од друга перспектива, како лидерите на Г8, и кој, поради силните безбедносни мерки на организаторот, помина без драматичните сцени од 2001 во Џенова, кои како сенка на можно повторување постојано се надвиснати врз функционирањето на Групата; и, вториот, под името „Друга Русија“, кој на едно место ги обедини опозицијата, прокламаторите на борбата за човекови права, како и Амбасадорот на Велика Британија, двајца заменици на Државниот секретар на САД, претставник на Зелените од Германија.³⁵

Иднината на Г8

Клучно прашање кое повеќе години наназад се поставува по завршувањето на мега-медиумски следените самити на Г8 се релевантноста и репрезентативноста на Клубот, а оттаму и неговиот опстанок.

Студијата на случај, со работен наслов „Русија во Г8“, дава материјал за два заклучоци во врска со историјата на Клубот и неколку претпоставки за неговата иднина.

Првиот е дека Клубот се редефинираше по крајот на Студената војна, како што тоа се случи и со најго-

лемиот број меѓународни институции. Тоа веќе не е клуб на најбогатите. Прашање е дали е и клуб на најмоќните. Оттаму, и темите на расправа му се променија, и бројот на инцијативи се на граница на очекуваната инфлација на нови проекти, и количината на време што се користи за работа во Г8 и во проширениот Г8+ формат е изедначена.

Вториот е дека е можно една држава, која дојде неповикана на прагот на Групата, со испружена рака со која бараше пари, да израсне во претседавач на истиот. Тоа беше капитализирање на импулсот на задоцнета покана за членство, калкулиран како ниска цена и симболична поддршка на реформите и курсот на тогашната политичка елита, капитализирање базирано на засилената економска основа и одново осозната суверена дипломатска „дрскост“.

Во врска со иднината на Г8, основните прашања се дали воопшто ќе опстане, и во каков формат.

Голем број меѓународни конструкции престануваат да постојат затоа што, или темите за кои разговараат се сосема тривијализирани, или, пак, затоа што нивното членство не им дозволува соодветно да ги разгледуваат точките на агендата – тоа е или недоволно репрезентативно, или е премногу широко.³⁶ Овие две тенденции се контра-поставени, а точката на баланс е тешко остварлива и, вообичаено, отпосле видлива.

Во врска со иднината на Клубот, силни се повиците за негово расформирање, затоа што се претворил во

³⁵ Красавцы и Чудовище, Русски Newsweek, 10-16 јули 2006, види и Саммит: Кофи-Брејк, Российская Газета, 18 јули 2006

³⁶ За ова прашање види „Save the G8“, Konstantin Sonin, Moscow Times, 4 July 2006

симбол на неможноста на мал број само-именувани членки да одговорат на новите предизвици, или затоа што ги прекршил принципите при приемот на нови членки.

Силни се и повиците за формирање нови клубови – радикално помали, како што би бил Г3, составен од САД, ЕУ и Јапонија, или Г4, составен од Г3 и Кина, или, пак, на – радикално поголеми, како што би бил Г20, составен од денешните Г8 и Австралија, претседавачот на ЕУ и десет земји во развој.

За Г8, имајќи ги предвид неформалниот карактер и широкиот мандат, многу е помалку веројатно дека ќе престане да постои, затоа што точките на агендата на самитот ќе станат тривијализирани, отколку што е веројатно тоа да се случи поради прашањето на репрезентативност.

Проширувањето на репрезентативноста ќе ја намали ефикасноста и ефективноста на работата на Клубот, и ќе води кон рedefинирање на целите и методите на работа.

Долго време се расправа дали, по влегувањето на Русија во Клубот, постојат одржливи причини кои ја затвораат вратата, пред сè, за Кина, потоа и за Индија, а потоа и за Бразил, Јужна Африка. Прашањето за форматот на Групата е комплициран и поради фактот што не постојат формални услови кои треба да бидат исполнети за една држава да стане членка на Клубот, како и поради, засега, отсуството на формално барање на „сигурните“ идни членки да станат формален дел од Групата.

Проширувањето на Г8 е неизбежен процес. Тешко опстануваат

во денешниот глобализиран свет затворени клубови. Но, имајќи ја предвид студијата на случајот со Русија, проширувањето, од една страна, не е брз процес, а, од друга страна, е со сериозни последици за Клубот. На Русија ѝ беа потребни 14 години да стане полноправна членка. Веројатно, на Кина и Индија ќе им требаат помалку години да станат новите полноправни членки на Г10. Со Русија само се освежија дебатите, преку претставување на „други“ погледи. Со влегувањето на Кина и Индија тие дебати ќе се вжештат, темите ќе се сменат, а консензусот, кој и во Г5 беше тешко остварлив, ќе бидевозможен само на ниво на општи места и празни декларации.

Во моментот на влегувањето на Кина и Индија, Клубот ќе се раслои на „стари членки“, кои (во втората половина на минатиот век) „... се собраа затоа што споделуваат исти вредности и обврски... како претставници на отворени демократски општества... посветени на промовирање на индивидуални слободи и социјален напредок...“, и „нови членки“, кои помалку споделуваат вредности отколку што споделуваат брз економски раст, кој се мери во двоцифрени термини, и кој е најчесто за двапати поголем од растот на старите членки.

Со тоа ќе започне природното изумирање на Клубот, во ексклузивната форма во која е замислен. Проширувањето нема да може да запре. Дали е дозволиво во Клубот да нема земја од Африка и Јужна Америка? Уште повеќе, дали е дозволиво гласот на исламот да не биде чуен, и кој би бил најдобриот

говорник за оваа религија? Неговата репрезентативност нужно ќе продолжува да се шири, не само географски туку и транс-секторски – покрај претставници на државите ќе се повикуваат и претставници на меѓународните организации, НВО секторот и бизнис заедницата, ореолот на лидерство ќе бледнее,

а самитите ќе се претворат во широки форуми со лимитирана минутажа на излагањата.

Веројатно потоа ќе се кристализира „локомотива“ на нај-5 водечки земји во рамките на Групата, кои, заради ефикасноста, можеби и тајно, ќе се вратат во Библиотека. И тогаш одиме одново...

Abstract

The G8 is one of the most exclusive existing clubs. However, there are serious doubts about the common characteristics of its current membership, and there are equally serious discussions about its prospects. The paper provides overview of the historical development of club, together with the corresponding changes of focus of its work. The path from self-invited to presiding member of the club of Russia is used to illustrate these changes of the Club in the last fifteen year. In the conclusions the paper argues that G8 will cease to exist in its current format of exclusive membership, due to the need to be more representative, that would lead to decreased efficiency and internal divisions, that would lead to formation of new exclusive club, that would lead to the repetition of the process of formation of G8.

Актуализирање на едно општество, што се бори за ориентација

За релевантноста на христијанското социјално учење во сегашноста

Херман Куес

Дебатата за реформи во Германија не е доволно опширна. На економските и на социјалните гледишта премногу често се гледа како на спротивности. Се создава погрешна алтернатива помеѓу чисто безобирното општество, од една страна и, државата што обезбедува социјални добра, од друга страна. Притоа, не е спорно дека основачите на социјалното пазарно стопанство се стремееа подеднакво и за економски просперитет и за живот во свет достоин за сите, и за послабите. Ако политиката и понатаму сака да го развива нивното наследство и да го оспособи за иднината ѝ треба доверлив компас, приспособен на секојдневието.

Еден ваков компас претставува христијанското социјално учење. Неговите централни темели се претставата за човекот, што во центар ја става личноста одговорна самата за себе, и претставата за општеството, што не почива на надмоќната „татко држава“ што регулира сè, туку почива на културата на заедништво и на солидарноста. Човекот е повикан на слобода, но и поврзан со заедницата, тоа значи, тој е способен за дополнување, но има и потреба за надополнување. Католичкото социјално учење и неговиот

пандан, евангелистичката социјална етика, се многу актуелни. Тој што во нив ги гледа, инаку, задоцнетата критика на Манчестер-капитализмот и христијанскиот одговор на работничкото прашање од деветнаесеттиот век, ќе ги смета за реликт на изминатите времиња. Но, не со право. Дури од пред неколку месеци „социјалкатолицизмот“ на католичката црква го има на германски јазик. Тој не е упатство за дејствување, туку „градилиште“ на коешто и понатаму мора да се работи.

Христијански ориентираната политика не е идеолошки ограничена, туку прагматички. Во секој случај, таа во христијанското социјално учење ги наоѓа водечките линии: одговорност, праведност, солидарност и супсидијаритет. Тие ја одредуваат насоката и ако бидат отстранети тоа не смее да помине без казна, но тие не ја одземаат слободата за одново премерување на социјалната држава. Сегашните неопходни реформи се болни. Оној што социјалното учење го користи само како инструмент за одржување на омилените стари состојби, без да го постави прашањето дали постоечките состојби одговараат на барањето за „праведност“, го злоупотребува учењето.

Уште во 1998 година, преку соопштението од страна на бискупот Јозеф Хомајер од Хилдесхајм се внесе еден клучен поим на актуелната дебата, „праведност во учеството“ во дискусијата, но тогаш одвај да се препозна неговото значење. Тој што му префрла на христијанското социјално учење дека моментално е западнато во сон како Трноружка и нема сопствен придонес за развојот на солидарното општество на придонес, го потценува неговиот потенцијал. Нему можеби со право му е криво што многу малку негови научни претставници успеваат во мала мера принципите и прагматично да ги применат врз актуелните прашања.

Значаен удел во развојот на вредностите и во актуализацијата има починатиот папа Јован Павле Втори. Неговото послание до сите католици *Centesimus annus* (1991) е важен настан во доцното помирување на католичката црква со Ерхардовото социјално пазарно стопанство. Посланието го прогласува слободниот пазар за „најделотворен инструмент за вклучување на ресурсите и за најдобро задоволување на потребите“. Тоа се согласува со приватната сопственост и со конкуренцијата и така јасно ја одбива државата што обезбедува социјални добра. Во него може да се прочита дека државата значи загуба на човековата енергија, зајакнување на државниот апарат, незакочена бирократска логика и огромно расипништво. Тоа се јасни описи што целосно се точни, ако се земе предвид дека актуелното мислење на Институтот за германско стопанство и на Хамбуршкиот институт за светска економија поаѓа од тоа дека со

намалувањето на правилата и на прописите во Германија среднорочно ќе се создадат повеќе од четири милиони нови работни места.

Учество наместо згрижување

Кај новото премерување на социјалната држава прашањето за образованието се поместува на преден план. Речиси десет проценти од учениците не го завршуваат училиштето и одвај имаат шанси за регуларно работно место. Дваесет и седум проценти од невработените немаат никаква квалификација за работа. Дванаесет проценти од успешните ученици што имаат деветгодишно образование завршуваат како невработени. Наспроти нив, пак, дипломираните студенти се изложени на видливо помал ризик, само пет проценти од невработените се академки и академци.

Како што пишува Централниот комитет на германските католици, во Германија постои магичен круг: сиромашниот се стекнува со помалку образование. Оној што нема образование ниту обука, нема професија. Тој што нема професија им го пренесува овој социјален недостиг на своите деца. Образовната сиромаштија се наследува.

Со ваква заднина мора одново да се дефинира социјалната праведност. Долго време важеше таканаречениот „принцип на диференција“ на Џон Равлс, според кој нееднаквоста при поделбата на материјалните добра важи како праведна и може да се толерира ако преку повисоки поттици за продукција и за иновација сè уште е во корист на оние што се најмногу запоставени. Јасно е дека оваа формула е спорна во поединечни случаи. За „либе-

ралите“ таа сè уште е премногу „еднаква“. Оние што се залагаат за социјална правда, во принципот на диференција нема да видат ништо повеќе од идеолошка легитимација на бесправни нееднаквости.

Посланието „повеќе праведност во учеството“ претстави програма насочена кон иднината. Тоа го критикува пренагласувањето на правдата при поделбата, бидејќи тоа ги води луѓето во денес многу дискутираните случаи на невработеност и на социјална помош и може да ги одвикне од свесното самостојно користење на нивните права на слобода. Според аргументацијата, социјалните исплаќања на трансферот немаат тенденција за повеќе праведност ако истовремено примачот не го стават во состојба повторно да води самостоен живот и да биде одговорен самиот за себе. Затоа тие треба да имаат таква форма што нема да ставаат под старателство, туку ќе овозможат и поттикнат повеќе самоодговорност.

Притоа, праведната распределба на шансите за образование ќе стане одлучувачко „социјално прашање“ на дваесет и првиот век. Тој што има добра квалификација има подобри шанси. Тој што може да се ориентира на пазарите подобро ќе ги перципира своите интереси како купувач и консумент. Дополнително постојат јасни поврзаности меѓу образованието и здравјето, образованието и совладувањето на секојдневието, образованието и интеграцијата, т.е. образованието и односот со странците. Конечно, и демократската држава зависи од ангажманот на добро образовани, добро информирани граѓани и граѓанки, кои размислуваат критички.

Грижливите инвестиции во добро образование и квалификација би можеле долгорочно да намалат или да направат излишни некои (сигурно не сите) подоцнежни социјално-политички издатоци за невработените, болните и за постарите лица. На тој начин образованието не им оди во корист само на образованите, туку има повисока политичка корист.

Резимирано: праведноста е денес првенствено, ако не и исклучиво, праведност во учеството и во образованието. Овој импулс што доаѓа од христијанското социјално мислење треба да се искористи и да се претвори во практична политика. Притоа, вклучувањето на детската градинка во образовниот синџир, целното унапредување на јазикот кај децата со миграциона заднина, намалувањето на социјално предизвиканите образовни неправди преку системи за рано предупредување што го подржуваат семејството се значителни чекори.

Сопствена одговорност и заедништво

Наједноставното опишување на заедничката корист вели дека на поединецот може да му е добро само ако ѝ е добро и на заедницата. Со ваква заднина сојузнорепубликанското општество се наоѓа во тешка ситуација. Неговата демографска структура се распаѓа. Вилфрид Шрајбер, таткото на Планот Шрајбер за динамична старосна пензија, уште во 1957 година пророчки предвиде дека сигурноста на пензијата во староста зависи од тоа „дали еден народ има здрав пораст или старее и се намалува. Кај народот чијшто

број на население се намалува, грижата за старите ќе биде сè потешка и на крајот ќе стане невозможна“.

Токму тоа е актуелната ситуација. Бројот на лицата под дваесет години, што во моментот се седумнаесет милиони, во 2050 година ќе се намали на дванаесет милиони. Половината од населението за четириесет години ќе биде постаро од педесет години, повеќе од третина ќе бидат дури постари од шеесет години. Веќе во 2035 година Германија ќе биде со најстаро население ширум светот.

Предизвиците поврзани со ова не може да се совладаат сè додека се наоѓаме во, според Лотар Рос, таканаречениот „државен случај“. Сè уште многумина ги сметаат централните проблеми на животот, па дури и воспитувањето и образованието на децата, во прва линија, како задача на државата, која е одговорна за сè и која сè регулира.

Потребна е смена на менталитетот. Општеството што доаѓа ќе биде помалку работно општество, а повеќе општество од акција. Од 1991 година бројот на вработените се намали од четириесет и четири проценти на триесет и девет. Истражувачите на иднината како Хорст В. Опашовски поаѓаат од тоа дека во иднина граѓанскиот ангажман, помошта во соседството, волонтерските служби, ќе бидат на исто рамниште со платената работа. „Општеството што се забавува е мртво, а нема да има ниту општество со слободно време“, вели Опашовски. Доаѓа општеството од акција. Но, дали луѓето ќе учествуваат во промената на оваа парадигма?

Сигурно е дека се потребни политички поттици за поголем граѓански ангажман, но тие би отишле во празно доколку не се совпаднаат со една елементарна човекова конституција. „Нема јас без ние“, така накратко може да се резимира принципот на солидарност на христијанското социјално учење и тој вели: човекот не е само на почетокот на животот беспомошно бебе што плаче и е зависно од заедницата, туку до крајот на својот живот. Нему не му е туѓа солидарноста меѓу младите и старите, меѓу здравите и болните и дури меѓу тие што денес живеат и идната генерација. Напротив, тие го сочинуваат неговото битие. Еден поглед во импонирачката статистика за волонтерство покажува дека тоа не е филозофија туѓа на светот, туку, пред сè, „тешка“ реалност. Околу една третина од сите Германци волонтираат. Другата третина во основа е подготвена за волонтерски ангажман и се наоѓа во таканаречена „чекална“. При што ќе бидат избрани такви волонтерски служби, во коишто може да се оствари директен социјален ангажман „во служба на блискиот“. Движењето за помош во домовите отворени од монасите е еден од најимпонирачките примери, но не и единствениот. Поновите анкети покажуваат дека повеќе од осумдесет проценти од Германците се залагаат за воспитни цели, што тесно се ориентираат на христијанските алтруистички основни вредности: љубовта кон ближниот, создавањето на совест, добродетелството, имаат висока цена. Дури и оние што се далеку од вербата во црквата пола-

гаат надеж во пренесувањето на христијанските вредности: педесет и шест проценти од нив и седумдесет и седум проценти од вкупните испитаници посакуваат посилна улога на христијанските претстави за вредностите во општествениот живот и во политиката.

За практичната политика навраќањето на христијанската претстава за човекот е од елементарно значење. Зад секој политички предлог, изговорен или не, се крие конкретна претстава за тоа каков е човекот. Таа ја дава црвената лента по која се движи политичкото дејствување. Укажувањето дека постои стремеж за „модерна политика“ е содржински празно и претставува технократско поимање на политиката.

Христијанската политика го смета човекот способен да ја преземе одговорноста и да дејствува според вредностите. Тој што се одлучил за децата, за трајното партнерство, за негата на блиските, тој не го прави тоа од корист, туку секогаш врз основа на некоја вредност. Како што формулира социологот Ханс Јоас од Ерфурт, кога луѓето ќе бидат понесени од вредности, тогаш тоа за нив не претставува ограничување на слободата и покрај надворешните ограничувања, туку, парадоксално, нејзино проширување. Се менува нивната животна перспектива. Многу години познатата реченица од првото бракање на Џ. Ф. Кенеди како американски претседател „не прашувај што земјата може да направи за тебе, туку прашај што ти можеш да направиш за твојата земја“ во Германија не беше добро прифатена од јавноста, затоа што се

спротивставуваше на распространетата индивидуалистичка претстава за човекот. Денес посилно претчувствуваме што се мислело со неа: човечки е да имаш вредности. Затоа, централна задача на христијанската политика е да ги поддржи оние што социјално се ангажираат и се подготвени за придонес и не се повлекуваат во хедонизам, песимизам и злоба. Сојузната канцеларка Ангела Меркел често пати беше исмевана за своето изборно мото, дека сака да ѝ служи на Германија. Но, што има тука, всушност, погрешно?

Вредноста „семејство“

Нагласувањето на семејството како „носител на културата на животот“ во католичкото социјално учење, во Германија во последните триесет години беше спорно. Поактуелни беа алтернативните модели на живот, а се прогнозираше „крајот на семејството“ врз основа на процесите на индивидуализација и на еманципација. Според вообичаената девиза на осумдесеттите години, во „сосема нормалниот хаос на љубовта“ секој и секоја мора да си го најдат сопствениот пат. Вообичаените модели на семејство притоа се повеќе пречка отколку корисни.

На чуден начин, христијанскиот модел на семејство актуелно наоѓа впечатлива потврда од друга страна. Денес дваесет и девет проценти од невработените добиваат поддршка од семејството и од блиските. (Дваесет и три проценти добиваат пензија, осум проценти добиваат социјална помош.) Осумдесет проценти од сите деца растат кај нив-

ните родители што се оженети и живеат заедно, значи во класичната форма на семејство. Хорст Опашовски предвидува дека семејството ќе биде највиталната институција на идното општество: „тоа ќе ја преземе функцијата на целосно осигурување. Кога сè ќе се распадне, семејството е сè уште тука. Тоа и во иднина останува евтино и милостиво. Денес речиси секој трет сојузен граѓанин живее исклучиво од семејните додатоци“.

Се разбира дека мора да се предупреди од издигнување на идеалот за семејството со многу патос. Тој не е корисен за практичната политика и го блокира погледот за вистинските предизвици. Семејната политика мора да се ориентира на животната реалност, а не на посакуваните концепти, што може да се чујат од католичката црква. Притоа станува збор за животната реалност на синовите и на ќерките, а не на татковците и на мајките, не на дедовците и на бабите.

Погрешната алтернатива „дете или професионална кариера“ сè уште се покажува како одлучувачка бариера за основање семејство. За таа да се надмине потребни се целни чекори, од родителска помош до израмнување на загубата на приходите, до куќи за повеќе генерации како замена за недостигот на големи семејства. Тоа е еден чекор, а промената на свеста е вториот. Тој, во меѓувреме, стигна до претпријатијата кои препознаа дека семејството е единственото сигурно место на кое се создаваат вредностите. Каде ако не овде луѓето можат да ги научат социјалните основни

способности што цел живот ќе им требаат и што ќе им помогнат да се снајдат во изменетиот свет?

Оној што вака аргументира лесно превидува дека ги застапува основните уверувања на христијанското социјално учење. Нивниот јазик често пати, за жал, не е *up to date*. Ако се вели дека во крилото на семејството човекот ги прима „одлучувачките почетни причини за вистината и за доброто“, тогаш не се погодува нервот на модерните поими, но и покрај тоа останува правилно и актуелно.

Христијанско социјално учење и политика

Јоахим Гаук секогаш повторно укажуваше дека демократијата не е изложена на опасност од маргините, туку од центарот. Таму идеологиите го одредуваат мислењето, овде често владеат рамнодушност и летаргијата, кои може долгорочно да делуваат поразорувачки. Токму затоа на политичкиот центар му треба христијанското социјално учење како рамка што охрабрува да се преземат реформи. Бидејќи ние се наоѓаме во раздор. Од една страна, голем дел од населението бара реформи, од друга страна, воодушевувањето од реформите спласнува кога ќе се дојде до личните имотни состојби. Повикуваме на едноставен даночен систем и бараме истовремено поединечна праведност, без да ни е јасна противречноста.

Потребната промена на менталитетот е можна само ако луѓето имаат позитивна водечка слика. Таа постои во христијанското социјално

учење со неговите четири столба на одговорност на поединецот за себе, за сограѓаните, за заедницата и за идната генерација. Христијанската политика има исто така задача да

ги придобие луѓето за оваа водечка слика. Само тогаш ќе успее изградбата на едно солидарно општество на придонес!

Abstract

Currently, there is a great discussion about necessary reforms that have to be done in Germany. Everyone wants them, but nobody is willing to renounce to something in his own domain. What is needed to achieve a solid meritocracy is the change of mentality in society. The author confirms that this can only be possible if there is a positive paradigm of values. In his eyes, this can be nothing else than the Christian social ethics. It is the task of Christian politics to convince the people of its high present-day importance and, finally, to put it into practice. The article ranks among the most important measures the fostering of both personal responsibility and common sense, as well as improving the conditions for families. Another central topic is the redefinition of social justice that is a good education for everyone, and transfer payments for supporting an independent life.

Политичките вредности на левицата и десницата

Ѓорге Иванов

Поделба на политичкиот простор на лево и десно, трае речиси веќе два века, ширејќи се од Франција преку Италија до сите делови од светот. Оваа доминантна просторна претстава на политичкиот живот надживеа многу политички движења, партии и идеологии, кои меѓусебно се сменуваа. „Левица“ и „десница“, впрочем, се истовремено и сознајни и симболични категории. Тие го ветуваат сознанието преку толкувањето и поедноставувањето на комплексноста на политичкиот живот; ги поттикнуваат емоциите; ги будат колективните секавања и создаваат лојалност или непријателство. Ваквото воопштување е на начин кој не е можен кај други класификации во политиката. Либерално-конзервативното, прогресивно-реакционерното, не можат да го дихотомизираат политичкиот простор како просторната метафора со многу значења: левица-десница.

Вообичаено е да се каже дека оваа поделба лево-десно потекнува од Француската револуција. Тоа е присутно во многу учебници и енциклопедии. Меѓутоа, правата вистина е дека потекнува од дваесеттите години на деветнаесеттиот век. Пред тоа, во иконографијата на политичкиот простор постоеле други просторни метафори: вертикала, која означувала хиерархија и кон-

центрираност. Поимот за политиката како линеарно поставен конфликт на сили кои една на друга се спротивставуваат и сами во себе се поделени на лев и десен дел, смислен е случајно, во посебно време и на посебно место. Ова сфаќање има сопствена историја која во основа би можела да се заврши, или би требало да се заврши.

Историјата на оваа просторна метафора во политиката има своја историја пред дваесеттиот век, која може накратко да се раскаже. Досегашниот доминантен податок дека се појавила и повремено се користела во Француската револуција претставува заводлив, но сепак, сосем лажен почеток. И покрај разликувањата на претставените политички групации во законодавното тело (во прво време оние што се за кралевото суспензивно вето и оние што биле против тоа), во тоа време доминира настојувањето сите политички поделби да се укинат. Поделбата лево-десно вистински влегла во политичкиот живот за време на реставрацијата на француската монархија, по поразот на Наполеон. Или поконкретно, првпат е забележана и документирана при заседавањето на Парламентот во 1819-1820. Тогаш оваа поделба е воведена во обичајната практика во доследен и редовен вид во распра-

вите меѓу либералите и ултрашите, произлезени од сеќавањето на 1789-тата и соочувањето со „стара и нова Франција“. Кон крајот на дваесеттите години на деветнаесеттиот век, проблемот за создавање сојузничтва способни да го освојат парламентарното мнозинство веќе се искажувал како левичарско-десничарски однос меѓу либералите и ројалистите. Но, дури со признавањето на општото право на глас во Франција во 1848 година, левицата и десницата влегле во масовната политика, не врзувајќи се само за топографијата на парламентарните домови туку станувајќи категории на политичкиот идентитет, кои забрзано ќе се прошират низ парламентарните системи во светот.

Почнувајќи од крајот на деветнаесеттиот век, левицата и десницата се во меѓузависност и интерактивност. Без левица не постои ни десница, но и обратно. Прифаќањето на оваа поделба ја симболизира согласноста со нескладноста, односно прифаќањето на политичкиот плурализам во еден од неколкуте негови видови: прифаќањето на перманентниот институционализиран конфликт како нешто што е неодоливо од демократијата и отфрлање на идејата дека таквиот конфликт е нездраво отстапување кое го попречува патот кон обединувањето и помирувањето на општеството.

Секој што се занимава сериозно со политичката наука знае дека паритетот меѓу левицата и десницата не постои ниту во реалниот свет ниту во светот на симболиката. Имено, во светски рамки, левицата и десницата ја поврзуваат политиката со други симболички сис-

теми, социјални и, особено, религиозни, кои веќе се користени да се објаснат човекот, општеството и трансценденталното. Во таквите симболички системи надмоќноста на десницата е токму културната универзализација. На пример, да ги земеме сведоштвата од индоевропските јазици, како што се конотациите на изразот левак: *left, gauche, linkisch* и *maladroit*, но и спротивното, конотацијата на изразот деснак: *right* (исправен) и *rectitude* (исправност), *droit* и *droite, diritto* и *Recht*. Зборовите за десно го сугерираат она што е вообичаено, морално и законски исправно, а зборовите за лево ја сугерираат спротивноста.

Десната страна, десната рака, симболично секаде е доминантна. Тоа може да се сретне како во Стариот така и во Новиот Завет. Во Куранот пројавена е истата пристрасност. Племенските култури ја презентираат истата претстава. Во сите тие заедници десната страна доминира во церемонијалните обичаи и пропишаното општествено однесување – кај полагањето заклетва, салутирањето, склопувањето брак и други спогодби, во поздравувањето и изразите на почитување и пријателство. Надмоќноста на десната рака истовремено е и последица и неопходен услов за поредокот кој владее со светот и кој го одржува.

Оваа доминантна симболика и предимство на десницата во политиката е отфрлена. Во политиката левицата и десницата се *representations collectives* и го воспоставуваат начелото дека во претставничката демократија секој има рамноправна положба.

Иако поимите левица и десница во политиката немаат прецизно значење, согледувањето на вредносните разлики меѓу нив ги откриваат различните ставови кон економијата и улогата на државата. Така на пример, речиси во целиот 20-ти век, левицата ги поддржува интервенцијата и колективизмот, а десницата пазарот и индивидуализмот. Од ваквите нивни вредносни разлики произлегуваат следните идеолошки разлики:

<i>Левица</i>	<i>Десница</i>
слобода	авторитет
еднаквост	хиерархија
братство	поредок
права	обврски
напредок	традиција
реформа	реакција
интернационализам	национализам

Во 21-от век, со падот на комунистичките власти во многу земји, но и со кризата на таканаречената социјална демократија, партиите и интелектуалците кои себеси се сметаат за левица, се соочуваат со дилемата со што да се поистоветат. Бидејќи денес левите партии сè повеќе го прифаќаат капитализмот, а лево ориентираните интелектуалци – пазарните принципи и логиката на профитот, дури доведувајќи ги во прашање принципот за прераспределба и социјалниот трансфер, станува ургентно потребно да се одреди дали левицата и понатаму означува социјализам и социјална демократија во сите нивни разновидни облици, или таа сега ја претставува долгата традиција во чија историја ова се само најновите определби, кои, според сè, ќе го

преживеат откажувањето од некои од суштествените вредности на левицата.

Во современата политичка филозофија, која ја анализира новата вредносна ориентација на левицата денес, се поаѓа од можното разликување внатре во самата левицата. Така, на пример, може да се зборува за „три левици“.

Првата левица е таа што била умерена, иако во стремењето кон сопствените политички цели секогаш била подготвена да ги мобилизира масите. Имено, оваа левица се борела да ги надмине монархистичката, апсолутистичката и аристократската власт во корист на буржоаските институции на либералното и уставното владеење и, генерално земено, била партија чии доминантни вредности произлегувале од заложбите за промени и напредок.

Втората левица била свртена кон класните борби и создала околу себе работнички движења и социјалистички партии во деветнаесеттиот век. На почетокот тоа го правела во сојуз со првата левица, ги прифатила нејзините цели и вредности и се залагала за граѓански права и политичка демократија, но во реалноста сè повеќе се оддалечувала од неа, за потоа да се бори за јавна сопственост и планирање на стопанството, право на работа за сите и за социјална правда.¹ Токму оваа втора левица ќе ја разедини Руската револуција. Во облик на социјалдемократија таа успеала во

¹ Во САД, каде не постоело независно работничко движење, оваа левица ќе остане во голема мера неразвиена и сведена е во рамките на Демократската партија.

најголем дел на Европа да ја оствари програмата на првата левица, не само општото право на глас туку и да се избори за социјални права и основање на системот за социјална заштита, секако најсеопфатно во скандинавските земји.² За ваквата умерена реформистичка левица ќе важи верувањето дека е „иднината на социјализмот“.³

Најсветлите моменти на оваа втора левица се меѓу 1945 година до седумдесеттите години. Тоа е период кога преку јавната сопственост, фискалните и монетарните мерки и корпоративната економска политика, силно и сеопфатно, иако нерамномерно, се шири успехот во обезбедувањето на прераспределбата од голем обем, се воведуваат инструменти за социјална заштита, јавни служби и целосна вработеност. Сето тоа било остварено врз основи кои биле поволни за економскиот развој.

Со нафтената криза од 1973 настапува крајот на втората левица. Глобализираната економија оттогаш сè посилно ќе дејствува кон стеснување на просторот за дејствување на социјалната демократија внатре во националните граници. Дотогашните најуспешни социјалдемократски земји, како што се Шведска и Норвешка, од тој период бележат намален развој. Од тоа време се и сознанијата дека веќе не е можно постоењето на командниот социјализам, а, по конечниот распад на

свкупниот советски комунистички систем, светот ќе остане дури без неуспешната алтернатива на капитализмот. Отсуството на модел на реално остварлива алтернатива од таков вид, соочена со бранот на политички и економски неолиберализам, кој ќе го преплави светот во последните децении на дваесеттиот век, и доминантната свест за немањето желба на даночните обврзници да ги финансираат прераспределбата и јавните добра, доведува втората левица да стане само ослабена конзервативна сила која ги брани некогашните социјалдемократски вредности од налетот на интелектуалците и избирачите.

Појавни облици на третата левица можат да се забележат уште во шеесеттите години на 20-тиот век. Ваквата левица, во тоа време, сè уште немала изборна база и претставувала осамен проект. Нејзе ќе ја сочинуваат одредени движења (феминистичко, антирасистичко, еколошко, пацифистичко); општествени движења кои припаѓаат на она што подоцна ќе биде наречено „политика на идентитети“ и разни меѓународно насочени движења од антинуклеарни кампањи и движења против војната во Виетнам, до мноштвото движења и организации кои водат борба за човекови права, а кон крајот на 20-тиот и почетокот на 21-от век, движења против глобализацијата. Оваа трета левица, која најчесто се дефинира како лев континуитет, не е доминантно политичка и авторитетот го гради врз кризата на традиционалната политичка левица. Ова, впрочем, е и период на разединување на левицата, затоа што не постои ниту едно поли-

² Би требало да се знае дека во некои земји сево ова ќе произлезе од залагањето на либералните и католичките движења и партии.

³ C.A.R. Crossland, *The Future of Socialism*, 1956. Кросланд за ова наведува: „Социјализмот преку едно недефинирано убедување изразуваше такво гледиште според кое јавната сопственост и јавната управа со време ќе се развijaт во нешто поголемо и поново“.

тичко движење или партија, национални или интернационални, која во својата програма ги обединуваат препознатливите левичарски вредности и кои би војувале во рамките на една сеопфатна вредносна или идеолошка рамка.

Теоретичарите на левицата укажуваат на позитивноста на ваквата состојба. Имено, образложението е дека на левицата ѝ е потребна плуралистичка програма, отелотворена во различни движења и мрежест облик на организираност кој ветува порамноправни и подемократски видови партиципација отколку старите хиерархиски форми. Сево ова им овозможува, на различните и географски распрсканите движења, да се борат локално и глобално за поголема еднаквост. Ваквата распрсканост се среќава хоризонтално, преку проблемските сфери кои ги опфаќа, додека вертикално е присутна низ времето. Веројатно веќе нема да постои можност различните левичарски цели да се најдат под еден единствен општествено-политички и вредносен план. Така, на пример, доколку ја анализираме еколошката политика, таа не се поклопува со антропоцентричниот спектар на левицата и десницата, туку ги сече под прав агол. Слична е состојбата кога се анализираат различните политики и програми на новите општествени движења, кои доведуваат до замена на улогите на левицата и десницата, но и до конфузија кај некои сериозни аналитичари. На пример, благонаклонетата политика кон животната средина, честопати е на штета на луѓето со недоволни можности; позитивната дискри-

минација, или афирмативната акција заснована врз идентитетот, го руши мериократското одбирање (особено доминантно и кај нас, по 2001 год.); кога почитувањето на патријархалните религии или етнички заедници доведува до конфликт со рамноправноста на половите.

Соочувањето со ваквите конфликти не продуцира никаква заедничка расправа за политичките вредности, кои би биле приоритети, при решавањето на конфликтите. Токму ова е суштината на приговорите кои третата левица ѝ ги упатувала на втората левица, критикувајќи ја поради хиерархиското, патријархалното и материјалистичкото гледање на работите, укажувајќи на неоправданата нерамноправност на родовите, расите, етничноста, кои втората левица ги запоставувала или ги потценувала. Од овој аспект, кризата на втората левица во голем дел е предизвикана од страна и на третата левица.

Согледувајќи ги временски ваквите појави кај левицата, би било многу тешко да се осознае фактот дека тоа се делови од една поширока приказна за општествениот и политички напредок, било да станува збор за марксистичка или сродна приказна за класната борба која води до идното бескласно општество, или социјалдемократска приказна за јакнење на граѓанството, која кумулативно тече од граѓанските, преку политичките, па сè до подлабоките и поопфатни општествени и економски освоени права. Токму поради ова можеме да согледаме како настануваат, на сите страни, нови социјални и протестни движења, кои сè помалку се

наклонети кон партиската политика и сè помалку се врзуваат за нив, а за кои и самите граѓани сè помалку и помалку се интересираат.

Постмодернистичката теорија, во последните децении на дваесеттиот век, ја изразуваше и поддржуваше сеприсутната скептичност во однос на „големите нарации“ отелотворени во лево-партиските политики во минатото, кои го величаа концептот на историскиот напредок кој произлегува од просветителството. Постмодернистите добиваа силна инспирација од приклонувањето на одделни движења кон партикуларистичките, па дури и релативистичките гледишта.⁴ Имено, следбениците на политиката на идентитети се откажуваа од потрагата за „согласноста за нормите за интерсубјективно препознавање“ врз основа на јавните, општоприфатливи или заеднички вредности, сметајќи дека сите вредности се внатрешни во однос на културата за која станува збор, но и дека самиот поим за универзалноста е етноцентричен. Ваквите размислувања генерално се непријателски кон самиот поим на левицата. Прифаќајќи ја некохерентноста на мислата, левицата го поттикнува сопственото распарчување.

Сега се јавува дилемата: дали навистина новите општествени движења не се доминантно суштествени за политиката? Сериозните анализи прво укажуваат дека, во суштина, и не станува збор за сосем нови движења. На пример, феминизмот, кој целосно дојде до израз во

дваесеттиот век, претставува една долга приказна која почнува од борбата против потчинувањето на жената во либералните институции, во бракот и семејството, сè до фокусирањето на разновидните облици на животот на жената во различни околности и искуства. Слично е и со следењето на апсолутистичките и реформистичките антивоени движења кои доведуваат до изворите на пацифизмот. Политиката на „зелените“ ќе ја најдете кај Русо и раниот Маркс. Меѓутоа, достигнувањата на третата левица на овој план не можат да се оспорат. Во текот на целиот дваесетти век, феминистките и пацифистите, како во развиениот свет така и во земјите во развој, доведоа до огромен напредок во нормативното регулирање, во донесувањето и примената на законите; во големата достапност на реалните прилики за кариера и животен стил, наспроти големите незадоволства и неуспеси кои се резултат на класичните политички актери. Идеите на еколозите стекнаа углед и влијание врз јавните работи дури кон крајот на 20-тиот и почетокот на 21-от век, но огромно е нивното влијание врз јавната свест за меѓусебната поврзаност на планетарните кризи. Таквата свест ги мобилизира активистите во сè поголем обем и навлегува сè повеќе во јавната и приватната практична политика.

Успесите на политиката на идентитети можат да се проценуваат од различни аспекти, пред сè поради разновидноста на идентитетите, но и оспорувањето на тоа што се смета за успех во оваа сфера. Имено, сè уште е отворено прашањето за тоа

⁴ Хони Ферн, *Отаде постмодерната политика*, ИДСЦО, Скопје, 2002.

дали барањето на секоја група за признавање подеднакво е оправдано, оттаму произлегува и дилемата: дали е праведно задоволувањето на тоа барање? На пример, дискриминацијата врз основа на сексуалната ориентација значително е опадната во некои од западните земји на ниво на норми, закони и однесувања. Од друга страна, задоволувањето на барањата на националните малцинства и етнички групи доживува различни интерпретации. Доколку ваквите барања се согледаат историски, либералната традиција ги подмири малцинските права, па затоа сфаќањата во рамките на таа традиција се мошне различни: од силна поддршка до длабока загриженост, додека социјалистичката традиција, во голем дел, ги игнорираше.⁵ Сепак, целиот 20-ти век беше исполнет со етнички засновани прогонувања и угнетувања на целата планета. Доволно е да се анализира само нашиот случај, со прогонувањето, асимилацијата и непризнавањето на македонското население кај, речиси, сите наши соседи, што трае до ден денес.

Во сè повеќе мултикултурни општествени заедници од западен тип, кои го почувствуваа бранот на масовна имиграција, општествените норми, законодавството и обичајното однесување се прилагодуваат на овој сè поочигледен предизвик. Меѓутоа, сè поголемиот успех на екстремната десница во голем дел од Европа означува релативен неуспех на левицата на овој план.

Сепак, најдинамичниот дел од третата левица денес го сочинуваат меѓународно ориентираните движења. Нивните успеси се на различни нивоа. Во сферата на човековите права направен е значителен напредок; слична е состојбата во унапредувањето на меѓународното кривично право; сè поголемо е и влијанието на протестните движења кои го свртуваат вниманието кон глобалната нееднаквост, кон сиромаштијата и долговите на третиот свет, со укажување на вистинските причини за сето тоа. Сè уште е рано таквите достигнувања да се сметаат за успех, пред сè поради фактот што сето тоа сè уште не е суштествен политички успех од кој може да се профитира на избори на национално ниво.

* * *

Развојните фази на десницата, кои исто така следуваа една по друга, можат да се согледат како реакција на истите тие фази кај левицата, како меѓудејство со неа. За разлика од трите фази кај левицата, кај десницата се очигледни пет фази.

Како прва фаза може да се нарече она што во политичката теорија се дефинира како „реакционерна десница“. Неа ја сочинувале вистинските реакционери и нивните следбеници, кои ќе реагираат на Француската револуција и на нејзините последици. Врз неа најмногу ќе влијае теократската и авторитарна мисла на Жосеф де Местр и Луј Бонал. Оваа прва десница своите вредности ќе ги гради осудувајќи ги индивидуализмот, пазарот и од

⁵ Вил Кимлика, „Мултикултурно граѓанство“, ИДСЦО, Скопје, 2004.

просветителството инспирираниот поим за разумот како опасно анархични и барала враќање на идеализираното минато на хиерархија и ред. Во текот на деветнаесеттиот век ваквата десница постепено ќе слабее, но според многумина токму таа ќе биде едно од извориштата на фашизмот и нацизмот. Денес сè уште опстојува во некои струи внатре во Католичката црква.

Втората „умерена“ десница ќе опстои подолго од првата десница, меѓутоа ќе биде проследена со многу внатрешни противречности. Основоположник е Едмунд Берк, но и либералите Бенжамен Констант и Алексис де Токвил. Нејзините принципи и вредности се состојат во: ограничено владеење, рамнотежа, прагматизам и општо сомневање кон сите апстрактни принципи во политиката. Во политичката теорија се среќава како умерена авторитарна десница на раниот 20-ти век во Европа. Можат да се издвојат две нејзини изворишта: првото произлегува од барањето на еден контролиран, елитистички и авторитарен либерализам; додека второто произлегува од католичкиот корпоративизам. Оваа десница се спротивставува на оние вредности, односно колективни цели (се мисли на слободата, еднаквоста и братството) чија врвна јасност произлегува од нивната апстрактност, но и никогаш не можат да се преведат во реалноста без да се уништат плодовите на историскиот компромис. Десницата, исто така, се сомнева и кон проектите кои бараат обемна интервенција на државата, затоа што повеќе го цени општеството. Ги почитува оние вредности

и институции кои настануваат спонтано од општествениот импулс и во кои се корените на одговорноста, почитувањето и авторитетот. Тука, пред сè, се мисли на сопственоста, религијата и законот.

Доследна кон својата прагматичност, на предизвиците на првата и втората левица ќе одговори со селективно поддржување, повремено прифаќање на нивните достигнувања и остварувања, иако настојувала да ги амортизира и спречи и, каде што било можно, да го сврти дејството на нивната политика, оспорувајќи им ги програмите и вредностите.

Подемот на третата „радикална“ десница, на почетокот на 20-тиот век, го обележува оној момент кога десницата станала мобилизирачко движење за промени, одговарајќи на подемот на социјализмот со сопствено барање за спасение, преку политика која ќе оствари една агресивна и романтична визија на национализмот. Под влијание на мислителите како што се Жорж Сорел и Ернест Јингер, ќе одигра улога на еден од изворите на нацизмот и фашизмот. Наспроти ова, исто така, постоеле и облици на десен радикализам кој, со својот општествен елитизам, приврзаноста кон постоечката хиерархија и потпирајќи се врз религијата, целосно ќе се разликува од револуционерната убиственост и културен модернизам на нацизмот. Својот највисок дострел го достигнува меѓу двете светски војни, за да исчезне со поразот на нацизмот.

Четвртата категорија на „екстремната“ десница ги опфаќа политичките движења и партии кои се

непријателски расположени и кон левицата и кон конзервативните партии на центарот. Најчесто се националистички, понекогаш локалистички и против имигрантите, пројавувајќи понекогаш дури расистичка идеологија. Со овие организации, лабави врски имаат интелектуалците од таканаречената *nouvelle droite* во Франција и со *nuova destra* во Италија, кои можат да се сведат на радикални конзервативци од времето по Втората светска војна.

Иако оваа десница ќе биде осудена од огромен број интелектуалци во Европа, ваквиот вид политика, во последната деценија на 20-тиот век и почетокот на 21-от век, станува значително влијателна и привлечна за избирачите во поголем дел од Европа, особено во Австрија, Данска, Белгија, Германија, Франција, Швајцарија и Италија. Поаѓајќи повеќе од политичката пропаганда отколку од интелектуалните промислувања на нејзините вредности, оваа гранка на десницата во последниве децении стана составен дел на политиката во спомнатите земји, а во некои од нив влезе и во владините коалиции.

Наспроти наведените четири, постои и нова, проактивна и утопистичка „неолиберална“ десница, чија сè посилна хегемонистичка идеологија го зафати светот во последните неколку децении, со подемот на Роналд Реган и Маргарет Тачер. Оваа нова десница ќе ги промени параметрите во чии рамки дејствуваат сите влади, вклучувајќи ги и оние за кои се смета дека стојат на левиот центар. За разлика од третата левица, оваа најдинамична верзија на десницата успеа во голе-

ма мера да ги спои различните и противречни програми во рамките на една неолиберална идеологија. Своја интелектуална инспирација ја има во австриската економија и во мислата на либертерските филозофи, кои сметаат дека сите планови на левицата за исправање на нееднаквоста се осудени да бидат јалови или контрапродуктивни или разорни за другите скапоцени вредности. Таа претставува краен облик на преобразувањето на десницата во движење кое го промовира иновативното преуредување на општеството преку ширење на пазарот во најширок обем, комерцијализирање на јавните служби, дерегулација и приватизација, но со зачувување на одредени традиционални принципи и вредности на десницата, пред сè патриотизмот, елитизмот и силната меѓусебна поврзаност.

* * *

Кон крајот на дваесеттиот век ќе се јави таканаречениот „трет пат“, кој ќе се обиде да ја промовира идејата за алтернатива и на капитализмот и на социјализмот. Околу овој „проект“ ќе се обединат политички мислителите од различни традиции, како од левицата така и од десницата. Ваквиот „трет пат“ беше промовиран како алтернатива на старите облици на социјалдемократијата и неолиберализмот. Вредностите на втората левица, односно, социјалдемократскиот модел, ќе биде отфрлен затоа што премногу е поврзан со државните структури кои се несоодветни за модерната економија, заснована врз знаењето и свртеноста кон пазарот. Вредностите на неолиберализмот, однос-

но петтата десница, се отфрлени затоа што ја поттикнуваат слободата за сите, која, пак, ги поткопува моралните основи на општеството.

Доминантните вредности на ваквиот „трет пат“ се можностите, одговорноста и заедницата. Иако понекогаш е опишан како нова социјалдемократија, неговите противници нагласуваат дека, со прифаќањето на пазарот и приватниот сектор во целост, третиот пат се одвоил од социјалистичката, односно, левата традиција.

Своите најсветли моменти „третиот пат“ ги доживеа за време на владеењето на новите демократи на Бил Клинтон во САД и новите лабуристи на Тони Блер во Велика Британија. Неговите вредности ќе бидат промовирани и во Германија, Холандија, Италија и Нов Зеланд.

Теоретската елаборација на „третиот пат“, како обнова на социјалдемократијата, ќе ја даде еден од главните советници на Тони Блер, Ентони Гиденс. Според него, вредности на третиот пат се: еднаквост; заштита на хендикепираните; сло-

бодата како автономија; нема права без одговорности; нема авторитет без демократија; космополитски плурализам; филозофски конзервативизам.⁶

Критичарите на „третиот пат“ тврдат дека ваквиот проект е исполнет со мноштво противречности. Имено, истовременото прифаќање на динамиката на пазарот и предупредувањето за општественото раслојување повеќе се проект на десницата отколку на левицата до центарот. Третиот пат е критикуван и од другата страна: изречени се тешки обвиненија од левицата поради прифаќањето на вредностите на неолиберализмот, особено на глобалниот капитализам; но и поради поддршката на прикриениот авторитаризам кој се пројавува при комунитарните залагања за силно (демократско) семејство и прифаќањето на „тврди“ закони и политика на ред и поредок.

⁶ Ентони Гиденс, „Третиот пат“, ИДЦО, Скопје, 2002, стр. 75.

Abstract

The division of the left and right has been present in politics for more than two centuries and beside a symbolic it is also an epistemic categorization. Even though the standard version, in textbooks and encyclopedias, is that the genesis of the ideological division starts with French Revolution, the author consider the Parliamentary discussions in the 1820s in France between the liberals and the royalist as the actual starting point. In the text he elaborates the phases of developments of both ideologies. The left has gone through three phases: the first, moderate and mobilizing the masses against the monarchistic and absolutist governing, the second, oriented toward the class struggles and constructing workers movements in the twentieth century, and the third, arising in the 1960s, focused on social issue and politics of identities.

The right on the other hand has had five phases: the first phase is one of 'reactionary right' requesting strong hierarchy and order, the second moderate phase is based on limited governing and skepticism on abstract principles in politics, it arises from the requests for elitist liberalism and catholic corporatism. The third phase is the radical right appearing in the 1920s introducing aggressive and romantic nationalism into politics, and the fourth phase is 'the new right' based on local and nationalistic motives and strongly opposing to left and conservatives views, and advocating against immigration. The fifth phase is the proactive "neo-liberal" right converging different views in one "neo-liberal" ideology, and promoting market expansion, privatization of the public services, deregulation and privatization, yet with holding certain traditional principles and right values, mainly patriotism, elitism and strong mutual connections.

At the end of the twentieth century the so called "third way" gave an alternative idea for capitalism and socialism. The values of the second left, social-democratic values, are seen too close to the state structures and are unfit for the market oriented economy based on the technical know-how. The values of the fifth right, neo-liberalism, are cast away cause they promote freedom of all, which is undermining the moral bases of the society. The dominant values of the "third way" are the possibilities, the responsibility and the community, and it has its critics both on the right and on the left.

Гинтер Грас – Демонтажа на еден од најпризнатите „морални авторитети“ на повоената Германија?

Мачеј Качоровски

Во првите денови на август годинава, веројатно најзначајниот современ германски писател Гинтер Грас, во интервјуто за конзервативниот дневен весник „Франкфуртер алгемајне“, призна дека последните неколку месеци на Втората светска војна ги има поминато како член на една од единиците на „Вафен СС“ – т.е. воените единици на озлогласената СС (кои Трибуналот во Нирнберг ги прогласи за „злосторнички формации“). Во интервјуто, Грас говореше за својата најнова книга насловена „Лупејќи го кромидот“ („Beim Häuten der Zwiebel“), која беше официјално промовирана неколку дена подоцна. Книгата претставува, всушност, автобиографија на Грас, која опфаќа период меѓу 13-тата и 30-тата година од неговиот живот. Одлуката на писателот да раскаже за своето „СС-минато“, што беше досега непознат дел од неговата официјална биографија, предизвика низа бурни реакции, како на германската така и во јавноста во другите земји и го доведе во прашање кредитетот на „Свеста на Германците“, како што беше често нарекуван Грас.

Гинтер Грас е роден во Гдањск во 1927. Неговиот татко беше ситен германски трговец, додека неговата мајка имаше полско-кашубско¹ потекло. Гдањск, кој во тоа време се

викаше официјално Данциг и имаше статус на „слободен град“ (и мнозинско германско население), управуван од Лигата на народите, зазема централно место во речиси сите значајни дела на Грас, без разлика дали тие се однесуваат на „минатото“ или „сегашноста“. Во 1944, Грас засекогаш го напушта својот Данциг. Тој се пријавува како доброволец во германската воена морнарица (Кригсмарине), но, наместо тоа, прво станува помошник во противавионската артилерија, а потоа е регрутиран во „Вафен СС“, каде останува сè до неговото заробување од страна на американските трупи, кон крајот на војната. По ослободувањето од американскиот логор за воени затвореници, се сели во Западна Германија каде што, со исклучок на неколку кратки престои во Франција, Италија и Индија, живее до ден-денес.

Во 1959 Грас го објавува својот прв роман – „Ламаринениот барабан“ кој сè до денес се смета за неговото најзначајно дело. Потоа следуваат „Мачка и глушец“ (1963) и „Кучешки години“ (1965) кои, заедно со „Ламаринениот барабан“,

¹ Кашуби – автохтоно словенско население кое живее во сегашна Северна Полска. Тие со векови живејат во пограничните области меѓу Полска и Германија и беа предмет на асимилационите обиди од страна на Полјаците и Германците. Кашубите, нивната посебна култура, обичаи и дијалект се сеприсутни во книгите на Грас.

ја сочинуваат т.н. „Гдањска трилогија“. Меѓу другите значајни книги на Грас спаѓаат: „Локална анестезија“ (1969), „Од дневникот на еден полжав“ (1972), „Главечки пород односно Германците изумираат“ (1980), „Гатање на жаба“ (1992) и „Ползејќи како рак“ (2002). Грас важи за еден од најзначајните протагонисти на литературниот правец познат како „магичен реализам“. Сепак, најголемото признание за писателските квалитети на Грас доаѓа во 1999 кога тој е прогласен за добитник на Нобеловата награда за литература.

Книгите на Грас не може да се гледаат одвоено од неговиот активен општествено-политички ангажман по завршувањето на Втората светска војна. Тој може да се гледа како најеминентен претставник на т.н. „генерација на артилериските помошници“ (Die Flakhelfer Generation). Станува збор за млади Германци родени меѓу 1926 и 1930 година. Тие беа премногу млади за да земаат директно учество во најтешките борби на најразлични фронтови на војната. Од друга страна, тие беа доволно млади и доволно бескритични да подлежат на целосно влијание и тотална индоктринација од страна на националниот социјализам. Грас никогаш не криеше дека неговото семејство ѝ даде практично безрезервна поддршка на нацистичката идеологија. Како и речиси сите негови германски врсници во оваа време, и тој беше активен член на Хитлерјугенд. Но, за разлика од многумина други кои минаа низ истите искуства, Грас отворено зборуваше за својата фасцинација од нацизмот во ова време. Токму

чувствата на вина и одговорност поради своевидно опијанување од националсоцијализмот претставуваат модус вивенди за натамошното творештво и дејноста на германскиот нобеловец. Упорноста на Грас во неговите повици упатувани до германското општество за справување со своето нацистичко минато („Vergangenheitsbewältigung“) му донесе неофицијална титула на „Свеста на Германците“. Главна цел на неговото пишување и другите општествени активности беше борба против занемарувањето и заборавањето на чувството на вина на корените на злото, т.е. на нацизмот, со цел создавање „здрава“ демократска Германија. Некаде од почетокот на 60-тите години од минатиот век, Грас почнува да се приближува кон ставовите на Социјалдемократската партија на Германија (СПД), а посебно кон Вили Брандт. Во 1966 Грас настапува против изборот на Курт-Георг Кизингер од редовите на Демохристијанската унија (ЦДУ) за нов германски канцелар. Тој му префрла на Кизингер за неговото нацистичко минато – членството во НСДАП и работењето и учеството во анти-семитска пропаганда за време на војната. Потоа, во 1969 Грас зема активно учество во предизборната кампања, агитирајќи за изборот на Брандт за нов канцелар. Тој во целост ја поддржува „источната политика“ (Остполитик) на Брандт, усмерена кон нормализирање на односите со земјите од Варшавскиот пакт, пред сè со СССР и Полска. Грас е една од првите германски јавни личности која тврди дека поради нацистичките злосторства Германија треба засекогаш да се одрече

од своите поранешни етнички области како Источна Прусија, Померанија, Шлезивија или Судетите, вклучувајќи го неговиот никогаш непрежален Данциг. Неговиот повик за безусловно признавање на границите на Полска и/или Чехословачка, што во ова време и во состојба на поделената држава беше сè уште табу тема во Западна Германија, го прави еден од заборавените непријатели на германската десница. Во 1985 Грас гласно протестира против заедничката посета на претседателот на САД, Роналд Реган, и на германскиот канцелар, Хелмут Кол, на воените гробишта во германскиот Битбург каде, покрај американските и германските војници, имаше и остатоци на 45 припадници на „Вафен СС“. Во истиот период Грас се спротивставува жестоко на обидите на некои германски историчари, како Ернст Нолте, кои за време на т.н. „спор на историчарите“ (Historikerstreit) тврдеа дека нацистичките злосторства беа легитимна реакција на болшевиизмот и сталинистичкиот терор во СССР. Во 1990 Грас ја изненадува јавноста со неговото противење на обединувањето на Германија, сметајќи дека поделеноста на државата треба да биде трајна последица на германската вина поради нацизмот и холокаустот. Во 2001 и 2002 Грас станува еден од најгласните германски противници на војната против тероризмот објавена од администрацијата на САД, како и на планираниот „превентивен“ напад врз Ирак.

Иако сите горенаведени активности на Грас би можеле да доведат до заклучок дека тој е класичен пример на лево-ориентиран интелектуалец, тој сепак знаеше и знае

да дејствува сосема неочекувано. Уште кон крајот на 60-тите тој почнува да ги критикува радикализмот на студентските протести и „Генерацијата 68“ – „Фракцијата на црвената армија“ (РАФ) и „Групата Бадер-Мајнхоф“ го потсеќаат на нов тоталитаризам, сличен на оној, националсоцијалистичкиот.

Уште поголемо изненадување доаѓа во 2002 кога Грас го објавува својот роман „Ползејќи како рак“ (Im Krebsgang). Романот се однесува во најголема мера на трагедијата на околу 9.000 германски бегалци кои потонуваат во јануари 1945 во Балтичкото Море откако бродот „Вилхелм Густлоф“, на кој се наоѓаа тие, беше нападна од советските подморници. По бројот на жртвите тоа беше една од најголемите морски катастрофи во историјата на човештвото. Но, што е најмногу важно, потонатите од „Вилхелм Густлоф“ беа „обични“ Германци (со мнозинство на деца, жени и старци меѓу нив) од Померанија или Источна Прусија, кои се наоѓаа во панично бегство пред руските трупи. Опишувајќи ја трагедијата на германското цивилно население пред самиот крај на војната, Грас на мошне сугестивен начин прикажува дека Германците не беа само целати туку и жртви на Втората светска војна. Оваа теза се чинеше, со години, „резервирана“ за круговите блиски до германската десница, пред сè за „Сојузот на прогонетите“ (Bund der Vertriebenen) и другите помали организации кои ги застапуваа(т) интересите на над 10 милиони Германци прогонети по и за време на последните месеци од војната од СССР, Полска, Чехосло-

вачка, Унгарија, Романија или Југославија. И токму Грас, кој се спротивставуваше толку жестоко на германскиот „поствоен ревизионизам“, стана, благодарение на „Ползејќи како рак“, сосема неочекуван сојузник на „Сојузот на прогонетите“. Со тоа Грас стана еден од главните протагонисти на општогерманската дебата околу судбината на прогонетите и германските жртви, наспроти нацистичките злосторства за време на Втората светска војна. Ставовите на Грас по тоа прашање делуваа мошне збунувачки за повеќето набљудувачи, посебно имајќи ги предвид неговите цврсти заложби од минатото. Многумина му префрлаа дека тој го става прогонувањето на Германците надвор од поширокиот контекст, според кој трагичната судбина на германското цивилно население не смее да се анализира поинаку отколку како директна последица на нацистичките злосторства и агресијата врз Централна и Источна Европа. Непријатно изненадени беа и политичките и интелектуалните елити од земјите како Полска или Република Чешка, за кои Грас важеше како еден од најзаслужните за „справување со минатото“ и за помирување меѓу Германците, од една и, Полјаците или Чесите, од друга страна. Со голема доза на веројатност може да се претпостави дека „Ползејќи како рак“ и дебатата околу книгата му дадоа на „Сојузот на прогонетите“ силен аргумент за неговите планови за формирање на Европскиот меморијален центар во чест на прогонетите, со седиште во Берлин. Центарот почна во последно време да ги обременува односите на Германија со

нејзините соседи од Централна Европа, а посебно со Полска. Од друга страна, поддржувачите на Грас укажуваа дека, поради неговите досегашни заслуги, авторитетот и воените искуства (неговата мајка и сестра беа силувани од советските „ослободувачи“ на Гдањск во 1945), токму тој е целосно предестиниран да говори за судбината на прогонетите Германци и за Германците третиран и како „жртви“, а не само „целати“.

Имајќи ги предвид досегашните достигнувања на Грас, неговата храброст за рушење на најразлични табуа, па дури и „дрскоста“ да биде политички некоректен, признанието за неговата служба во „Вафен СС“ може да делува крајно зачудувачки. Прашањето кое се наметна, речиси подеднакво на противниците и обожавателите на Грас, гласи: „Зошто дури сега, нели претходно имаше толку прилики?!“ Едните зборуваа дека писателот сакаше да го зголеми интересот за неговата најнова книга (првото издание на „Лупејќи го кромидот“ беше распродадено за нецела недела од промоцијата на автобиографијата). Другите велеа дека Грас стравуваше дека претходното објавување на неговото членство во „Вафен СС“ би можело целосно да ги поткопа неговите шанси за добивање на Нобеловата награда. Третите сметаа дека на Грас му недостигаше храброст за „справување со сопственото минато“. Критичарите (и домашните и странските) тврдат дека ерата на Грас како „врвен морален авторитет“ е дефинитивно завршена и дека тој нема понатаму никакво право да дава оценки за однесувањето, моти-

вите и минатото на другите. Според поддржувачите, поствоената биографија на Грас го компензира фактот дека тој, како 17-годишно момче, беше член на една од формациите на СС. Самиот писател кажа дека неговото членување во „Вафен СС“ беше случајно (тој се пријави како доброволец во воената морнарица „за да ги избегне стегите на неговиот дом и семејството“, а место тоа беше регрутиран во „Вафен СС“) и дека за целиот тој период тој нема испукано ниту еден куршум. Но, од друга страна, Грас не ја исклучи можноста дека, доколку тогаш „би бил неколку години постар и регрутиран малку порано“, неговото воено минато би можело да изгледа сосема поинаку. Истовремено, тој подвлече дека тој долго премолчуван дел од неговата биографија претставуваше за него најголем товар во последните 60 години и до крајот на животот ќе го прогонува „голем срам“ поради тоа. И другиот нобеловец по потекло од

Гдањск – Лех Валенса, кој во почеток бараше Грас да се откаже од титулата почесен граѓанин на својот роден град (која му беше доделена во 1993), ја сфати тежината на овој товар, бидејќи подоцна јавно изјави дека објаснувањата на писателот „целосно го задоволуваат“ и нема причина за понатамошни обвинувања.

Иако, по објавувањето на „СС минатото“ на Грас, неговите романи и политичките активности, најверојатно, ќе се гледат во друго светло, нивното значење не би требало никако да се доведува во прашање. Едноставно, дури и најврвните морални авторитети не се имуни на човечките слабости. А Грас, веројатно, скрши уште една табу тема, па можеби ќе започне дебата, дали „Вафен СС“ мора да бидат строго осудувани, иако меѓу нив имаше „млади момчиња кои не испукаа ниту еден куршум“...

Abstract

In the beginning of August the famous German writer, Nobel prize-winner Guenther Grass shocked the public both in Germany and abroad by the late disclosure of his membership in Waffen SS unit in the last months of World War Two. As Grass has for many decades been an outspoken critic of Germany's treatment of its Nazi past, his statement caused a great stir. The writer is best known for his novels such as: "The Tin Drum", "Cat and Mouse", "From the Diary of Snail" or "Crabwalk". Besides his tremendous body of work in field of literature he is recognized for his political activities too. For instance he supported Willy Brandt's election campaign but on the other hand he criticized left wing radicals. Due to his books and his political activism Grass received an unofficial title of "German's consciousness". After the confession of his "SS" past there is a huge risk of Grass-moral authority to fall from grace.

„Македонски катахрезис“, книга на Бранислав Саркањац

Анастасија Гурчинова

Саркањац, Бранислав, „Македонски катахрезис“, Форум, Скопје, 2004 година

Македонија и постколонијалниот дискурс

Книгата нè уверува дека проблемите со кои се соочуваме ние и нашата земја не се осамени и оти постојат патишта за нивно надминување, кои зависат, пред сè, од нас и од „итрината“ на нашиот ум.

Книгата „Македонски катахрезис“ од д-р Бранислав Саркањац (Скопје, 359 – Мрежа за локални и субалтерни херменевтики, 2001) го привлекува вниманието на читателот не само поради својата тематска актуелност туку и поради необичноста и оригиналноста на нејзиниот пристап. Основното прашање кое во неа се поставува е: кој и каков дискурс да се употреби при промислувањето на Македонија, македонскиот идентитет и културата, согледани во контекстот на новонастанатите геополитички промени од последниве десетина години. Притоа, авторот ги покажува своите широки познавања на модерниот и постмодерниот филозофски дискурс, почнувајќи од Бенјамин, Сартр, Дерида, Бодријар, Фуко, Хабермас, Лиотар, Рорти, но, во сето ова знаење, како што вели самиот, „не се наоѓа себеси“. „А без светот на прак-

тиката“, пишува тој, „ниеден дискурс не е валиден. Овие идеи не комуницираат со мојата стварност, со мојот живот, со обидите да се разберам себеси во една политичка стварност...“. Затоа, во промислувањето на сопствената ситуација, онаа што го опкружува во дадениот географски и историски контекст, нему повеќе му одговара перспективата на еден Хоми Баба, Едвард

Саид, Гајатри Спивак и низа слични автори, кои го проблематизираат прашањето на културниот идентитет во рамките на постколонијалниот критички дискурс. Оттаму и необичниот наслов на книгата, во кој, под поимот катахрезис, преземен од Спивак, се подразбира поинакво толкување, или „погрешно“ читање на привилегираното, западно знаење. Од неколкуте толкувања на грчкиот збор „катахрезис“ Саркањац го одбира како најсоодветно за својата идеја значењето „злоупотреба“, бидејќи најдобро одговара на неговата замисла: западното знаење да не се отфрли, туку тоа на најсоодветен начин да се (зло)употреби во рамките на конкретните, локални знаења.

Позицијата на Македонија во актуелниот, деликатен и, веќе се чини, бескраен период на транзиција, во оваа книга е согледана како „фрленост во претполитичкото“. Напуштањето на претходниот наратив, присутен и валиден во претходната државна заедница, доведува до проблематизирање и до потреба од ново и поинакво промислување на прашањето за македонскиот идентитет. Се најдовме во меѓупросторот – во расчекор меѓу двата дискурса: претходниот – марксистички (но со чувство на сигурност и супериорност во однос на другите комунистички земји) и либералниот (кој агресивно се наметнува, но е истовремено следен од чувството на збунетост и инфериорност пред развиениот западен свет). Од еднаш – периферното, маргиналното, инфериорното, сите т.н. субалтерни категории, стануваат детерминирачки и за нашата

ситуација. Во таа смисла, смета Саркањац, позицијата на посткомунизмот во случајот на Македонија се доближува до онаа на постколонијалната мисла, наоѓајќи низа заеднички и допирни точки. Иако историски и реално не ја споделува истата судбина со т.н. постколонијални земји и народи, оние кои во втората половина на 20-тиот век се ослободија од долготрајното колонијално ропство, Македонија со нив ја споделува истата ситуација во која е принудена да се бори за сопственото место под сонцето. Тие доближувања се гледаат во заедничките проблеми олицетворени преку борбата за постигнување на сувереноста, потребата од национална легитимација, решавањето на базичните прашања за името, јазикот, државноста и сл. И токму тука лежи предизвикот за денешните генерации: преку афирмирање на „локалниот пристап“, составен од парцијални, но изворни критички знаења, да се истакне сопствената „локација“, сопствената гледна точка.

Сликата за Македонија најчесто е формирана надвор од нејзините граници, и тоа не само во соседните земји, како порано, туку сега и во големите центри на моќта, пред сè од западна провениенција. На тој начин, укажува Саркањац, се наоѓаме во ситуација кога истиот си прави приказна за другиот, без да го праша, без да ја сослуша неговата верзија, и потоа му ја наметнува својата приказна како „објективна“ и единствено важечка. А таа нарација е полна со предрасуди, поттикнувата, главно, од добри намери, но обременета од неизбежните, најчес-

то погрешни, стереотипни претстави. Во начинот на кој тие нас нè гледаат, сите претставници на постколонијалната критика согледуваат еден особен вид „насилство“, бидејќи претставата за другиот е имплицитно содржана и неразделна од геополитичките структури на моќта. Па, во таквата ситуација, што ни преостанува како реакција? Или повикот на „дејствување“ (Хоми Баба) или борбата за „укинување“ (Спивак) на споменатата репресија. Основната идеја ја наоѓаме во одлуката да не се биде повеќе објект на туѓиот дискурс, туку да се создаде и да се негува сопствен, кој потоа ќе се шири и ќе се наметнува наоколу. Наспроти униформноста на глобалниот, империјален пристап, да се истакне „итрината на локалниот ум“. Станува збор за постапки и прашања, кај нас веќе поставени од страна на уметноста, најмногу во театарот, филмот и литературата, но многу малку или речиси воопшто на планот на теоријата и критичката мисла.

Трагајќи во насока на своите интереси, Саркањац упатува кон искуствата на неколкумина теоретичари вон западниот, евроцентричен мисловен круг. Притоа, особено блиски и податливи му се мислата на мексиканската авторка Глорија Анзалдуа и нејзината идеја за „гра-

ницата“. Плурална личност, која успева да биде Индиос меѓу Мексиканците и Мексиканка меѓу Англоамериканците, Анзалдуа покажува дека може да се размислува за својот свет без да се наведуваат или читаат само авторите што се „ин“. И тоа не е сè: од Анзалдуа можеме да научиме уште нешто, многу важно – да почнеме да теоретизираме тргнувајќи од чувствата, зашто „теориите доаѓаат од чувства, од оние нешта што те наоѓаат и те вознемируваат“. Само тогаш тие ќе бидат навистина валидни за нашата животна ситуација, а истовремено разбирливи и уверливи за остатокот од светот.

Покрај широчината на застапените идеи и смелоста на применетиот пристап, книгата на Бранислав Саркањац донесува извесна надеж и во нашите конфузни и разбиени мисли. Таа нè уверува дека проблемите со кои се соочуваме ние и нашата земја во последниве неколку години не се осамени и дека, и покрај нивната сериозност, несомнено постојат патишта за нивно надминување. Тие патишта зависат, пред сè, од нас и од „итрината“ на нашиот ум, но истовремено се заеднички и за многу други умни луѓе, како и за многу други народи кои се борат за својот просперитет и опстанокот на планетата Земја.

Abstract

Anastasija Gurchinova reviews the book „Macedonian Catachrisis“ by Branislav Sarkanjac. The main point in the book for Gurchinova is what discourse to use when conceptualizing about Macedonia, Macedonian identity and culture seen in the contexts of the geopolitical changes in the last decade. In her views, the book assures us that the problems that we and our country are facing are not lonely. There are paths to overcome them, and those paths are most of all preconditioned by us and the cunningness of our mind.

Економски манифест

„Наша заедничка обврска е преродба на Македонија“

Граѓани на Република Македонија,

Ние, долупотпишаните претставници на партиите на Коалицијата, кои ќе ја формираат новата Влада на Република Македонија,

Со овој манифест сакаме денес пред вас јавно и одговорно да ги презентираме нашите определби и приоритети и нашите принципи на работење.

Македонија живее во тешка економска состојба:

- илјадници луѓе се без работа и се борат со сиромаштијата;
- корупцијата и криминалот достигнаа невидени размери;
- голем број деца не се школуваат поради немаштија;
- болните немаат пари за лекови;
- голем број млади луѓе, не гледајќи перспектива, заминуваат во странство.

Ние не прифаќаеме ваква Македонија и решени сме да оствариме економска преродба на Македонија!

Нашата визија е Македонија како демократска, економски силна и социјално праведна земја, која ќе оствари интеграција во Европската Унија. Нашиот пристап е јасен: ќе работиме напорно. И ќе успееме! Имаме енергија и храброст да се соочиме со предизвиците, волја да истраеаме пред тешкотиите, знаење и мудрост да понудиме решенија за проблемите.

Луѓето во Македонија со право се уморни од политичари кои само зборуваат. Политичари кои едно ветуваат, а друго работат. Ќе ја смениме сликата во очите на граѓаните дека сите во политиката сме такви. А, за да ја смениме таквата слика, знаеме дека најважно е да докажеме дека сме различни.

Ние сме различни. Ние сме Коалиција која има идеи и која ги охрабрува сите кои се инвентивни. Идеите мора да се материјализираат. Затоа нашата коалиција инсистира на проекти и макотрпна работа. Само така можат да се остварат промени на подобро – промени за економска преродба на земјата.

Наша крајна цел е да овозможиме побогат и подобар живот за секој граѓанин. Најголемиот предизвик за нас е намалување на сиромаштијата и подобрување на квалитетот на живот преку динамичен економски развој.

Економскиот развој бара инвестиции и зголемување на конкурентноста на домашните фирми. Нашата економска програма предвидува конкретни мерки

и чекори за подобрување на инвестиционата клима, подигнување на квалитетот на јавните услуги, поголеми вложувања во јавната инфраструктура и привлекување на странски инвестиции. Ке им подадеме рака и на сите влијателни и способни македонски државјани од дијаспората кои се подготвени да инвестираат во земјата.

Ние сме Коалиција која на патот до успехот ќе гради партнерски односи со стопанските комори, синдикатите, локалната власт и невладиниот сектор. Со сите граѓани, зашто само заедно можеме да успееме. Ние ќе бидеме Влада која ќе биде сојузник на приватниот сектор. Со ентузијазам ќе ја поддржиме новата генерација македонски претприемачи кои ќе создаваат нови работни места.

Ќе создадеме во Македонија најдобри услови за бизнис преку решителни структурни и институционални реформи: дерегулација, радикална реформа на даночниот и царинскиот систем, реформа на јавната администрација, реформа на судството, заштита на сопственоста, правна заштита на инвеститорите и правата на доверителите.

Македонската економија ќе се модернизира и ќе биде конкурентна. Тоа значи поголеми вложувања во технолошкиот развој и иновации. Ке спроведеме масовна компјутеризација на Македонија во која ќе бидат вклучени образованието, судството, царината, здравството и ќе се ангажираме во насока на технолошко осовременување на целата земја.

Корупцијата е силна кочница на економскиот развој. Нашата определба е нулта толеранција за корупцијата на сите нивоа. Ние имаме волја, храброст и знаење тоа да го направиме: ќе обезбедиме независност и транспарентност на институциите за борба против корупцијата и професионалност и одговорност на Владата. Ке ги вклучиме најдобрите домашни и странски експерти и ќе успееме во оваа борба.

Ние сме должни да им обезбедиме на нашите деца подобри услови за живот. Инвестирањето во образованието е најдобрата инвестиција за нивната иднина. Ке им овозможиме да учат во модерни училишта опремени со компјутери и бесплатен Интернет, да изучуваат странски јазици и веронаука. Поддржуваме експерти со високоморални вредности, кадри кои се пример во современиот бизнис.

Македонија е земја на врвни земјоделци. Ке создадеме услови за ревитализација на земјоделството преку поголема буџетска поддршка, пониски даноци и помош при пласманот на производи на странските пазари.

Зголемемиот економски раст ќе овозможи исполнување на обврските кон граѓаните кои се најмногу погодени од сиромаштијата. За сите нив ќе обезбедиме услови за пристоеен живот и отворање нови работни места, меѓу другото, преку квалитетни здравствени услуги, стабилен пензиски систем и праведна социјална помош.

Европската иднина на Република Македонија зависи и од развојот на демократијата. Нашата цел е Македонија како земја на слободи и можности, во која секој граѓанин ќе се чувствува слободен, рамноправен и почитуван.

За тоа ни е потребно независно, ефикасно и чесно судство. Реформираниот судство што го гарантира функционирањето на правната држава и нултата толеранција за корупцијата ќе овозможат клима за инвестиции.

Граѓаните на Македонија мора да се чувствуваат посигурни и побезбедни од досега. Реформите во полицијата ќе придонесат за намалување на криминалот, зајакнување на сигурноста и безбедноста. Притоа, ќе внимаваме да се одржи оптимален баланс меѓу сигурноста на граѓаните и почитувањето на личната слобода и човековите права. Македонија мора да ја одржи вековната традиција на отвореност кон заеднички вредности, толеранција и меѓусебно почитување.

Одржување на стабилноста на државата преку почитување на Рамковниот договор, јакнење на локалната власт и интеграција во ЕУ и НАТО, како и олеснување на визниот режим, се наши основни политички приоритети. Ние веруваме дека на патот кон Европа најзначајни чекори се оние кои се прават токму во земјава.

Пред нас, несомнено, постојат извонредно значајни задачи – кај граѓаните да ги вратиме оптимизмот и вербата во државата и да ја приближиме Република Македонија кон ЕУ преку развој на демократијата и економијата. Подготвени сме да ги оствариме овие возвишени цели.

Ништо од ова нема да е лесно. Ние ќе бидеме исправени пред многу искушенија и предизвици. Но ние нема никогаш да застанеме, да се поколебаеме или откажеме.

Ние сме горди на новата генерација граѓани на Република Македонија која кон иднината пристапува со самоверба, ентузијазам и цврста решеност да успее.

Довербата која ни ја дадовте е најголема привилегија, чест и обврска. Од неа секојдневно ќе ја црпиме силата за успех.

Граѓани на Република Македонија, пред нас и пред Македонија претстојат подобри денови.

Манифестот кој денес го потпишуваме е нашиот завет кон вас.

Македонија има сила!

Македонија ќе успее!

Краток осврт кон Манифестот:

„Економскиот манифест“ го доби вниманието на јавноста после изборите во јули 2006 кога беше промовиран од страна на новиот мандатар, Никола Груевски, како столб на преговорите за составување на новата владина коалиција. Во некои од земјите во Западна Европа, при составувањето на коалиционите влади, вообичаен е политичкиот процес на изготвување на коалициона програма, во која се преточени вредностите и интересите на политичките партнери и која ја дава заедничката платформа на дејствување. При составувањето на Коалиционата влада во 2002 година во Македонија, беше споменат коалиционен договор помеѓу партнерите во Владата, но важноста на таквиот чин беше многу повеќе потенцирана во 2006. Прифаќањето на начелата на „Економскиот манифест“ беше прикажано како неопходен предуслов за да започнат преговорите за составување на Владата на Република Македонија. Се чини дека во Македонија полака зрее свеста за потребата од договор кој ќе ги уредува односите помеѓу коалиционите партнери, ќе ги поставува приоритетите на Владата и ќе ги истакнува вредностите на владината коалиција.

Евидентно е дека процесот е започнат, но крајната вредност која ја создава е тешко да се дефинира.

Сакајќи да добиеме појаснување за целта и функцијата на документот кој Ви го презентираме, до главните потписници на Манифестот (ВМРО-ДПМНЕ, ДПА и НСДП) го поставивме следното прашање: Што претставува за Вас економскиот манифест „Наша заедничка обврска е преродбата на Македонија“? Добивме мислење само од претставниците на ДПА, кое го пренесуваме подолу, додека другите партнери не ни дадоа одговор, најверојатно заради нивните тековни обврски.

Мислење на ДПА:

Потпишувањето на „Економскиот манифест“ го гледаме како потреба за унифицирање на пристапот, стратегиите и практичното спроведување на програмата која ќе донесе преродба на економијата во Република Македонија.

Од текстот на Манифестот може да се заклучи дека тој е упатен кон граѓаните на Македонија, а служи да се презентираат определбите, приоритетите и принципите на работење на новата владина коалиција. Во Манифестот не се третираат односите меѓу коалиционите партнери, а иако насловот и поднасловот упатуваат на економски решенија, приоритетите даваат широка листа на горливи прашања во Македонија. Самиот документ е краток, а прашањата кои се потенцирани се третираат преку воопштени фрази и флоскули. Заклучокот кој може да се изведе не оди подалеку од насловот на документот, т.е дека Манифестот е манифест.

Abstract

The Economic Manifest „Our common obligation is rebirth of Macedonia“ was signed by the political parties that form the new coalition Government. It is addressed to the citizens of Macedonia and serves to present the orientation, priorities and working principles of the new Government.

За авторите

Јан Петер Балкененде е Премиер на Холандија.

Штефан Вепел, роден 1962 год., во изминатите неколку години живее и работи во Израел. Тој е проект-менаџер во германската Фондација „Бертелсман“ и е организатор на дијалози и проекти за истакнати германски и израелски експерти од областа на политиката, медиумите, бизнисот и културата.

Дејан Донеv, роден 1976 год., демонстратор по Етика на Филозофскиот факултет во Скопје – Катедра за одбранбени и мировни студии и Катедра за психологија, како и Етика на комуницирањето на Интердисциплинарните студии по новинарство на Правниот факултет. Магистрирал во јули 2005 година со темата „Етичкиот механизам на дејствување на невладините организации“ под менторство на проф. д-р Кирил Темков, под чие менторство на Филозофскиот факултет во Скопје во моментот го изработува и докторскиот труд „Етичките вредности во менаџерството“. Досега објавувал бројни текстови со научна содржина во списанијата: „Философија“, „Разгледи“, „Културен живот“, „Граѓански свет“, „Филозофска истраживања“, како и списанието „Хабитус“, а учествувал и на бројни научни интернационални и домашни симпозиуми.

Анастасија Гурчинова е вонреден професор по Италијанска книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје. Магистрирала во 1992 на Универзитетот во Белград, а докторирала во 2000 година на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Се занимава со интерлитерарната и интеркултурната соработка помеѓу Македонија и Италија, со проучување на компаративна книжевност и италијанистика, а исто така и преведува од италијански јазик.

Ѓорге Иванов, роден 1960 год., вонреден професор и продекан на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје. Предава Политички теории и Политичка филозофија на политичките студии на Правниот факултет.

Мачеј Качоровски, роден 1975 год. во Варшава, Полска каде има магистрирано меѓународни односи на Варшавскиот универзитет. Од 2000 живее постојано во Македонија. Во Македонија има работено на низа истражувачки проекти во рамките на Институтот „Евро-Балкан“, а потоа во Центарот за истражување и креирање политики.

Херман Куес, роден 1949 год. Тој е постојан државен секретар во германското Министерство за семејства, постари лица, жени и млади. Тој е портпарол за социјални прашања при Централниот комитет на Германските католици од декември 2005.

Кирил Нејков, роден 1977 год. во Скопје. Тој е магистер по меѓународно право на Универзитетот во Кембриџ.

Марија Ристеска е дипломиран правник и магистер по европска јавна администрација и јавни политики. Работи како главен аналитичар во Центарот за истражување и креирање политики (www.crpm.org.mk). Таа има директно работно искуство на реформа на јавни политики преку програмите на Светска банка, УНДП, УНИФЕМ и ЕАР во Македонија.

Александар Спасеновски, роден 1980 год., магистрант по меѓународно право и политика на Правниот факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, демонстратор по Политички систем и по Современи политички системи на истиот факултет и доскорешен стипендист на Фондацијата „Конрад Аденауер“.

Тихомир Топузовски, роден 1978 год., дипломирал и магистрирал на Факултетот за ликовни уметности во Скопје. Паралелно дипломирал и на Филозофскиот факултет во Скопје (група Филозофија).

Жарко Трајаноски има магистрирано на програмата за Демократија и човекови права во Југоисточна Европа (Сараево–Болоња). Работи како ко-уредник на „Идентитети – списание за род, политика и култура“ и како соработник во „Истражувачкиот центар за родови студии“ – Институт „Евро-Балкан“.